

 **Stichting Algemeen
Pensioenfonds KLM**

Actuariële en bedrijfstechnische nota

Amstelveen, december 2019

Introductie

De Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) is een integraal bedrijfsplan van het pensioenfonds, waarin naast de financiële opzet ook alle andere elementen van het fonds, inclusief de bedrijfsvoering, terug te vinden zijn. Ook die onderdelen die al in andere, vaak door de wetgeving voorgeschreven, documenten zijn vastgelegd. Oogmerk is de toezichthouder via deze ABTN integraal inzicht te geven in het functioneren van het pensioenfonds.

Het integraal bedrijfsplan van het fonds

Door middel van voorliggend beleidsdocument geeft het bestuur van de Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM invulling aan de voorschriften ter zake van de ABTN. Gekozen is voor een opzet waarin de hoofdpunten van het beleid op de voorgeschreven onderdelen wordt weergegeven, terwijl voor nadere detaillering wordt verwezen naar reeds bestaande formele documenten of bijlagen.

Het bestuur beschouwt de ABTN als een levend beleidsdocument, dat in de loop der jaren, in goed overleg met de toezichthouder, vorm krijgt.

Voorliggende geactualiseerde versie van de ABTN is vastgesteld in de bestuursvergadering van 19 december 2019.

.....

Inhoud

1	Algemene informatie pensioenfonds	5
1.1	Doelstelling en opdracht	5
1.2	Mandaat van het pensioenfonds	5
1.3	Missie visie en strategie	5
1.4	Risicohouding	6
<hr/>		
2	Organisatie van het pensioenfonds	8
2.1	Governance van het fonds	8
2.2	Uitvoering en uitbesteding	16
2.3	Integriteitsbeleid	23
2.4	Gedragsregelingen	23
<hr/>		
3	Risicomanagement en interne beheersing	25
3.1	Algemeen	25
3.2	Uitgangspunten risicomanagement	25
3.3	Risicostrategie en risicobereidheid	26
3.4	Risicoraamwerk en -proces	26
3.5	Risicocultuur	28
<hr/>		
4	Pensioenregeling	29
4.1	Aangesloten ondernemingen	29
4.2	Deelnemers	29
4.3	Inhoud pensioenregelingen	29
<hr/>		
5	Financiële opzet	35

.....

5.1	Grondslagen	35
5.2	Premiebeleid	37
5.3	Technische voorzieningen en Reserves	39
5.4	Indexatie- en kortingsbeleid	40
5.5	Vereist eigen vermogen en minimaal vereist eigen vermogen	42
5.6	Vermogenoverschotten en –tekorten voor de basispensioenregeling	42
5.7	Herverzekering	42
<hr/>		
6	Beleggingsbeleid	44
6.1	Doelstelling en uitgangspunten beleggingsbeleid	44
6.2	Investment beliefs	44
6.3	Vormgeving beleggingsbeleid (incl. afdekkingsbeleid)	44
6.4	Beleggingsproces	46
6.5	Waarderingsgrondslagen	50
6.6	Risicometing – en beheersing	51
6.7	Beleggingen voor risico van de deelnemers	52
6.8	Prudent person	53
<hr/>		
7	Financiële sturingsmiddelen	54
8	Communicatiebeleid	55
	Bijlagen	57

1 Algemene informatie pensioenfonds

1.1 Doelstelling en opdracht

De statutaire doelstelling van het pensioenfonds is het verzekeren van ouderdoms-, nabestaanden- en invaliditeitspensioen voor het grondpersoneel van KLM. Het fonds heeft dit uitgewerkt in ambities zoals koopkrachtbehoud, acceptabele risico's en aanvaardbare kosten.

1.2 Mandaat van het pensioenfonds

Het pensioenfonds is uitvoerder van de door de KLM en de werknemersorganisaties in het arbeidsvoorwaardelijke overleg overeengekomen pensioenafspraken. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van de pensioenregeling, de kosten daarvan en de verdeling van die kosten is de verantwoordelijkheid van de arbeidsvoorwaardelijke partijen.

Op grond van artikel 102a van de Pensioenwet dient het bestuur van het pensioenfonds de arbeidsvoorwaardelijke afspraken te toetsen aan de doelstellingen en uitgangspunten die het bestuur - in overleg met het verantwoordingsorgaan - heeft geformuleerd. Dit betekent onder meer dat de gemaakte pensioenafspraken worden getoetst op rechtmatigheid (overeenstemming met de wet), financiële soliditeit en uitvoerbaarheid (incl. communicatie). Bij deze toetsing betreft het bestuur de evenwichtigheid van afspraken ten aanzien van de verschillende belanghebbenden. Bij een positieve uitkomst van de toetsing, neemt het bestuur de afspraken in uitvoering. In geval de afspraken naar de mening van het bestuur niet voldoen aan de genoemde voorwaarden, worden de afspraken teruggelegd bij de arbeidsvoorwaardelijke partijen. Indien de arbeidsvoorwaardelijke partijen niet tot overeenstemming komen en het pensioenfonds op grond van de wet gehouden is maatregelen te nemen, zal het bestuur zelfstandig een zodanig besluit nemen dat het pensioenfonds voldoet aan de wettelijke verplichtingen en de arbeidsvoorwaardelijke partijen, waar mogelijk, ruimte hebben om tot afspraken te komen.

Voor het bestuur is het belangrijk te borgen dat het pensioenfonds en het gevoerde beleid voldoende draagvlak hebben bij de belanghebbenden. Het bestuur wil voorts zicht te hebben op de ontwikkelingen bij KLM en de arbeidsvoorwaardelijke partijen. Het bestuur onderhoudt hiertoe contact met KLM in haar hoedanigheid van contractspartij en met de arbeidsvoorwaardelijke partijen. Het bestuur informeert de arbeidsvoorwaardelijke partijen actief over ontwikkelingen, zoals het herstelplan, de haalbaarheidstoets, het gevoerde premiebeleid en relevante (externe) ontwikkelingen. Het fonds wordt door KLM of arbeidsvoorwaardelijke partijen geïnformeerd over ontwikkelingen en beleidsvoornemens. Gebruikelijk is dat het fonds voor technische ondersteuning betrokken wordt bij (voorbereiding van) overleg. Daarnaast zijn er de contacten die individuele bestuursleden hebben bij KLM en/of de werknemers- en gepensioneerdverenigingen. Het bestuur streeft voorts naar proactief contact met KLM en overlegpartijen over voor het fonds relevante ontwikkelingen bij de onderneming en over de agenda van de arbeidsvoorwaardelijke partijen.

1.3 Missie visie en strategie

Missie

De missie van het pensioenfonds luidt:

Het uitvoeren van de pensioenregelingen, overeengekomen tussen KLM en de werknemersorganisaties voor KLM grondpersoneel. Een en ander met zo veel mogelijk koopkrachtbehoud, acceptabele risico's voor de premiebetalers (sponsor en deelnemers),

aanvaardbare kosten en evenwichtige afweging van de belangen van alle bij de pensioenregelingen betrokkenen.

Visie en strategie

Het pensioenfonds heeft de missie, visie, en strategie vastgelegd in een strategiedocument. De toekomstvisie luidt:

Het KLM Algemeen Pensioenfonds voert, samen met strategisch partner de Blue Sky Group, een complete portfolio van pensioenproducten voor grondpersoneel van de KLM Groep. De producten zijn concurrerend ook qua serviceniveau, beleggingsresultaten, maatschappelijke verantwoordelijkheid, kostenniveau, en communicatie met deelnemers. Ondernemingen in de KLM Groep brengen de uitvoering van alle pensioenregelingen voor grondpersoneel onder bij het Algemeen Pensioenfonds KLM. Het fonds staat open voor vergaande synergiestappen met fondsen voor andere personeelscategorieën in de KLM Groep. Bij regelingen waar keuzevrijheid voor deelnemers bestaat kiezen medewerkers vrijwel zonder uitzondering voor de producten van het fonds en de Blue Sky Group.

Het bestuur ziet voor de komende jaren de hierna volgende strategische onderwerpen.

- *Realisatie van de ambitie van het fonds:* optimalisering van rendement-/risicoverhouding van de beleggingen en aandacht voor de toereikendheid van de premie, maar ook transparantie over kansen en risico's (eerlijke verwachtingen).
- *Concurrerend kostenniveau:* meer sturing en betere aansluiting op de begrotingscyclus van uitvoeringsorganisatie; bepalen van kostentargets (voor pensioenuitvoering en vermogensbeheer) en afspraken daarover met de uitvoeringsorganisatie. Voorzetten van de acties gericht op mitigering van de btw-last.
- *Invulling van de strategische relatie met de uitvoeringsorganisatie:* voortzetting van het verzakelijkingsproces, monitoren van de uitvoering van de strategie van de uitvoeringsorganisatie (schaalvergroting, productontwikkeling) en bewaken van het alignment van deze strategie met die van het fonds.

1.4 Risicohouding

Kwalitatieve risicohouding

Diverse belanghebbenden hebben eigen maar ook gedeelde voorkeuren met betrekking tot langere en kortere termijn risico's.

Belanghebbenden delen de lange termijn doelstelling van het pensioenfonds. Op de weg richting deze doelstelling hebben de premiebetalers (werkgever en werknemers) voorkeur voor een stabiele (te betalen) pensioenpremie, passend bij de pensioenambitie. De deelnemers (actieven, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en overige belanghebbenden) hebben voorkeur voor een waardevast pensioen, en willen het korten op nominale rechten of pensioenopbouw zo veel mogelijk voorkomen. Onverhoopt gemiste opbouw of indexatie dient zo veel als mogelijk te worden ingehaald, waarbij gemiste indexatie in de uitkerings sfeer zonder terugwerkende kracht wordt hersteld.

Kwantitatieve risicohouding

Voor de korte termijn komt de kwantitatieve risicohouding tot uitdrukking in de hoogte van het wettelijk vereist eigen vermogen. Per 31 december 2018 had deze een waarde van 23,9 % van de verplichtingen van het pensioenfonds. Uitgaande van de benoemde kwalitatieve risicohouding, eigen beleidsuitgangspunten en vastgestelde kwantitatieve risiconormen op basis van uitgevoerde ALM-analyses zijn de navolgende ondergrenzen vastgesteld.

Voor de lange termijn komt de kwantitatieve risicohouding tot uitdrukking in de door het bestuur vastgestelde ondergrenzen van de haalbaarheidstoets. Het schenden van deze grenzen bij uitvoering van de aanvangshaalbaarheidstoets is niet toegestaan. Bij de aanvangshaalbaarheidstoets, gebaseerd op de financiële situatie van het fonds per 1 januari 2015, zijn deze ondergrenzen¹ niet geschonden:

- mediaan scenario: pensioenresultaat 90%;
- relatieve maximale afwijking verwacht pensioenresultaat in slecht weer scenario: 35%
- mediaan scenario vanuit dekingsgraad die voldoet aan VEV: 90%

Vanwege de onzekerheid over de toekomstige uitkomst van de haalbaarheidstoets is een onverhoopte schending van deze grenzen geen aanleiding tot automatische aanpassing van beleid, maar aanleiding voor herijking van het gevoerde beleid en dialoog daarover met de arbeidsvoorwaardelijke tafel en het verantwoordingsorgaan. Jaarlijks vindt toetsing van deze grenzen plaats. De grenzen zijn tot en met de uitgevoerde toets in 2019 niet geschonden.

Voor de netto pensioenregeling komt de risicohouding tijdens de opbouwfase tot uitdrukking in een door het bestuur vastgestelde maximaal aanvaardbare afwijking van het pensioen in een pessimistisch scenario (5 procent percentiel) ten opzichte van het verwachte pensioen in een verwacht scenario (mediaan). De risicohouding is daarbij getoetst op basis van de regeling tot vaststelling van de rekenmethodieken voor weergave van het ouderdomspensioen in scenario's (URM) en de uniforme set die DNB beschikbaar stelt. Deze ondergrenzen worden weergegeven in onderstaande tabel:

duur tot pensioendatum	vast	variabel
0-5 jaar	16,0%	29,0%
5-10 jaar	26,0%	38,0%
10-15 jaar	35,0%	43,0%
15-20 jaar	37,0%	47,0%
20-30 jaar	45,0%	53,0%

---

¹ Betreft het pensioenresultaat op fondsniveau. Hiertoe worden pensioenresultaten van geboortegroepen gewogen opgeteld.

2 Organisatie van het pensioenfonds

2.1 Governance van het fonds

Hoofdpijnen

Het pensioenfonds heeft de juridische vorm van een stichting en wordt bestuurd door een bestuur. Het bestuur bepaalt de strategie en het beleid van het pensioenfonds, draagt zorg voor de uitvoering van het beleid en legt verantwoording af over het gevoerde beleid, de uitvoering daarvan en de voor de toekomst gemaakte beleidskeuzen.

De vergaderingen van het bestuur worden geleid door een onafhankelijke voorzitter, die geen lid is van het bestuur.

Namens de belanghebbenden beoordeelt het verantwoordingsorgaan het door het bestuur gevoerde beleid. Het verantwoordingsorgaan heeft op een aantal beleidsonderwerpen ook adviesrecht.

Het interne toezicht op het beleid en de gang van zaken bij het pensioenfonds wordt uitgevoerd door een raad van toezicht, die bestaat uit onafhankelijke deskundigen. De raad van toezicht rapporteert zijn bevindingen aan het bestuur en legt verantwoording af over het uitgevoerde toezicht aan het verantwoordingsorgaan en de werkgever en in het bestuursverslag.

Beleidsvoorbereiding en monitoring van de uitvoering vindt in belangrijke mate plaats in bestuurscommissies. Commissies zijn primair adviserend, maar kunnen op specifieke onderwerpen door het bestuur gemandateerd worden om zelfstandig besluiten te nemen. Commissies rapporteren en leggen verantwoording af aan het bestuur. Het bestuur kan voor de beleidsvoorbereiding in commissies ook gebruik maken van externe deskundigen, ter versterking van de expertise en countervailing power.

Met ingang van 2019 heeft het fonds, ter implementatie van de wetgeving voortvloeiend uit de Europese pensioenfondsenrichtlijn van 2017 (IORP II) drie sleutelfuncties ingericht: de actuariële sleutelfunctie, de sleutelfunctie risicobeheer en de sleutelfunctie internal audit. Deze functies hebben een controlerend karakter.

Het pensioenfonds heeft de uitvoering van zijn werkzaamheden, voor zover wettelijk toegestaan, uitbesteed aan een uitvoeringsorganisatie (zie 2.3). Voor de wettelijk verplichte certificering heeft het bestuur een accountant en een certificerend actuaaris aangesteld.

Inrichting, taken en bevoegdheden

Bestuur

Het pensioenfonds heeft een paritair bestuursmodel. In het bestuur hebben vertegenwoordigers van KLM, de deelnemers en de pensioengerechtigden zitting. Daarnaast voorzien de statuten in de mogelijkheid om maximaal twee bestuursleden die geen vertegenwoordiger zijn van de belanghebbenden aan het bestuur toe te voegen. Door middel van niet-paritaire bestuurders kan specifieke expertise aan het bestuur worden toegevoegd.

Het bestuur heeft maximaal twaalf leden en is samengesteld als volgt:

- Maximaal vijf leden, die KLM NV vertegenwoordigen.
- Maximaal vijf leden, die de deelnemers en pensioengerechtigden van het pensioenfonds vertegenwoordigen. De beschikbare zetels worden verdeeld op basis van onderlinge getalsverhoudingen, waarbij als peildatum wordt gehanteerd 31 december van het jaar voorafgaande aan de nieuwe zittingstermijn.
- Maximaal twee bestuursleden met specifieke expertise, die geen vertegenwoordiger zijn van de belanghebbenden.

Reden voor het bestuur om het aantal zetels zowel op totaalniveau als per geleding te maximaleren, is dat het bestuur de mogelijkheid heeft de samenstelling aan te passen aan omstandigheden.

Het bestuur benoemt de leden van het bestuur. Mede ter invulling van het wettelijke geschiktheidsvereiste heeft het bestuur een profielschets opgesteld. Deze profielschets wordt gehanteerd bij de werving en selectie van bestuursleden.

Na voordracht van kandidaten door de KLM, deelnemers² en pensioengerechtigden³ vindt een beoordeling door het bestuur plaats. Onderdeel van de benoemingsprocedure is dat een kandidaat-bestuurslid gedurende enige tijd als toehoorder deelneemt aan activiteiten van het bestuur en, afhankelijk van de kennis en ervaring, opleidingen volgt.

Een voorgenomen benoeming wordt voorgelegd aan de raad van toezicht. Benoeming geschiedt onder voorbehoud van instemming van DNB.

Het bestuur kan in en buiten rechte worden vertegenwoordigd door twee bestuursleden gezamenlijk, zijnde een lid namens de werknemers of de pensioengerechtigden en een lid namens de werkgever. In de praktijk vertegenwoordigen de beide vicevoorzitters het fonds, daartoe gemandateerd door het bestuur (Reglement vicevoorzitters).

Bestuurscommissies en werkgroepen

Het bestuur wordt in de uitvoering van zijn taken ondersteund door een aantal bestuurscommissies en werkgroepen. Die ondersteuning betreft de voorbereiding van het beleid en de besluitvorming, alsmede de monitoring en evaluatie van de uitvoering van beleid en besluiten. Het bestuur kan aan commissies mandaat verlenen om zelfstandig besluiten te nemen. Voor iedere commissie is een reglement opgesteld, waarin de taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden (incl. het mandaat), alsmede de werkwijze zijn vastgelegd. De werkgroepen komen op ad hoc basis bijeen wanneer een bepaald onderwerp voorbereid moet worden. De werkgroepen hebben geen eigen mandaten. Op dit moment kent het fonds de volgende werkgroepen: ALM-werkgroep, werkgroep Strategie, werkgroep Uitbesteding/kostenbeheersing en de werkgroep Netto. Het fonds kent de volgende commissies:

Commissie Beleggingzaken

De Commissie beleggingzaken (CBZ) heeft als doelstelling het ondersteunen van het bestuur in de vormgeving en beheersing van het beleggingsbeleid. De CBZ voert namens het bestuur de regie op de beleidsvoorbereiding en (bestuurlijke) besluitvorming en bereidt besluiten inhoudelijk voor. Binnen door het bestuur bepaalde kaders is de commissie bevoegd tot besluitvorming, bijvoorbeeld over nadere (operationele) invulling van de beleggingen in de portefeuille, de keuze voor actief of passief mandaat, opstellen van nadere specifieke beleggingsrichtlijnen, implementatieplannen en de (operationele) uitvoering van beleggingsbesluiten, het selectiebeleid voor externe vermogensbeheerders en het terugbrengen van portefeuille binnen door bestuur gestelde bandbreedtes. Daarnaast kan het bestuur een mandaat op specifieke onderwerpen geven.

---

² De vertegenwoordigers worden voorgedragen door de Ondernemingsraad van KLM die het grondpersoneel van KLM vertegenwoordigt, waarbij kandidaten gesteld kunnen worden door: (i) werknemersorganisaties, waarvan ten minste een procent (1%) van de deelnemers lid is en (ii) individuele deelnemers, waarbij de kandidaatstelling moet worden ondersteund door ten minste een procent (1%) van de deelnemers.

³ De vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden worden voorgedragen door middel van verkiezing door en uit pensioengerechtigden, waarbij kandidaten gesteld kunnen worden door: (i) werknemersorganisaties en verenigingen van gepensioneerden, en (ii) individuele pensioengerechtigden.

Verder ziet de commissie toe op de implementatie van bestuursbesluiten, adviseert zij over uitvoering en uitbesteding van het vermogensbeheer en draagt zij zorg voor de evaluatie van het gevoerde beleggingsbeleid, en de beoordeling en evaluatie van de (fiduciair) vermogensbeheerder. Risicoafweging, risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging maken onderdeel uit van de taken. Met de CBZ is mede beoogd de countervailing power van het bestuur ten opzichte van de vermogensbeheerder en de externe adviseurs.

De CBZ rapporteert aan het bestuur over de uitvoering van haar taken, inclusief eventuele besluiten, en legt verantwoording af aan het bestuur over de uitvoering van het verstrekte mandaat. De CBZ rapporteert aan de sleutelfunctiehouder risicobeheer over de inventarisatie en analyse van risico's en beheersingsmaatregelen.

De CBZ bestaat uit ten minste vier bestuursleden, waaronder de (niet-paritaire) bestuurder vermogensbeheer. Daarnaast neemt een externe adviseur deel, die geen stemrecht heeft. De CBZ wordt ondersteund door de bestuurssecretaris en de staf van de vermogensbeheerder, die ook aanwezig is bij vergaderingen.

Commissie Pensioenzaken

De Commissie Pensioenzaken (CPZ) heeft als doelstelling het bestuur te ondersteunen bij de vormgeving en uitvoering van het pensioenbeleid. De CPZ richt zich daarbij op (i) (pensioen)juridische en actuariële (beleids)onderwerpen, (ii) premie- en indexatiebeleid; (iii) pensioen- en uitvoeringsbeleid en (iv) individuele gevalshandeling en geschillen.

De CPZ voert namens het bestuur de regie op de beleidsvoorbereiding en (bestuurlijke) besluitvorming en bereidt besluiten inhoudelijk voor. Verder ziet de CPZ toe op de implementatie van bestuursbesluiten en draagt zij zorg voor de evaluatie van het gevoerde pensioenbeleid. Binnen door het bestuur bepaalde kaders is de CPZ bevoegd tot besluitvorming, zoals over (i) (project)voorstellen inzake implementatie van bestuursbesluiten en besluiten over operationele vraagstukken, de implementatietermijn en het budget, (ii) individuele verzoeken waarin het reglement niet eenduidig kan worden toegepast, (iii) klachten in de tweede fase van de klachtenprocedure en geschillen die bij de Ombudsman Pensioenen zijn neergelegd. Voor de zelfstandige besluitvorming zijn (financiële) kaders gesteld. Indien niet voldaan wordt aan deze kaders, vindt voorlegging ter besluitvorming plaats aan het bestuur. Risicoafweging, risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging maken onderdeel uit van de taken.

De CPZ rapporteert aan het bestuur over de uitvoering van haar taken, inclusief eventuele besluiten, en legt verantwoording af aan het bestuur over de uitvoering van het verstrekte mandaat. De CPZ rapporteert aan de sleutelfunctiehouder risicobeheer over de inventarisatie en analyse van risico's en beheersingsmaatregelen. De CPZ heeft een relatie met de communicatiecommissie met betrekking tot de communicatie over het beleid en de regeling alsmede de wettelijke voorschriften ter zake van communicatie over pensioenen.

De CPZ bestaat uit ten minste drie bestuursleden. De CPZ wordt ondersteund door de adviserend actuaaris van het fonds, de pensioenjuridische afdeling van de uitvoeringsorganisatie en de bestuurssecretaris.

Communicatiecommissie

De Communicatiecommissie (CC) voert namens het bestuur de regie op het communicatiebeleid en bereidt beleid en (bestuurlijke) besluitvorming over communicatie voor. Besluitvorming over de communicatiedoelstelling en het communicatiebeleid is voorbehouden aan het bestuur. Het bestuur stelt ook de ook de financiële middelen ter

beschikking. Binnen door het bestuur bepaalde kaders is de commissie bevoegd tot besluitvorming. De gemandateerde beslissingsbevoegdheid van de CC omvat detaillering van het communicatiebeleidskader en communicatieplannen en opdrachtverlening aan de uitvoeringsorganisatie (uitingen, communicatiekanalen, speciale activiteiten, timing, verdeling kostenbudget). Verder geeft de CC goedkeuring aan uitingen en geeft zij opdracht tot onderzoeken en metingen van het communicatiebeleid. De CC ziet toe op de implementatie van bestuursbesluiten en draagt zorg voor de evaluatie van het gevoerde communicatiebeleid. Risicoafweging, risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging maken onderdeel uit van de taken.

De CC rapporteert aan het bestuur over de uitvoering van haar taken, inclusief eventuele besluiten, en legt verantwoording af aan het bestuur over de beslissingen op grond van het verstrekte mandaat. De CC rapporteert aan de sleutelfunctiehouder risicobeheer over de inventarisatie en analyse van risico's en beheersingsmaatregelen. De CC heeft een relatie met de CPZ met betrekking tot de communicatie over het beleid en de regeling alsmede de wettelijke voorschriften ter zake van communicatie over pensioenen.

De CC bestaat uit ten minste drie bestuursleden. Daarnaast neemt een vertegenwoordiger vanuit de deelnemers van het fonds als adviseur deel. De CC wordt ondersteund door de communicatieadviseurs van de uitvoeringsorganisatie.

Commissie Verslaggeving

De Commissie Verslaggeving (CV) heeft als doel de besluitvorming inzake het jaarverslag en de jaarrekening voor te bereiden en het bestuur te adviseren over (financiële) verslaggevingsvraagstukken. De CV beoordeelt de jaarlijkse controleopzet, draagt zorg voor de uitvoering van de (periodieke) evaluatie van de accountant en certificerend actuaris en is betrokken bij de werving en selectie van deze functionarissen. De CV komt in beginsel alleen bijeen in de periode van november tot en met april, zijnde de periode dat het jaarverslag wordt voorbereid.

Vanwege de samenhang met de jaarwerkcontrole beoordeelt de CV ook de jaarlijkse ISAE 3402-rapportage van de uitvoeringsorganisatie.

De CV rapporteert aan het bestuur en heeft geen mandaat tot besluitvorming. Risicoafweging, risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging maken onderdeel uit van de taken. De CV rapporteert aan de sleutelfunctiehouder risicobeheer over de inventarisatie en analyse van risico's en beheersingsmaatregelen.

De CV bestaat uit ten minste drie bestuursleden. Voorts nemen de accountant en certificerend actuaris (op uitnodiging) van het pensioenfonds en functionarissen van de uitvoeringsorganisatie (bestuurssecretaris en hoofd Financiële Zaken) deel aan de vergaderingen van de CV.

ALM-werkgroep

De ALM-werkgroep voert voor het bestuur de (periodieke) ALM-studie uit en doet onderzoek naar balansbeheervraagstukken. De werkgroep ondersteunt en adviseert het bestuur op strategisch niveau over premie-, indexatie en het beleggingsbeleid (SAA en strategisch afdekkingsbeleid). De ALM-werkgroep heeft geen beslissingsbevoegdheid, behoudens ingeval het bestuur op een specifiek onderwerp daartoe mandaat geeft.

De ALM-werkgroep bestaat uit vijf bestuursleden. De adviserend actuaris en investment strategisten van de uitvoeringsorganisatie ondersteunen de werkgroep en nemen deel aan de vergaderingen.

Werkgroep Strategie

De werkgroep Strategie verzorgt de bestuurlijke voorbereiding van de missie, visie en strategie, alsmede de periodieke update daarvan. De werkgroep bestaat uit vier bestuursleden en wordt ondersteund door de bestuurssecretaris.

Werkgroep Nettoregeling

De werkgroep Netto verzorgt de periodieke evaluatie van de nettoeregeling en adviseert via de CPZ over continuering en/of aanpassing van de netto pensioenregeling. De werkgroep bestaat uit drie bestuursleden en wordt ondersteund door de adviserend actuaaris.

Werkgroep Kostenbeheersing

De werkgroep Kostenbeheersing heeft als doel om de kostenbeheersing te bevorderen en ziet in dat kader toe op de uitbestedingskosten. De werkgroep beoordeelt de kostenrapportages en is betrokken bij de begroting van de uitvoeringskosten. De werkgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de bestuurscommissies en wordt ondersteund door de bestuurssecretaris.

Vicevoorzitters

Op grond van de statuten heeft het bestuur twee vicevoorzitters, waarvan één uit de vertegenwoordigers van de KLM en één vanuit de vertegenwoordiging van de deelnemers en pensioengerechtigden. De vicevoorzitters vervangen de voorzitter bij diens afwezigheid. Voorts vervullen de vicevoorzitters een regisserende en coördinerende rol in het bestuursproces en is hen een aantal specifieke taken en bevoegdheden gemandateerd.

De regisserende en coördinerende taken betreffen de totstandkoming van de strategie en (meerjaren)planning, de bestuurscyclus en de governance van het pensioenfonds, waaronder HR-aspecten zoals beoordeling, benoeming en evaluatie van functionarissen en de periodieke evaluatie van de bestuurlijke organisatie. De vicevoorzitters dragen verder zorg voor externe vertegenwoordiging naar KLM, arbeidsvoorwaardelijke partijen, toezichthouders en de collega KLM-pensioenfondsen. De vicevoorzitters onderhouden in het kader van de uitvoering van het uitbestedingsbeleid het contact met de uitvoeringsorganisatie en treden als contractspartij op voor de dienstverleningsovereenkomsten en service level agreements met de uitvoeringsorganisatie en andere opdrachtnemers. Dit gebeurt ten dele in samenwerking met vertegenwoordigers van het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel en Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, via het zogenoemde dienstverleningsoverleg (DVO). Dit gezamenlijke overleg van de KLM-pensioenfondsen en de uitvoeringsorganisatie heeft alleen een coördinerend karakter en geen formele status in de zin van bevoegdheden.

De beslissingsbevoegdheid van de vicevoorzitters betreft met name goedkeuring van correspondentie, goedkeuring en ondertekening van contracten en aandeelhoudersbesluiten .

De vicevoorzitters rapporteren aan het bestuur over de uitvoering van hun taken, inclusief eventuele besluiten, en leggen verantwoording af aan het bestuur over de uitvoering van het verstrekte mandaat. In het kader van de bestuurscyclus (planning, agendering) onderhouden de vicevoorzitters contact met de voorzitters van de commissies. De vicevoorzitters worden in de uitvoering van hun taken ondersteund door de secretaris van het pensioenfonds.

Voorzitter

Het bestuur benoemt buiten zijn midden een voorzitter, die geen vertegenwoordiger is van de belanghebbenden van het pensioenfonds. Doelstelling van het onafhankelijk voorzitterschap is dat vergaderingen van het bestuur op een professionele en een onafhankelijke wijze worden geleid, waarbij procedures en zorgvuldige besluitvorming worden bewaakt. Teneinde de onafhankelijkheid

van de voorzitter en de paritaire verhoudingen te waarborgen, heeft de voorzitter geen stemrecht en is hij geen lid van het bestuur.

Primaire verantwoordelijkheid van de voorzitter is het leiden van de vergaderingen van het bestuur en de vergaderingen van het bestuur met andere organen of derden. Daarbij bewaakt de voorzitter de (statutaire) procedurele voorschriften en bevordert hij de discussie teneinde te komen tot effectieve bewustwording, oordeelsvorming en besluitvorming.

Sleutelfuncties

Actuariële sleutelfunctie

De actuariële sleutelfunctie wordt met ingang van 2019 belegd bij de certificerend actuaris van het fonds. Dit betreft zowel het houderschap als de vervulling van de actuariële sleutelfunctie. Het fonds heeft hiertoe een overeenkomst gesloten met de certificerend actuaris.

Sleutelfunctie risicobeheer

Het houderschap van de sleutelfunctie risicobeheer is belegd bij een lid van het bestuur. De vervulling van de sleutelfunctie risicobeheer is uitbesteed aan de (onafhankelijke) client risk manager van de uitvoeringsorganisatie. De sleutelfunctiehouder risicobeheer vormt samen met de sleutelfunctievervuller risicobeheer het Risicobeheeroverleg (RBO). In dit RBO worden de risicomangementactiviteiten, zoals het risicobeleid, de risicostrategie, risk assessments en risicorapportages, voorbereid c.q. gecoördineerd.

Sleutelfunctie internal audit

Het houderschap van de sleutelfunctie internal audit is belegd bij een lid van het bestuur. De vervulling van de sleutelfunctie internal audit is uitbesteed aan een extern auditbureau. De sleutelfunctiehouder internal audit en de sleutelfunctievervuller komen samen voor het Intern Auditoverleg (IAO). Op uitnodiging zal ook de accountant aanwezig zijn bij dit overleg. Tijdens dit overleg wordt onder andere, mede aan de hand van uitgevoerde audits, de adequaatheid en doeltreffendheid van de interne controlemechanismen besproken en andere maatregelen ter waarborging van de beheerste en integere bedrijfsvoering.

Toezicht en verantwoording

Intern toezicht

Het interne toezicht wordt uitgevoerd door een raad van toezicht. De raad van toezicht bestaat uit drie onafhankelijke deskundige natuurlijke personen die op geen enkele wijze, anders dan uit hoofde van hun lidmaatschap van de raad van toezicht, betrokken zijn bij het fonds. Werving en selectie van de leden van de raad van toezicht geschiedt aan de hand van een profielschets waarin drie profielen worden onderscheiden: (i) governance, juridisch en communicatie met stakeholders, (ii) vermogensbeheer en financieel risicomangement en (iii) risicobeheer en audit. De leden van de raad van toezicht worden benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan.

De raad van toezicht ziet toe op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Daarbij is de raad van toezicht ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Verder staat de raad van toezicht het bestuur met raad terzijde. Op grond van de wet worden bepaalde bestuursbesluiten voor goedkeuring voorgelegd aan de raad van toezicht. De raad heeft voorts bevoegdheden ten aanzien van benoeming, schorsing en ontslag van bestuursleden. De raad van toezicht heeft geen bovenwettelijke taken en bevoegdheden.

De werkwijze van de raad van toezicht is vastgelegd in een reglement (Reglement RvT). Er vindt ten minste twee keer per jaar een overleg plaats tussen raad van toezicht en het bestuur.

Algemeen Pensioenfonds KLM

Daarnaast gaat het reglement uit van ten minste vier autonome vergaderingen per jaar. De feitelijke frequentie en invulling van de vergaderingen en andere activiteiten is de eigen verantwoordelijkheid van de raad van toezicht. In dat kader stelt de raad van toezicht (jaarlijks) een toezichtplan op.

De raad van toezicht rapporteert zijn bevindingen aan het bestuur. Dat gebeurt in ieder geval na afloop van een kalenderjaar over het betreffende jaar. De bevindingen worden opgenomen in het jaarverslag. Daarnaast is er gelegenheid tot tussentijdse bevindingen en aanbevelingen, alert reageren op actuele ontwikkelingen verhoogt de effectiviteit van het interne toezicht

Verantwoording

Het bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan beoordeelt na afloop van een boekjaar het gevoerde beleid, de uitvoering daarvan en de in het betreffende jaar gemaakte beleidskeuzen voor de toekomst. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan, alsmede de reactie daarop van het bestuur wordt opgenomen in het jaarverslag van het fonds.

Het verantwoordingsorgaan heeft voorts de wettelijke adviesrechten en recht op bindende voordracht tot benoeming en bindend advies tot ontslag van leden van de RvT. De taken, bevoegdheden en werkwijze zijn nader vastgelegd in een reglement (Reglement VO).

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit (maximaal) twaalf leden, waarvan twee worden benoemd door KLM NV, tien worden benoemd door de gezamenlijke werknemersorganisaties en de verenigingen van gepensioneerden. Het aantal leden namens de deelnemers en de pensioengerechtigden wordt op basis van onderlinge getalsverhoudingen bepaald.

Het bestuur en het verantwoordingsorgaan hebben periodiek overleg in gezamenlijke vergaderingen en dialoogbijeenkomsten. Voorts is praktijk dat bestuursleden voor specifieke onderwerpen deelnemen aan autonome vergaderingen van het verantwoordingsorgaan.

Accountant en actuaris

Het bestuur heeft een certificerend actuaris en een accountant aangesteld. Zij vervullen de wettelijk voorgeschreven functie. Dit houdt in, dat ze de jaarlijks vast te stellen voorziening voor pensioenverplichtingen en de jaarrekening, alsmede de Staten waarin deze wordt gepresenteerd, controleren en certificeren. Het bestuur heeft KPMG aangesteld als accountant en Willis Towers Watson als certificerend actuaris.

Overige functies

Bestuurssecretaris

Voor de invulling van de secretarisfunctie maakt het pensioenfonds gebruik van zijn uitvoeringsorganisatie. Op grond van de dienstverleningsovereenkomst met Blue Sky Group benoemt het pensioenfonds uit de uitvoeringsorganisatie een secretaris. De bestuurssecretaris vervult, mede ter ondersteuning van de vicevoorzitters, een regisserende en coördinerende rol in de bestuurlijke processen en treedt op als formele coördinator van de functionele experts binnen de uitvoeringsorganisatie (o.a. adviserend actuaris, de fiduciair manager, pensioenjurist, communicatieadviseur en de risicomanager). Verantwoordelijkheden betreffen de secretariaatsvoering van vergaderingen, organisatie van de beleidscyclus, opvolging van besluiten en acties, fondsdocumentatie en vertegenwoordiging en relatiebeheer. De bestuurssecretaris adviseert tevens over de governance.

De bevoegdheden van de bestuurssecretaris betreffen met name het aangaan van financiële verplichtingen en goedkeuren van facturen binnen gegeven kaders, het verzorgen van meldingen en registraties en zorgdragen voor informatievoorziening van RvT, VO en derden.

De bestuurssecretaris wordt in zijn taakuitoefening functioneel aangestuurd door het bestuur. De zelfstandige en onafhankelijke positie van de bestuurssecretaris is vastgelegd in afspraken tussen het pensioenfonds met de uitvoeringsorganisatie. Zelfstandige (teken)bevoegdheden zijn, voor zover nodig, vermeld in de registratie van het fonds bij de KvK.

Adviserend actuaris

Een actuaris van de uitvoeringsorganisatie treedt op als adviserend actuaris van het fonds. Indien dit naar het oordeel van het bestuur gewenst is, wordt een externe actuaris ingeschakeld voor een advies of een 'second opinion'.

Compliance officer

Het bestuur heeft in het kader van de gedragscode een compliance officer aangesteld. De compliance officer is belast met het toezicht op de naleving van de gedragscode. Kort samengevat zijn de taken van de compliance officer: onderzoek doen naar de naleving van de gedragscode, het adviseren van bestuur en (individuele) bestuursleden over de naleving van de gedragscode, het registreren en beoordelen van meldingen en het geven van goedkeuring voor het aanvaarden van nevenfuncties, geschenken en uitnodigingen. De compliance officer doet ten minste jaarlijks verslag van zijn werkzaamheden en eventuele bevindingen. Daarbij betreft de compliance officer de rapportage van de compliance officer van de uitvoeringsorganisatie.

De functie van compliance officer is uitbesteed aan een functionaris van een extern bureau (Holland Van Gijzen).

Privacy officer

Het pensioenfonds heeft een privacy officer aangesteld. De privacy officer houdt toezicht op de naleving van het privacybeleid binnen het pensioenfonds. In dat kader is hij verantwoordelijk voor (i) de registratie van de systemen die gebruikt worden bij de verwerking van persoonsgegevens, (ii) behandeling van inzageverzoeken, (iii) behandeling van klachten, (iv) het geven van toestemming van verwerking van persoonsgegevens voor andere doeleinden dan waarvoor deze zijn verzameld of de verwerking van bijzondere persoonsgegevens op grond van een (buitenlandse) wettelijke verplichting en (v) het toezien op melding en afhandeling van datalekken en op uitvoering van privacy risk assessments. De privacy officer is aanspreekpunt voor vragen over het privacybeleid en onderhoudt het contact met de Autoriteit Persoonsgegevens. Hij is bevoegd opdracht te geven tot audits ten aanzien van de naleving van het privacybeleid.

De privacy officer stelt jaarlijks een verslag op van zijn werkzaamheden en brengt dit ter kennis van het bestuur. De functie van privacy officer wordt vervuld door de privacy officer van de uitvoeringsorganisatie.

Monitoring en evaluatie van de governance

Het bestuur evalueert periodiek het functioneren van de governance. De evaluatie is drieledig en omvat: (i) het functioneren van het bestuur als geheel (zelfevaluatie); (ii) het functioneren van individuele bestuursleden en (iii) het functioneren de bestuurlijke organisatie.

Na afloop van iedere bestuursvergadering vindt een korte evaluatie van de vergadering plaats, met nadruk op het besluitvormingsproces en de interactie in de vergadering. Jaarlijks vindt -in het vierde kwartaal- een zelfevaluatie van het bestuur en een evaluatie de werking van de governance plaats. De zelfevaluatie van het bestuur wordt ter minste eenmaal per drie jaar met betrokkenheid van een externe partij uitgevoerd.

De evaluatie van de governance betreft de werking van de bestuurlijke organisatie en richt zich op de effectiviteit en efficiëntie van het bestuur en commissies, alsmede op de interactie tussen deze organen. Commissies leveren input voor de evaluatie van de werking van de governance.

Periodiek, ten minste twee maal per zittingstermijn vinden formele evaluatiegesprekken met bestuursleden plaats. De periodiek individuele evaluatiegesprekken met bestuursleden en de

voorzitter worden gevoerd door de vicevoorzitters. De evaluatiegesprekken met de vicevoorzitters worden gevoerd door de voorzitter.

2.2 Uitvoering en uitbesteding

Uitvoeringsbeginselen

Het bestuur van het pensioenfonds is verantwoordelijk voor een juiste uitvoering van de werkzaamheden van het pensioenfonds. De bestuurlijke opdracht wordt gevormd door de missie, strategie en het beleid van het fonds. De inrichting van de uitvoering is zodanig dat de missie, strategie en het beleid kan worden gerealiseerd en een beheerste en integere bedrijfsvoering wordt gewaarborgd. Vanuit de missie, doelstellingen en strategie van het fonds heeft het bestuur in 2016 de volgende uitvoeringsbeginselen geformuleerd (Uitvoeringsbeginselen, 1 april 2016):

- In het belang van de belanghebbenden bestuur streeft naar een hoog niveau van dienstverlening tegen een aanvaardbaar en te verantwoorden kostenniveau. Een hoog niveau van dienstverlening betekent voor het bestuur excellentie in de operatie, de bestuurlijke ondersteuning en het risicomangement. Continuïteit en integriteit van de bedrijfsvoering zijn belangrijke kaders.
- Het bestuur onderkent dat een kwalitatief hoogwaardige pensioen- en vermogensbeheer een professionele uitvoeringsorganisatie vereist, die over de benodigde deskundigheid beschikt en een passende infrastructuur heeft om de activiteiten van het pensioenfonds adequaat uit te voeren en het bestuur te ondersteunen.
- Het bestuur hecht grote waarde aan betrokkenheid van zijn uitvoerder bij het pensioenfonds en bekendheid met de omgeving waarin het pensioenfonds opereert. Het bestuur hecht waarde aan directe aansturing en korte (communicatie)lijnen tussen bestuur en uitvoering.
- Het bestuur streeft naar gedeelde belangen tussen pensioenfonds en uitvoerder ('alignment of interests'). In dat kader acht het bestuur van belang dat het pensioenfonds een redelijke mate van invloed heeft op de governance en strategie (continuïteit) van de uitvoerder.
- De uitvoering geschiedt op zakelijke basis en tegen marktconforme voorwaarden in termen van diensten/producten, serviceniveaus, tarieven en beoordeling/performance meting.
- In de uitvoering is volledige transparantie over:
  - de realisatie van de doelstellingen van beide partijen;
  - de kosten die hiermee gemoeid zijn;
  - de risico's die hiervoor genomen zijn;
  - organisatie(veranderingen) en de impact hiervan op beleid en uitvoering;
  - mogelijke incidenten.
- Het bestuur draagt zorg voor adequate organisatie van de countervailing power in de aansturing en beoordeling van de uitvoeringsorganisatie.

Gekozen uitvoeringsmodel

Naar het oordeel van het bestuur heeft het pensioenfonds onvoldoende omvang om tegen aanvaardbare kosten zelfstandig te kunnen voorzien in een uitvoeringsorganisatie die aan de

uitvoeringsbeginselen voldoet. Hieruit volgt dat het pensioenfonds, met inachtneming van de wettelijke kaders, zijn werkzaamheden geheel of gedeeltelijk uitbesteedt⁴.

Het pensioenfonds heeft de pensioenuitvoering, het (fiduciaire) vermogensbeheer, de communicatie met belanghebbenden en de bestuurlijke ondersteuning (bestuurssecretariaat, beleidsvoorbereiding en advies) uitbesteed aan Blue Sky Group (BSG Holding B.V., BSG Asset management B.V. en BSG Pension Management B.V.). Deze integrale uitbesteding is uitkomst van een zakelijke afweging, maar heeft tevens een historische context. In 1999 werd de uitvoeringsorganisatie, die tot dat moment (vanaf 1932) deel uitmaakte van KLM N.V., de zelfstandige onderneming Blue Sky Group (BSG). Het pensioenfonds is, samen met het Pensioenfonds KLM Cabinepersoneel en Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM aandeelhouder van BSG.

In het gekozen uitvoeringsmodel heeft het pensioenfonds een vertrouwde uitvoeringsorganisatie 'at arms length'. Naast zijn invloed als grote klant heeft het pensioenfonds via het aandeelhouderschap invloed op en verantwoordelijkheid voor de kwaliteit en continuïteit van de uitvoeringsorganisatie.

Het pensioenfonds kwalificeert de relatie met BSG als een strategisch partnerschap. De keuze voor een strategische partnerrelatie betekent dat het pensioenfonds werkzaamheden in beginsel voor lange termijn (duurzaam) belegt bij de partnerorganisatie. Hierbij moet BSG vanzelfsprekend voldoen aan de gestelde uitgangspunten en criteria.

De langetermijnrelatie laat onverlet dat het bestuur steeds afweegt in hoeverre de BSG de voor de hand liggende uitvoerder is. Het strategisch partnerschap vormt voorts onderdeel van de strategicyclus van het pensioenfonds en wordt in dat kader periodiek heroverwogen.

Uitbestedingsbeleid

Doelstelling

Bij uitbesteding behoudt het bestuur de verantwoordelijkheid over alle activiteiten die namens het fonds worden uitgevoerd. Het bestuur draagt de verantwoordelijkheid voor een beheerste en integere bedrijfsvoering en naleving van wet- en regelgeving door de gehele keten van dienstverlening.

Het uitbestedingsbeleid heeft ten doel te waarborgen dat:

- Het bestuur bij uitbesteding 'in control' is;
- De risico's die samenhangen met uitbesteding adequaat beheerst kunnen worden en dat de belangen van alle belanghebbenden worden behartigd;
- De continuïteit en kwaliteit van de activiteiten die zijn uitbesteed, zijn gewaarborgd.

Scope

Het uitbestedingsbeleid is van toepassing op alle naar het oordeel van het bestuur uitbestede bedrijfskritische of belangrijke activiteiten en processen van het fonds. Opdrachtverlening aan de certificerende actuaire, accountant, notaris of custodian is formeel geen uitbesteding omdat geen sprake is van activiteiten die het pensioenfonds zelf kan verrichten. Het bestuur past op die relaties het uitbestedingsbeleid echter op overeenkomstige wijze toe.

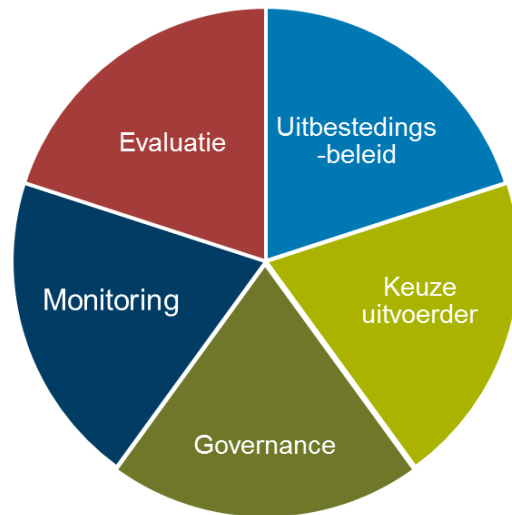
Het uitbestedingsbeleid is van toepassing op de gehele keten van uitvoering, inclusief de uitbesteding aan derden door de door het fonds gecontracteerde uitvoeringsorganisatie.

---

⁴ Activiteiten die betrekking hebben op het bepalen en het vaststellen van het beleid, alsook werkzaamheden die de beheersing van de uitbesteding en het adequaat toezicht op de uitbesteding kunnen ondermijnen worden niet uitbesteed.

Het uitbestedingsbeleid is van toepassing op alle bestaande en/of nieuwe uitbestedingsovereenkomsten gedurende de gehele looptijd van deze overeenkomsten.

Uitbestedingscyclus

In de hierna volgende paragrafen wordt invulling gegeven aan de 'taartpunten' uit de uitbestedingscyclus.

1. Uitgangspunten voor uitbesteding

1. Het bestuur van het fonds blijft eindverantwoordelijk voor de uitbestede activiteiten of processen en behoudt volledige zeggenschap over de uitbestede activiteiten of processen.
2. Bij selectie vindt deze plaats door uitvoering van een objectief selectieproces op basis van vooraf vastgestelde selectiecriteria.
3. Bij de keuze van de uitvoerder wordt rekening gehouden met toekomstige ontwikkelingen van het fonds.
4. De overeengekomen dienstverlening, performanceafspraken en tarieven (of vergoedingsmodel) worden contractueel vastgelegd (dienstverleningsovereenkomst en service level agreements).
5. Het bestuur vereist van de uitvoeringsorganisatie dat deze voldoende onafhankelijke waarborgen heeft ingebouwd, zodat een integere en beheerste bedrijfsvoering zeker gesteld is.
  - De kwaliteit van de dienstverlening moet gewaarborgd zijn, onder andere door het aanwezig zijn van de benodigde vergunningen, certificaten (ISAE en ISO) en voldoende deskundigheid.
  - De continuïteit van de werkzaamheden moet gewaarborgd zijn, onder andere blijkend uit adequaat business continuïteitsmanagement en een solide financiële positie en bedrijfsvoering.
  - De naleving van wet- en regelgeving, inclusief beleidsregels van toezichthouders is aantoonbaar gewaarborgd.
  - Er zijn adequate waarborgen voor een integere bedrijfsvoering en informatievoorziening en organisatiemaatregelen op het gebied van fraudepreventie, reputatieschade en beveiliging van (persoons)gegevens en het eigendom daarvan.

- De uitvoering is zodanig transparant dat de effectuering en realisatie van bestuurlijke besluiten in de operatie aantoonbaar en navolgbaar zijn.
  - De uitvoeringsorganisatie heeft een beleid voor (onder)uitbesteding dat voldoet aan het uitbestedingsbeleid van het fonds;
  - De uitvoeringsorganisatie voert een beheerst beloningsbeleid dat voldoet aan de voor de organisatie geldende wettelijke voorschriften of, indien geen wettelijke voorschriften gelden, in overeenstemming is met het beloningsbeleid van het pensioenfonds. Het pensioenfonds wordt geïnformeerd over het beloningsbeleid en wijzigingen daarin⁵
6. Voorzien wordt in afspraken over regievoering, monitoring en bijsturing van de uitbesteding, met als mogelijk in te zetten instrumenten:
- Er is structureel overleg op strategisch, tactisch en operationeel niveau tussen het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie.
  - Periodiek legt de uitvoeringsorganisatie via performance-, risico- en voortgangsrapportages verantwoording af over de uitvoering, risico's voor en kwaliteit van de uitbestede activiteiten.
  - De uitvoeringsorganisatie verstrekt jaarlijks een ISAE 3402 rapportage over alle voor het pensioenfonds relevante dienstverleningsprocessen.
  - Voorzien is in een proces voor het melden, afhandelen en rapporteren van incidenten en klachten, dat mede voorstellen voor (structurele) verbeteracties omvat;
  - Tijdige melding van voorgenomen (onder)uitbesteding of wijzigingen daarin, met inachtneming van wetgeving en de afspraken in de dienstverleningsovereenkomst.
7. Het pensioenfonds beoordeelt of het beleid van de uitvoeringsorganisatie ten aanzien van zijn uitbestedings- en inkoopproces (onderuitbesteding) in overeenstemming is met het beleid van het fonds. Voor uitbesteding van de basis pensioenadministratie en de basis financiële administratie is (schriftelijke) instemming van het pensioenfonds vereist. Voor overige onderuitbesteding is een (gemotiveerde) melding vooraf vereist, waarbij praktijk is dat, afhankelijk van de aard en omvang van de voorgenomen uitbesteding, vooraf afstemming plaatsvindt met het bestuur. De uitvoeringsorganisatie stelt het fonds in staat tijdig aan zijn wettelijke meldingsplicht jegens DNB te voldoen. De uitvoeringsorganisatie draagt zorg voor een transparante registratie van uitbestedingspartijen en leveranciers.
8. Met de uitvoeringsorganisatie worden afspraken gemaakt over:
- de fysieke en logische scheiding van bestanden en gegevens;
  - het verhalen van schade ingeval van wanprestatie of onrechtmatige daad door de uitvoeringsorganisatie;
  - de voorwaarden en vergoedingen die gelden bij beëindiging van het contract; toepassing van het 'werk volgt werk' principe;
  - het voorkomen van exit barrières;
  - het benoemen van mogelijkheden tot gedeeltelijke transitie, zodat eventueel delen elders kunnen worden ondergebracht.
9. Het pensioenfonds maakt met de uitvoeringsorganisatie afspraken over periodieke evaluatie van de dienstverlening en eventuele deelname aan benchmarkonderzoek.
10. Het pensioenfonds informeert DNB tijdig over uitbesteding aan een derde van (i) werkzaamheden die deel uitmaken van, of voortvloeien uit, het uitoefenen van het bedrijf van pensioenfonds, of van (ii) wezenlijke bedrijfsprocessen, waaronder mede begrepen de inzet

---

⁵ Op grond van artikel 14, zesde lid, van Besluit uitvoering Pensioenwet moet het pensioenfonds er zorg voor dragen dat het beloningsbeleid van het fonds wordt toegepast bij derden waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed. Uitzondering hierop is de situatie dat op de derde wettelijke voorschriften ter zake van (beheerst) beloningsbeleid van toepassing zijn. Hiervan is sprake bij de uitbesteding aan BSG; op BSG is de wettelijke regeling inzake beheerst beloningsbeleid van toepassing. Onverkort blijft gelden dat het fonds zicht moet hebben op het beloningsbeleid bij de uitvoeringsorganisatie.

van cloudapplicaties. Ingeval de uitbesteding de risicobeheerfunctie, interne auditfunctie, actuariële functie of het beheer van het pensioenfonds betreft, informeert het pensioenfonds DNB *voordat* de overeenkomst met de derde in werking treedt. Het pensioenfonds informeert DNB voorts over belangrijke ontwikkelingen met betrekking tot de uitbestede werkzaamheden. Reeds bestaande uitbestedingen worden bekend geacht en niet meer expliciet gemeld.

11. Het pensioenfonds draagt er door middel van contractuele afspraken zorg voor dat de uitvoeringsorganisatie en partijen waaraan de uitvoeringsorganisatie werkzaamheden heeft uitbesteed toezichthouders toegang geven tot de informatie van het pensioenfonds en medewerking verlenen aan onderzoeken van toezichthouders bij het pensioenfonds.
12. Het pensioenfonds evalueert het uitbestedingsbeleid ten minste driejaarlijks. Ingeval van belangrijke tussentijdse wijzigingen past het bestuur het beleid op dat moment aan.

II. Selectie en keuze uitvoerder

De keuze voor een strategisch partnerschap met Blue Sky Group leidt tot een specifieke invulling van het element keuze uitvoerder.

De activiteiten pensioenbeheer, vermogensbeheer en bestuursondersteuning zijn in beginsel voor onbepaalde tijd belegd bij BSG. Selectie van een andere uitvoerder kan in verschillende situaties aan de orde zijn.

1. *Uitbesteding van een nieuw product of nieuwe dienst*
Beleid van het bestuur is om in geval van een nieuw product of een nieuwe dienst een zakelijke afweging te maken of BSG de juiste uitvoerder is om deze dienst aan uit te besteden.
2. *Behoefte aan extern advies of oordeel*
Beleid van het bestuur is om op specifieke onderwerpen bij derden advies in te winnen of om een externe beoordeling (second opinion) te vragen. Het bestuur maakt ook gebruik van derde partijen voor de beoordeling van BSG, bijvoorbeeld voor de evaluatie van BSG als vermogensbeheerder of de beoordeling van de kwaliteit en effectiviteit van de communicatie.
3. *Opschorting of tussentijdse beëindiging van een deel van de dienstverlening en uitbesteding aan een derde.*
Indien het bestuur niet tevreden is over een deel van de dienstverlening is het mogelijk om de uitvoering door BSG op te schorten dan wel te beëindigen en activiteiten bij een andere uitvoerder te beleggen.
4. *Opzegging van de dienstverleningsovereenkomst(en)*
Het pensioenfonds en BSG hebben dienstverleningsovereenkomsten voor onbepaalde tijd gesloten, met de mogelijkheid van jaarlijkse opzegging (reguliere opzegtermijn van zes maanden, afwijkende termijnen voor bijzondere situaties). Het fonds kan besluiten een dienstverleningsovereenkomst geheel op te zeggen en een andere uitvoerder te selecteren.
5. *Heroverweging van het uitvoeringsmodel (strategisch partnerschap)*
De strategische relatie met BSG vormt onderdeel van de strategische cyclus van het pensioenfonds. Het strategiedocument van het fonds wordt jaarlijks geëvalueerd en geactualiseerd, voor de keuze voor het strategisch partnerschap geldt een cyclus van 3-5 jaar. Deze cyclus loopt samen met die van het strategisch ondernemingsbeleid van BSG, waarbij het pensioenfonds als aandeelhouder is betrokken.

In alle voornoemde gevallen vindt een selectieproces plaats, waarbij in de uitvoering rekening wordt gehouden met de aard en de omvang van de uit te besteden activiteit.

Het selectieproces bestaat uit de volgende onderdelen

- Business- en risicoanalyse, waarin onder meer is opgenomen (voor zover van toepassing):

- een beschrijving van de uit te besteden activiteiten of processen;
- de te verwachten impact van uitbesteding van de activiteiten of processen;
- een kosten-batenanalyse van de uitbesteding van die activiteiten of processen;
- een analyse van de financiële, operationele en reputatiegerelateerde risico's en de vereiste toezichtmaatregelen;
- de afspraken over de wijze waarop de uit te besteden activiteiten of processen worden uitgevoerd.
- Beschrijving van de inrichting en uitvoering van het proces of activiteit, waarin onder meer is opgenomen (voor zover van toepassing):
  - bepalen uit te voeren stappen;
  - besluiten wie het selectieproces uitvoert;
  - besluiten of een externe partij wordt betrokken bij het proces en zo ja, welke rol (begeleidend, toetsend) en op welke momenten?;
  - beoordelingsmomenten;
  - belangrijkste selectiecriteria.
- Uitvoering van de selectie. Uitgangspunt is dat bij iedere selectie ten minste drie partijen worden uitgenodigd een aanbieding (RFP) te doen. Indien hiervan wordt afgeweken, motiveert het bestuur deze keuze.
- Besluitvorming en contractering.

III. Governance van de uitbesteding

Binnen de bestuurlijke organisatie van het pensioenfonds zijn verschillende organen belast met onderdelen van de uitbesteding (zie ook ABTN paragraaf 1.3 Organisatie en governance).

- **Vicevoorzitters**
De vicevoorzitters (VVZ) zijn verantwoordelijk voor het voorbereiden, beheren en uitvoeren van het uitbestedingsbeleid. Zij onderhandelen over en sluiten dienstverleningsovereenkomsten en service level agreements (SLA) met de uitvoeringsorganisatie(s). Verder maken zij met de uitvoeringsorganisatie afspraken over de jaarlijkse vergoeding en accorderen zij, dan wel daartoe gemandateerde bestuurscommissies, eventuele aanvullende begrotingen. Ingeval van een voorgenomen onderuitbesteding stemt de uitvoeringsorganisatie deze af met de VVZ en/of geven zij de eventueel vereiste goedkeuring voor onderuitbesteding. De VVZ zien er voorts op toe dat de periodieke evaluatie van de uitvoeringsorganisatie plaatsvindt. De VVZ zijn contactpersonen namens het fonds in het kader van de dienstverleningsovereenkomst. Zij zijn aanspreekpunt voor de dagelijkse aansturing en uitvoering, tenzij het een onderwerp betreft dat bij een commissie is belegd. De VVZ zijn voorts belast met de werving, selectie en contractering van de accountant, certificerend actuaire van het fonds, alsmede van externe adviseurs tenzij dit aan een commissie is gemandateerd.
- **Bestuurscommissies**
De Commissie Beleggingzaken (CBZ), Commissie Pensioenzaken (CPZ) en Communicatiecommissie (CC) adviseren het bestuur over uitbestedingsvraagstukken op het eigen beleidsterrein. Deze commissies doen voorts inhoudelijke voorstellen voor de contractuele vastlegging van de uitbestede activiteiten en voor prestatieafspraken ten behoeve van de service level agreements. De commissies monitoren de uitvoering aan de hand van periodieke SLA- of projectrapportages en kunnen, binnen de door het bestuur gegeven kaders, akkoord geven op project- of implementatieplannen. De commissies leveren input voor de periodieke evaluatie van BSG dan dragen zorg voor uitvoering van (deel)evaluaties.

De sleutelfunctiehouder risicobeheer, ondersteund door de onafhankelijke client risk manager van BSG, voert in geval van een uitbestedingstraject de risicoanalyse uit.

➤ **Bestuur**

Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering en uitbesteding. Het uitbestedingsbeleid wordt vastgesteld door het bestuur. Voorts worden de dienstverleningsovereenkomsten, service level agreements, de jaarlijkse vergoeding en (financiële) kaders voor meerwerk of aanvullende dienstverlening en de eindafrekening goedgekeurd door het bestuur.

Het bestuur neemt kennis van de rapportages van de uitvoeringsorganisatie en de bevindingen van de commissies (daarover) en geeft een oordeel over de kwaliteit van de uitvoering.

Het bestuur benoemt de certificerend actuaris en accountant van het fonds.

IV. Monitoring

Monitoring van de uitbesteding vindt enerzijds plaats aan de hand van overeengekomen rapportages en daarnaast door middel van gesprekken met de uitvoeringsorganisatie in vergaderingen van bestuur of commissies of in het operationeel overleg van de vicevoorzitters met de uitvoeringsorganisatie (zie ook hiervoor).

Het pensioenfonds ontvangt de volgende rapportages en managementinformatie:

- ISAE 3402 rapportage (jaarlijks)
- In control statement directie (jaarlijks)
- Kwartaalrapportage beleggingen (kwartaal)
- Maandbericht financiële markten (maandelijks)
- Actualiteit financiële markten (per vergadering)
- Dekkingsgraadrapportage (wekelijks)
- SLA-rapportage pensioenbeheer, vermogensbeheer en bestuursondersteuning (kwartaal)
- Projectrapportage/voortgangsrapportage implementatie (indien van toepassing)
- Rapportage implementatie reglementswijzigingen (kwartaal)
- Klachtenrapportage pensioenuitvoering (kwartaal)
- Incidentenrapportage (kwartaal)
- Risicorapportage
- Kostenrapportage pensioenbeheer en bestuursondersteuning (kwartaal)
- Kostenrapportage vermogensbeheer (kwartaal)
- Rapportage directe kosten pensioenfonds(kwartaal)
- Compliancerapportage (jaarlijks)
- Jaarverslag BSG (jaarlijks)

Er vindt 4-5 keer per jaar een structureel overleg plaats tussen vicevoorzitters en directie van de uitvoeringsorganisatie over de gang van zaken, lopende dossiers en actuele ontwikkelingen in de uitvoering, alsook over de kostenontwikkeling. Daarnaast vindt 2-3 keer per jaar overleg met de directie over de dienstverlening, de overeenkomst en de vergoeding.

In de praktijk vindt wekelijks overleg plaats van vicevoorzitters of commissievoorzitters met management van de uitvoeringsorganisatie over uitvoering van activiteiten.

V. Evaluatie

Het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie zijn contractueel overeengekomen om de dienstverlening jaarlijks te evalueren.

Deze evaluatie vindt plaats via het formele overleg tussen vicevoorzitters en directie van de uitvoeringsorganisatie en richt zich op de performance (SLA, beleggingsresultaten, kwaliteit van advisering), de kwaliteit van processen en mensen (deskundigheid en competenties) en de kostenontwikkeling (kostenbeheersing).

Aan deze evaluatie liggen verschillende voorbereidende werkzaamheden ten grondslag:

- Beoordeling van de dienstverlening en processen door commissies.
- Beoordeling van dienstverlening en processen door externe partijen. Voor de evaluatie van de dienstverlening vermogensbeheer wordt een extern bureau ingeschakeld.
- Beoordeling van de performance, zowel van BSG als van door BSG ingeschakelde externe vermogensbeheerders door de CBZ;
- Oordeel van de certificerend actuaire en accountant over de processen bij BSG.
- ISAE 3402 rapportage, met de persoonlijke toelichting door de accountant die de assurance verklaring afgeeft.
- Klanttevredenheidsonderzoek door de uitvoeringsorganisatie.

Cultuur bij het fonds en de uitvoeringorganisatie is om open naar elkaar te zijn. Beide partijen streven naar het transparant zijn over fouten of problemen en feedback te geven op functioneren en resultaten. Dit bevordert dat dat problemen niet escaleren en voorkomt dat zaken blijven liggen tot de formele evaluatie.

2.3 Integriteitsbeleid

Het bestuur streeft naar een integere bedrijfsvoering van zowel het fonds als verbonden partijen. Ter uitvoering van het bepaalde in artikel 19, Besluit FTK analyseert het bestuur periodiek zijn integriteitsrisico's. De uitkomsten van deze analyse zijn vastgelegd in een integriteitsplan.

2.4 Gedragsregelingen

Gedragscode

Op leden van het bestuur, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan, alsmede directie, management en medewerkers van de uitvoeringsorganisatie is een gedragscode van toepassing, die bij benoeming c.q. infunctietreding wordt ondertekend. Daarnaast ondertekent iedere functionaris periodiek een verklaring van naleving.

Doel van deze gedragscode is door het stellen van heldere regels te voorkomen dat (de schijn ontstaat dat), functionarissen ten opzichte van derden in een afhankelijke positie geraken of dat er op andere wijze sprake is van (de schijn van) verstrengeling van zakelijke en privé-belangen. Verder heeft de code ten doel te voorkomen dat (de schijn ontstaat dat) functionarissen beschikken over voorwetenschap. Bepaalde functionarissen zijn gehouden privé-transacties te melden aan de compliance officer. Het bestuur benoemt de compliance officer voor het fonds. De uitvoeringsorganisatie heeft een eigen compliance officer.

De voor het bestuur gehanteerde gedragscode is conform de door de pensioenkoepels ontwikkelde modelcode en voldoet daarmee aan de wettelijke voorschriften. Op de directie, het management en de functionarissen van de uitvoeringsorganisatie is een aparte, striktere gedragscode van toepassing, mede in verband met de vergunning voor vermogensbeheer op grond van de Wet financieel toezicht (Wft).

Melding onregelmatigheden

Het bestuur heeft een incidentenregeling zoals bedoeld in het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen artikel 19a. Aanvullend heeft het fonds een procedure die personen in staat stelt onregelmatigheden te rapporteren zonder persoonlijke consequenties (klokkenluidersregeling).

Beheerst beloningsbeleid

Het pensioenfonds voert een beheerst beloningsbeleid. Doelstelling van dit beleid is het voorkomen dat beloning aanleiding kan geven tot het nemen van meer risico's dan voor het fonds

aanvaardbaar is. Tevens is uitgangspunt dat de beloning uitlegbaar en aanvaardbaar moet zijn voor de belanghebbenden van het fonds.

Het beloningsbeleid is primair gericht op de beloning van bestuursleden, leden van de raad van toezicht en externe functionarissen, zoals de onafhankelijke voorzitter en externe adviseurs die deelnemen in bestuurscommissies. Het fonds heeft geen eigen personeel.

In de systematiek van beloning van bestuursleden, maakt het fonds onderscheid tussen de beloning van paritaire bestuursleden en beloning van niet-paritaire bestuursleden, die voor specifieke expertise zijn aangetrokken vanuit de markt.

Het fonds kent geen prestatie gerelateerde beloningen of transitie- of ontslagvergoedingen. Het beloningsbeleid bevat tevens beleidslijnen ten aanzien van het beloningsbeleid van ondernemingen waaraan het fonds werkzaamheden heeft uitbesteed.

Het beloningsbeleid is vastgelegd in het beleidsdocument Beheerst beloningsbeleid 2018.

3 Risicomanagement en interne beheersing

3.1 Algemeen

Het goed beheersen van risico's is een kerntaak van het pensioenfondsbestuur, die ook in de Pensioenwet (PW) is vastgelegd. Op grond van artikel 143 PW dient een pensioenfonds zijn organisatie zodanig in te richten dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt. Om hier invulling aan te kunnen geven, dient het risicomanagement van het pensioenfonds op adequate wijze te worden ingevuld. Het beheersen van risico's is enerzijds het bewust nemen of opzoeken van risico's, om voldoende rendementen te genereren om toekomstige pensioenen 'veilig te stellen'. Anderzijds is het zaak om risico's te mitigeren of te vermijden waar geen verwachte opbrengst tegenover staat.

Deze kerntaak van het bestuur dient zodanig vorm te worden gegeven dat de risicobeheersing in een integraal kader plaats vindt. Alleen op die manier kan het bestuur deze complexe materie in zijn totaliteit overzien en op efficiënte en effectieve wijze adresseren.

3.2 Uitgangspunten risicomanagement

Het Bestuur van het Pensioenfonds heeft de volgende uitgangspunten geformuleerd ten aanzien van de opzet en de inrichting van het IRM-beleid:

- Het risicomanagement van het fonds heeft een directe relatie met de missie en visie van het pensioenfonds en draagt bij aan het realiseren van haar strategie.
- Het Bestuur van het pensioenfonds wil 'in control' zijn over de eigen en de uitbestede processen waaronder het adequaat beheersen van de risico's. Dit houdt in dat het Bestuur in staat wil zijn om vast te stellen dat de uitvoering van het beleid binnen de hiertoe gestelde kaders plaatsvindt en dat het Bestuur tijdig kan bijsturen indien dit niet het geval is.
- In het bepalen van de mate van beheersing van risico's wordt altijd gezocht naar een verantwoorde balans tussen de effectiviteit van beheersing en de hiermee gepaard gaande kosten.
- Risicomanagement past bij de context van de organisatie en volgt veranderingen.
- Risicomanagement is een integraal onderdeel van de (besluit)vormingsprocessen.
- De governance van het risicomanagement moet effectief en volledig transparant zijn en kent een duidelijke functiescheiding en eigenaarschap.
- Risicomanagement is een systematisch proces dat gestructureerd en op gezette tijden plaatsvindt.
- Het risicomanagement en de interne beheersing moeten aansluiten op de complexiteit van de beleggingsportefeuille en de pensioenregeling. Dit houdt in dat de inrichting van het risicomanagement hogere eisen stelt aan de interne beheersing naarmate de complexiteit toeneemt.
- Het pensioenfonds ziet de risicocultuur als een belangrijk onderdeel van het totale risicomanagement. De risicocultuur bepaalt de effectiviteit van het risicomanagement.
- Het Bestuur van het pensioenfonds is verantwoordelijk voor het (onderhouden van het) IRM-beleid. Het doen van voorstellen tot wijzigingen in het IRM-beleid en het onderhoud van het IRM-beleid zijn gemandateerd aan het RBO. Het IRM-beleid wordt jaarlijks behandeld en vastgesteld door het Bestuur van het pensioenfonds.
- Er is voldoende aandacht voor het risicobewustzijn binnen het bestuur en de aan het fonds gelieerde partijen.
- Beleidsbeslissingen en activiteiten passen in de risicobereidheid van het fonds.
- Risico's worden tijdig en transparant gerapporteerd aan betrokkenen.

3.3 Risicostrategie en risicobereidheid

De risicostrategie van het pensioenfonds geeft aan op welke wijze het bestuur wenst om te gaan met risico's. Om de risicostrategie te kunnen bepalen, vormt de set aan doelstellingen die het fonds heeft het uitgangspunt.

De risicobereidheid is de mate van risico die het pensioenfonds bereid is te nemen om zijn doelstellingen te realiseren. De risicobereidheid wordt niet alleen geformuleerd in financiële termen. Met name voor de niet-financiële risico's is de risicobereidheid in kwalitatieve termen geformuleerd. De deelnemers van het fonds hebben immers naast een goede pensioenvoorziening, ook belang bij een kwalitatief goede service en een goed imago van het pensioenfonds.

Risicobereidheid ten aanzien van niet-financiële risico's

Ten behoeve van de risicobereidheid voor de niet-financiële risico's zijn een 7-tal hoofdcategorieën gedefinieerd. Deze hoofdcategorieën zijn herkenbaar en belangrijk voor het pensioenfonds en hebben allen invloed hebben op de reputatie van een pensioenfonds. Dit betreffen:

1. Uitvoering primaire processen
2. Uitbesteding
3. IT
4. Integriteit en deskundigheid
5. Deelnemer communicatie
6. Omgevingsrisico
7. Juridisch risico

Per hoofdcategorie is de risicobereidheid uitgewerkt aan de hand van

1. Risk Appetite statement
Dit betreffen principes/'beliefs'/fondswaarden waaruit de risicohouding van het fonds spreekt op bepaalde onderwerpen. De Risk appetite statement fungeert als leidraad bij de beleidsbepaling binnen het fonds.
2. De risicohouding
Dit betreft de wijze waarop het fonds aankijkt tegen het lopen van risico's. De risicohouding bepaalt wat het fonds op basis van haar risicoperceptie al dan niet gaat doen (risk respons). Om de risicohouding tot uitdrukking te brengen hanteert het pensioenfonds een vijf-puntsschaal (volledig risicoafwijzend, risico-avers, risico-neutraal, risicotolerant en gemaximeerd).
3. Risicotolerantie
Dit drukt het risk appetite statement uit in meer concrete (indien gewenst kwantitatieve) grenzen. Overschrijding van deze grenzen kan voor het fonds aanleiding zijn tot risicosturing.

3.4 Risicoraamwerk en -proces

Risicoraamwerk

Het risicoraamwerk omvat het beleid, risicoproces en de risicogovernance van het fonds. Deze vaste structuur met een continu proces geeft het fonds een betere controle en overzicht over de (beheersing van de) risico's. Dit zorgt dat het bestuur de risico's goed in beeld heeft en de juiste besluiten kan nemen en tijdig kan bijsturen.

Het fonds heeft het integraal risicomanagement verder vormgegeven met beheersingsmaatregelen en het opstellen van periodieke risicorapportages. Dit gebeurde op basis van het risicoraamwerk. In de opzet van het integraal risicomanagement van het pensioenfonds is een duidelijk onderscheid gemaakt tussen het risicomanagement raamwerk en het risicomanagementproces. Dit

onderscheid helpt om de verschillende stappen van het risicomanagement proces inzichtelijk te maken en deze vervolgens toe te wijzen aan de gremia van het fonds.

Het raamwerk van het fonds kent zijn oorsprong in de principes van het COSO Enterprise Risk Management raamwerk en sluit aan op de Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode (FIRM) en de in 2012 geïntroduceerde nieuwe toezichtsaanpak FOCUS.

Risicogovernance

Om integraal risicomanagement (IRM) te laten slagen, moet ook de risicogovernance als een van de bouwstenen van risicomanagement in orde zijn. Bij IRM zijn onder andere betrokken het bestuur, de sleutelfunctie risicobeheer –houder en vervuller- de sleutelfunctie internal audit –houder en vervuller-, de toezichthouders en de uitvoeringsorganisatie.

Voorts moet sprake zijn van een adequaat systeem van 'checks and balances'. Dit betekent onder andere voldoende functiescheiding om te voorkomen dat een orgaan van het fonds zichzelf controleert. Bij de inrichting speelt ook proportionaliteit een rol. De werkverdeling moet praktisch uitvoerbaar zijn. Hierbij spelen mee de omvang van het bestuur, de aanwezigheid van andere (al dan niet verplichte) fondsorganen en de minimale tijdsbesteding die je aan functies als vereiste kan en moet stellen.

De risicogovernance is als volgt ingericht:

- Het bestuur is eindverantwoordelijk en stelt de doelstellingen en de risicobereidheid vast. Op basis hiervan voert het pensioenfonds een risico-inventarisatie uit. Voor de hiermee bepaalde risico's treft het bestuur beheersmaatregelen. De verantwoordelijkheid voor elk risico en elke beheersing legt het bestuur bij commissies neer. De sleutelfunctie risicobeheer vervult een bewakende en beoordelende rol. Het bestuur is en blijft uiteraard 'eigenaar' van en eindverantwoordelijk voor de (integrale) risicobeheersing.
- De commissies rapporteren hun risicoperceptie aan de sleutelfunctie risicobeheer. De sleutelfunctionaris rapporteert vervolgens in de bestuursvergadering aan het voltallige bestuur. Op basis hiervan kan het bestuur de risicobeheersing aanpassen.
- De sleutelfunctiehouder risicobeheer wordt bij het vervullen van de functie ondersteund door de afdeling client risicomanagement van BSG. Deze heeft als belangrijkste doelstelling het pensioenfonds ondersteunen bij de uitvoering en inrichting van het tweedelijns risicomanagement.

Risicomanagementproces

De basis van het risicomanagement proces is de integrale risico-inventarisatie (hierna: IRI) die alle risicogebieden, zowel de financiële als niet-financiële, omvat. Tijdens deze IRI worden de risico inschattingen van het fonds en het beheersingsraamwerk (alle getroffen beheersmaatregelen) doorgenomen en herijkt.

Periodiek beoordeelt het bestuur de belangrijkste risico's en beheersmaatregelen op actualiteit en effectiviteit. Daarbij wordt ook besproken welke acties dienen te worden ondernomen om eventuele nieuwe risico's te mitigeren. Dit gebeurt op basis van een Integraal Risicomanagement (IRM) dashboard waarbij ook het risksheet, waarin de belangrijkste risico's binnen de FIRM-categorisering zijn vastgelegd, wordt betrokken.

Het bestuur voert, conform wettelijke verplichting, ten minste driejaarlijks of bij een tussentijdse significante wijziging van het risicoprofiel of de pensioenregeling, een eigenrisicobeoordeling (ERB) uit om inzicht te krijgen in de samenhang tussen de strategie van het pensioenfonds, de materiële risico's die het pensioenfonds kunnen bedreigen en de mogelijke consequenties hiervan voor de financiële positie van het fonds en de pensioenrechten en pensioenaanspraken van deelnemers.

De uitkomsten van deze beoordeling neemt het bestuur mee bij het nemen van strategische beslissingen.

Binnen twee weken nadat het bestuur de ERB heeft vastgesteld wordt de ERB als zelfstandig leesbaar document naar DNB gestuurd.

Meerdere keren per jaar bespreekt en beoordeelt het bestuur de actualiteit van het financierings- en beleggingsbeleid. Dit betreft o.a. de financiële risico's van het fonds (renterisico, marktrisico, kredietrisico).

In iedere vergadering bespreekt het bestuur aan de hand van verschillende rapportages en beleidsvoorstellen de belangrijkste risico's. Bij bestuursbesluiten wordt gewerkt met een risicoparagraaf waarmee het bestuur een goede afweging van de onderliggende risico's kan maken.

In het kader van het integraal risicomanagement worden onder andere de volgende rapportages opgesteld.

<u>Rapportage</u>	<u>Frequentie</u>
Periodieke risico-inventarisatie	1 x per jaar
Niet financiële risicorapportage fonds	2 x per jaar
Niet financiële risicorapportage BSG	2 x per jaar
Accountantsrapport	jaarlijks (Q2)
Actuarieel rapport	jaarlijks (Q2)
ISAE 3402 rapport uitvoeringsorganisatie	jaarlijks (Q1)
In control statement uitvoeringsorganisatie	jaarlijks (Q1)
Compliancetoets	jaarlijks (Q1)
Rapportage integriteitbeleid	jaarlijks (Q4)
Financieel risicodashboard	halfjaarlijks
Incidentenrapportage	kwartaalbasis
IT-risicorapportage	halfjaarlijks
Risicoparagraaf	per beleidsvoorstel
Rapportage Limietenkader	maandelijks
Kwartaalrapport gevoerd beleggingsbeleid	per kwartaal
SLA-rapportage	per kwartaal
Maandbericht financiële markten	maandelijks
Dekkingsgraad	per week

3.5 Risicocultuur

Een belangrijk aspect van risicomanagement is het menselijk gedrag. Alleen met deskundige bemensing en een juiste attitude zijn beleid en procedures effectief.

Mede door de professionele achtergrond van de bestuursleden kenmerkt het bestuur zich door een groot risicobewustzijn en gerichtheid op adequate beheersing van risico's. Het bestuur is nauw betrokken bij het dagelijkse beleid en heeft een kritische, onderzoekende opstelling. Voorstellen en adviezen worden grondig gewogen en niet zonder meer voor juist aangenomen. Ook is er een sterke focus op juiste en tijdige uitvoering van besluiten, naleving van afspraken en handhaving van procedures.

4 Pensioenregeling

4.1 Aangesloten ondernemingen

Het fonds is een ondernemingspensioenfonds. KLM NV valt onder de werkingsfeer van het fonds, alsmede ondernemingen die tot de KLM-groep behoren. Hieraan wordt voldaan ingeval er sprake is van een meerderheidsdeelneming door KLM NV en het centrale beleid door KLM wordt bepaald. Tevens dient de financiële verslaglegging van de betreffende onderneming onderdeel uit te maken van de geconsolideerde jaarrekening van KLM NV. In dit kader zijn de volgende 100% KLM dochters aangesloten werkgever:

- KLM Health Services B.V.;
- KLM Flight Academy.

4.2 Deelnemers

Deelnemer aan de pensioenregeling(en) van het fonds is:

- de persoon met een onder de CAO voor KLM-Grondpersoneel Nederland vallend dienstverband;
- de persoon met een individuele arbeidsovereenkomst met KLM NV, waarin is overeengekomen dat deze persoon als deelnemer aan het fonds wordt toegelaten;
- de persoon met een arbeidsovereenkomst met KLM Health Services B.V.;
- de persoon met een arbeidsovereenkomst met KLM Flight Academy

Het bestuur van het fonds kan in overleg met KLM en binnen de grenzen van de wet, mede als deelnemer aanmerken personen die in dienst zijn van een aan KLM gelieerde onderneming. Het deelnemerschap wordt door KLM via elektronische weg doorgegeven aan de uitvoeringsorganisatie. Deelnemers ontvangen een schriftelijke bevestiging van hun deelnemerschap.

4.3 Inhoud pensioenregelingen

4.3.1 Algemeen

De inhoud van de pensioenvoorziening wordt bepaald in het overleg tussen KLM NV en de werknemersorganisaties. Het bestuur geeft uitvoering aan de in het arbeidsvoorwaardelijk overleg gemaakte afspraken, onder voorwaarde dat:

- het bestuur tot besluitvorming bevoegd is;
- het evenwicht tussen middelen en verplichtingen gewaarborgd is en blijft (financierbaarheid);
- de afspraken in overeenstemming zijn met de geldende juridische kaders (compliance toets);
- de afspraken uitvoerbaar zijn (uitvoerbaarheidstoets).

4.3.2 Pensioenregeling Grondpersoneel 2006

De pensioenregeling kwalificeert als een uitkeringsovereenkomst in de vorm van een middelloonregeling.

Pensioenrichtleeftijd

- Tot en met 31 december 2013: de eerste van de maand waarin de 65-jarige leeftijd wordt bereikt;
- Vanaf 1 januari 2014 tot en met 31 december 2017: de dag waarop de 67-jarige leeftijd wordt bereikt;
- Vanaf 1 januari 2018: de dag waarop de 68-jarige leeftijd wordt bereikt.

Ouderdomspensioen

Opbouwpercentage per jaar:	1,895% van de netto pensioengrondslag
Netto pensioengrondslag:	Bruto pensioengrondslag minus de franchise
Bruto pensioengrondslag:	Het door de aangesloten onderneming opgegeven pensioengevend inkomen
Maximering:	De bruto pensioengrondslag wordt jaarlijks gemaximeerd op het wettelijk vastgestelde fiscaal gefaciliteerde pensioengevend inkomen
Aanpassing franchise:	De franchise kan jaarlijks worden aangepast aan de algemene loonontwikkeling in de KLM-cao voor Grondpersoneel

Nabestaandenpensioen

Het nabestaandenpensioen is bestemd voor de nagelaten partner van een deelnemer, voor zover een huwelijk is gesloten, een geregistreerd partnerschap is aangegaan of een samenlevingsverband is erkend door KLM gedurende het deelnemerschap. Het nabestaandenpensioen bedraagt 70% van het levenslange ouderdomspensioen dat tot het moment van overlijden is opgebouwd.

Facultatief nabestaandenpensioen

Dit betreft een verzekering van levenslang nabestaandenpensioen op risicobasis ter grootte van 70% van het levenslange ouderdomspensioen dat vanaf het overlijden van de deelnemer nog tot aan de pensioendatum opgebouwd had kunnen worden.

Verzekering vindt bij aanmelding automatisch plaats als er sprake is van een reglementaire partner. Deelnemer en partner gezamenlijk kunnen van de verzekering afzien.

De deelnemer betaalt voor deze verzekering een aanvullende deelnemersbijdrage.

Anw-hiaatpensioen

Dit betreft een verzekering van tijdelijk nabestaandenpensioen (tot aan de AOW-gerechtigde leeftijd van de partner van de deelnemer) gebaseerd op de wettelijke Anw-uitkering.

Verzekering vindt bij aanmelding automatisch plaats als er sprake is van een reglementaire partner. Deelnemer en partner gezamenlijk kunnen van de verzekering afzien.

De deelnemer betaalt voor deze verzekering een aanvullende deelnemersbijdrage.

Wezenpensioen

Het wezenpensioen wordt uitgekeerd tot de kinderen 18 jaar worden. Voor elk kind is het jaarlijkse wezenpensioen 14% van het (bereikbare) ouderdomspensioen. Als een kind studeert in de zin van het pensioenreglement, wordt het wezenpensioen uitgekeerd tot (maximaal) 27 jaar.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

Het arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in geval van volledige arbeidsongeschiktheid in na twee jaar arbeidsongeschiktheid. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid gaat het arbeidsongeschiktheidspensioen in wanneer de loongerelateerde Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA)-uitkering op grond van de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) eindigt en de WGA-vervolguitkering ingaat.

De deelnemer ontvangt het arbeidsongeschiktheidspensioen zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de AOW-leeftijd, of in geval van eerder overlijden, tot en met de dag van overlijden.

De maximering van het pensioengevend loon is niet van toepassing voor de vaststelling van de hoogte van het arbeidsongeschiktheidspensioen.

Zodra en zolang er sprake is van uitkering van een arbeidsongeschiktheidspensioen door het fonds vindt er premievrijstelling plaats.

Rechten bij voortijdig vertrek

Het deelnemerschap eindigt en de gewezen deelnemer verkrijgt premievrije rechten op:

- Levenslang ouderdomspensioen;
- Levenslang nabestaandenpensioen;
- Wezenpensioen.

Deze premievrije rechten zijn gelijk aan de per datum van vertrek opgebouwde rechten.

Het facultatieve nabestaandenpensioen, Anw-hiaatpensioen en het

arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrijstelling komen bij voortijdig vertrek te vervallen.

Voorwaardelijke indexatie rechten en aanspraken

Zie Hoofdstuk 5.4

Scheiding

Na beëindiging van het huwelijk, het wettelijk geregistreerd partnerschap of het door KLM erkende samenlevingsverband heeft de ex-partner recht op een bijzonder nabestaandenpensioen ter hoogte van het opgebouwde nabestaandenpensioen. Deze aanspraken worden in mindering gebracht op het nabestaandenpensioen van een eventuele volgende partner.

Na beëindiging van het huwelijk, het wettelijk geregistreerd partnerschap en bij scheiding van tafel en bed wordt gehandeld conform de bepalingen van de Wet verevening pensioenrechten bij scheiding.

Keuzemogelijkheden

Vervroeging:	Het pensioen kan vervroegd (gedeeltelijk) ingaan vanaf de leeftijd van 55 jaar.
Uitstel:	Reglementair worden de pensioenen met verschillende richtdata uitgesteld dan wel vervroegd naar de AOW-leeftijd.
Variatie hoogte:	De hoogte van het pensioen kan binnen fiscale normen variëren in hoogte gedurende de periode tussen ingang en de AOW-leeftijd en/of een periode die minimaal 1 jaar duurt en uiterlijk eindigt 10 jaren na de AOW-ingangsdatum.
Uitruil pensioenen:	Bij het bereiken van de pensioendatum kan de deelnemer de verhouding tussen nabestaandenpensioen en ouderdomspensioen wijzigen. Men kan kiezen tussen een nabestaandenpensioen van 100%, 85%, 70%, 50% of 0% van het ouderdomspensioen. Voor ongehuwden zonder partner vindt altijd volledig omzetting van nabestaandenpensioen in ouderdomspensioen plaats.

4.3.3 Netto regeling Grondpersoneel

De netto pensioenregeling voor ouderdomspensioen heeft het karakter van een premieovereenkomst (beschikbare premieregeling) in de zin van de Pensioenwet.

De aanspraken van de deelnemer op netto nabestaandenpensioen en netto wezenpensioen op risicobasis betreffen een uitkeringsovereenkomst in de zin van de Pensioenwet.

Deelname aan de netto pensioenregeling is op vrijwillige basis. De deelnemer aan de basispensioenregeling die geen prijs stelt op deelname aan de netto pensioenregeling of die een

lopende deelname wil beëindigen, kan een afstandsverklaring bij het pensioenfonds indienen. Bij eventuele intrekking van de afstandsverklaring kan pas na een periode van drie jaar worden deelgenomen. Deelname kan dan tevens afhankelijk gesteld worden van een medische keuring.

Pensioengrondslag

De pensioengrondslag is gelijk aan het door de aangesloten werkgever opgegeven pensioengevend inkomen minus het gemaximeerde pensioeninkomen in de basispensioenregeling (2006).

Beschikbare premie

De beschikbare premie wordt vastgesteld aan de hand van een door de fiscus vastgestelde en gepubliceerde staffel inzake de fiscaal maximale premie gebaseerd op een rekenrente van 3%. Op deze premie wordt een opslag gelegd voor uitvoeringskosten. Deze totaalpremie wordt door de werkgever periodiek ingehouden op het netto salaris van de deelnemer.

Beleggingen en aanwending kapitaal

Het pensioenfonds belegt de ontvangen premies (onder aftrek van uitvoeringskosten en de premie voor de overlijdensrisicodekking; zie hierna) voor rekening en risico van de deelnemer volgens een passend risicoprofiel. De deelnemer heeft dus zelf géén keuzevrijheid over de wijze van beleggen. De premies en het behaalde rendement vormen het netto pensioenkapitaal. Met dit kapitaal koopt de deelnemer op de pensioendatum van de basispensioenregeling bij een externe partij (verzekeraar) netto pensioenuitkeringen aan. De hoogte van de netto pensioenuitkeringen is afhankelijk van de tarieven en voorwaarden die op de pensioendatum door de verzekeraar worden gehanteerd.

Uitkering bij overlijden

Tijdens het deelnemerschap is het risico van overlijden van de deelnemer verzekerd in de vorm van een netto nabestaandenpensioen ten behoeve van de partner en netto wezenpensioen ten behoeve van de kinderen. De deelnemer met een partner betaalt hiervoor maandelijks een risicopremie die afhankelijk is van de leeftijd van de deelnemer en de hoogte het verzekerde bedrag aan netto nabestaandenpensioen. De risicopremie wordt in mindering gebracht op de te beleggen beschikbare premie.

- Bij overlijden bedraagt het levenslange netto nabestaandenpensioen voor de partner 1,313% van het gemiddelde loon boven het gemaximeerde inkomen in de basisregeling dat netto (rekening houdend met het maximale belastingtarief) is verdiend.
- Bij overlijden bedraagt het verzekerde netto wezenpensioen voor de kinderen 0,263% van het gemiddelde loon boven het gemaximeerde inkomen in de basisregeling dat netto (rekening houdend met het maximale belastingtarief) is verdiend.

Bij de bepaling van de deelnemerstijd wordt er van uitgegaan dat de overledene tot de pensioendatum zou hebben deelgenomen aan de netto pensioenregeling.

De uitkering van het netto nabestaandenpensioen en het netto wezenpensioen wordt door het pensioenfonds verzorgd. De uitkering wordt jaarlijks voorwaardelijk geïndexeerd overeenkomstig de basisregeling. Zie hoofdstuk 5.4.

Voortijdige beëindiging deelname

Bij voortijdige beëindiging van de deelname aan de netto pensioenregeling blijft het Fonds het netto pensioenkapitaal van de gewezen deelnemer tot de pensioendatum beleggen, tenzij wordt gekozen voor waardeoverdracht naar de netto regeling van de nieuwe werkgever.

Omdat na voortijdige beëindiging van de deelname het overlijdensrisico niet meer is gedekt, heeft de gewezen deelnemer de mogelijkheid om een deel van het netto pensioenkapitaal aan te wenden voor inkoop van een netto nabestaandenpensioen en netto wezenpensioen bij een verzekeraar.

4.3.4 Pensioenregeling KHS

Het betreft een uitkeringsovereenkomst in de vorm van een middelloonregeling.

Pensioenrichtleeftijd

- Tot en met 31 december 2013: de eerste van de maand waarin de 65-jarige leeftijd wordt bereikt;
- Vanaf 1 januari 2014 tot en met 31 december 2017: de dag waarop de 67-jarige leeftijd wordt bereikt;
- Vanaf 1 januari 2018: de dag waarop de 68-jarige leeftijd wordt bereikt.

Ouderdomspensioen

Opbouwpercentage per jaar:	1,895% van de netto pensioengrondslag
Netto pensioengrondslag:	Bruto pensioengrondslag minus de franchise
Bruto pensioengrondslag: pensioengevend inkomen	Het door de aangesloten onderneming opgegeven
Maximering:	De bruto pensioengrondslag wordt jaarlijks gemaximeerd op het wettelijk vastgestelde fiscaal gefaciliteerde pensioengevend inkomen
Aanpassing franchise:	De franchise kan jaarlijks worden aangepast aan de algemene loonontwikkeling in de KLM-cao voor Grondpersoneel

Nabestaandenpensioen

Het nabestaandenpensioen is bestemd voor de nagelaten partner van een deelnemer, voor zover een huwelijk is gesloten, een geregistreerd partnerschap is aangegaan of een samenlevingsverband is erkend door KHS gedurende het deelnemerschap.

Het nabestaandenpensioen bedraagt 65% van het bereikbare ouderdomspensioen en is op risicobasis verzekerd. (Facultatief nabestaandenpensioen).

Verzekering vindt bij aanmelding automatisch plaats als er sprake is van een reglementaire partner. Deelnemer en partner gezamenlijk kunnen van de verzekering afzien.

De deelnemer betaalt voor deze verzekering een aanvullende deelnemersbijdrage.

Wezenpensioen

Het wezenpensioen wordt uitgekeerd tot de kinderen 18 jaar worden. Voor elk kind is het jaarlijkse wezenpensioen 14% van het (bereikbare) ouderdomspensioen. Als een kind studeert in de zin van het pensioenreglement, wordt het wezenpensioen uitgekeerd tot (maximaal) 23 jaar. Voor volle wezen wordt het jaarlijkse wezenpensioen verdubbeld.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

Het arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in geval van volledige arbeidsongeschiktheid in na twee jaar arbeidsongeschiktheid. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid gaat het arbeidsongeschiktheidspensioen in wanneer de loongerelateerde Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA)-uitkering op grond van de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) eindigt en de WGA-vervolguitkering ingaat.

De deelnemer ontvangt het arbeidsongeschiktheidspensioen zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de AOW-leeftijd, of in geval van eerder overlijden, tot en met de dag van overlijden.

De maximering van het pensioengevend loon is niet van toepassing voor de vaststelling van de hoogte van het arbeidsongeschiktheidspensioen.

Zodra en zolang er sprake is van uitkering van een arbeidsongeschiktheidspensioen door het fonds vindt er premievrijstelling plaats.

Rechten bij voortijdig vertrek

Het deelnemerschap eindigt en de gewezen deelnemer verkrijgt premievrije rechten op:

- Levenslang ouderdomspensioen
- Wezenpensioen.

Deze premievrije rechten zijn gelijk aan de per datum van vertrek opgebouwde rechten.

Het facultatieve nabestaandenpensioen, het arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrijstelling komen bij voortijdig vertrek te vervallen.

De gewezen deelnemer heeft het recht om een gedeelte van het premievrije ouderdomspensioen om te zetten in een premievrij nabestaandenpensioen.

Voorwaardelijke indexatie rechten en aanspraken

Zie Hoofdstuk 5.4

Scheiding

Na beëindiging van het huwelijk, het wettelijk geregistreerd partnerschap of het door KLM erkende samenlevingsverband heeft de ex-partner recht op een bijzonder nabestaandenpensioen ter hoogte van het opgebouwde nabestaandenpensioen indien en voor zover er sprake is geweest van omzetting van ouderdomspensioen in nabestaandenpensioen.

Na beëindiging van het huwelijk, het wettelijk geregistreerd partnerschap en bij scheiding van tafel en bed wordt gehandeld conform de bepalingen van de Wet verevening pensioenrechten bij scheiding.

Keuzemogelijkheden

Vervroeging: Het pensioen kan vervroegd (gedeeltelijk) ingaan vanaf de leeftijd van 55 jaar.

Variatie hoogte: De hoogte van het pensioen kan binnen fiscale normen variëren in hoogte gedurende de periode tussen ingang en de AOW-leeftijd en/of een periode die minimaal 1 jaar duurt en uiterlijk eindigt 10 jaren na de AOW-ingangsdatum.

Uitruil pensioenen: Bij het bereiken van de pensioendatum kan de deelnemer de verhouding tussen nabestaandenpensioen en ouderdomspensioen bepalen. Men kan kiezen tussen een nabestaandenpensioen van 100%, 85%, 70%, 50% of 0% van het ouderdomspensioen.

5 Financiële opzet

5.1 Grondslagen

Het fonds hanteert voor de berekening van de benodigde bedragen de hierna volgende (actuariële) grondslagen.

Rentegrondslag

Bij de vaststelling van de technische voorzieningen zal de nominale rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB gehanteerd worden.

Bij de vaststelling van de kostendeekkende premie ten behoeve van verslagleggingsdoeleinden als bedoeld in de Pensioenwet, zal de nominale rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB per 1 januari van enig boekjaar gehanteerd worden.

Verwachte rendementscurve ter bepaling van de gedempte kostendeekkende premie

Bij de vaststelling van de verwachte rendementscurve ter vaststelling van de gedempte kostendeekkende premie wordt uitgegaan van de parameters genoemd in het besluit FTK artikel 23a waarbij:

- a. het rendement voor vastrentende waarden zoals gedefinieerd in het eerste lid onderdeel g voor 5 jaar wordt vastgezet voor het eerst op basis van de rente per 30 september 2015.
- b. rekening wordt gehouden met een opslag voor de toekomstbestendige toeslagverlening van de indexatie ter hoogte van de parameter voor looninflatie gedurende de actieve periode en prijsinflatie gedurende de inactieve periode genoemd in het besluit FTK artikel 23a eerste lid onderdeel a. Als deze opslag hoger is dan de opslag voor het vereist eigen vermogen op basis van de strategische beleggingsmix, dan komt de opslag voor indexatie in plaats van de opslag voor het vereist eigen vermogen. De hoogste van de twee opslagen is leidend.
- c. Bij de bepaling van de opslag voor het vereist eigen vermogen als bedoeld in het voorgaande lid b wordt uitgegaan van de stand van het vereist vermogen per eind september van enig boekjaar.
- d. De rendementscurve zal aangepast worden bij wijzigingen in het strategisch beleggingsbeleid.

Prognosetafel

De overlevings- en sterftেকansen worden ontleend aan door het Actuarieel Genootschap gepubliceerde Prognosetafel AG2018 rekening houdend met zogenaamde “ervaringssterfte”.

Tenzij het bestuur, op advies van de actuaris, anders beslist, wordt op nieuw gepubliceerde overlevingstafels en ervaringssterfte overgegaan op de 1e dag van de maand na besluitvorming door het bestuur dat zo spoedig mogelijk na publicatie van de nieuw gepubliceerde overlevingstafels plaatsvindt. Voor ingegane wezenpensioenen wordt geen rekening gehouden met sterfte vóór de einddatum van het wezenpensioen.

Ervaringssterfte

De sterftেকansen uit de prognosetafel worden gecorrigeerd voor ervaringssterfte. De correcties op de sterftেকansen zijn leeftijdsafhankelijk. De tabel van ervaringssterfte zoals geldig vanaf eind 2018 is als bijlage 2 opgenomen.

Gehuwdheids- c.q. partnerfrequentie en leeftijdsverschil

Alle deelnemers, alsmede die gewezen deelnemers en gepensioneerden, voor wie een nabestaandenpensioen is verzekerd, worden ondersteld gehuwd te zijn met een twee en een half jaar jongere vrouw respectievelijk met een twee en een half jaar oudere man.

Toe- en uitredingen

Gevolgen van toe- en uitredingen worden buiten beschouwing gelaten.

Kosten

De opslag voor uitvoeringskosten bedraagt 2,4% van de technische voorzieningen voor de voorziene uitkeringen. De hoogte van deze opslagen wordt jaarlijks door de certificerend actuaaris getoetst.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Voor nog niet gemelde maar mogelijk wel ontstane schade uit hoofde van arbeidsongeschiktheid wordt een bedrag ter grootte van tweemaal de in de premie begrepen opslag voor arbeidsongeschiktheidsrisico als voorziening aangehouden.

Leeftijdsvaststelling

Verondersteld is dat de deelnemers op 1 juli van hun geboortjaar zijn geboren zodat de leeftijden per de balansdatum worden gesteld op het met een half jaar vermeerderde verschil tussen het boekjaar en het geboortjaar.

Systematiek vaststelling parameters

De parameters die gehanteerd worden bij de berekeningen ten behoeve van de ALM analyses worden door het bestuur van het pensioenfonds na inwinnen van advies bij de Beleggingsadviescommissie en de commissie pensioenzaken vastgesteld.

Bij de vaststelling van de verwachte rendementscurve ter vaststelling van de gedempte kostendekkende premie zoals genoemd in paragraaf 6.1 en voor toepassing in herstelplannen wordt gebruik gemaakt van een netto meetkundig rendement op de strategische beleggingsportefeuille zoals bedoeld in artikel 23a, lid 6 van het Besluit FTK. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de vermelde parameters in artikel 23 a Besluit FTK.

Flexibiliseringstarieven

De flexibiliseringstarieven worden ieder jaar direct na het 1^e kwartaal vastgesteld voor het komende jaar. Deze factoren worden in beginsel vastgesteld op basis van de verwachte grondslagen per einde van het jaar van vaststellen. Daarbij gelden twee uitzonderingen⁶.

- Rente: voor de rente wordt uitgegaan van een middeling van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 maart van het jaar van vaststellen en per 31 maart van het voorafgaande jaar van vaststellen.
- Seksneutraliteit: de factoren worden op seksneutrale basis vastgesteld. Daartoe wordt driejaarlijks de man/vrouw verhouding herijkt. De man/vrouw verhouding wordt op gehele procenten afgerond en wordt gebaseerd op een pensioenaanspraak gewogen verhouding voor niet-gepensioneerde mannen en vrouwen, die in het jaar waarop de man/vrouw verhouding wordt vastgesteld 10 jaar of minder van de reglementaire pensioenleeftijd af zitten. Voor de uitruiltarieven wordt tevens een gebruikmakingskans toegepast die wordt afgeleid uit verzamelde data van 5 jaren voorafgaande aan het jaar van vaststellen. Herijking van de man/vrouw verhouding vindt plaats in het eerste kwartaal van 2020. De man/vrouw verhouding wordt in onderstaande tabel weergegeven:

Verhouding man/vrouw	
Uitruil 100:0	66% / 34%
Uitruil 100:100	92% / 8%
Uitruil 100:70 (KHS)	66% / 34%
Overige tarieven	80% / 20%

⁶ Afwijking van de systematiek als gevolg van de uit te voeren omzetting van pensioenaanspraken naar pensioenleeftijd 68 is nog niet opgenomen in deze paragraaf en volgt in 2020.

5.2 Premiebeleid

5.2.1 Basispensioenregeling

De jaarlijks af te dragen premie die bij de werkgever in rekening wordt gebracht bestaat uit:

- a. de doorsneepremie en deelnemersbijdrage zoals bepaald in paragraaf 6.2.1.1.
- b. extra premies dan wel premiekortingen of terugstortingen conform de systematiek als vastgelegd in de uitvoeringsovereenkomst.

De vaste doorsneepremie is van toepassing totdat arbeidsvoorwaardelijke partijen hierover andere afspraken hebben gemaakt.

In de uitvoeringsovereenkomst is vastgelegd hoe de betaling van de premies door de werkgever aan het pensioenfonds geschiedt.

5.2.1.1 Doorsneepremie en deelnemersbijdragen

Voor de financiering van de pensioenen uit Pensioenreglement 2006 wordt uitgegaan van een vaste doorsneepremie van 22% onder aftrek van de premie die is toe te rekenen aan de premievrijval door aftopping van de bruto pensioengrondslag (2019: 107.593 euro) en fiscale versoeringen. De aftopping vindt plaats als gevolg van het gewijzigd fiscaal kader per 1 januari 2015.

Het aftrekbedrag wordt bepaald op basis van een in 2015 vastgestelde leeftijdsafhankelijke brutocompensatiestafel en het pensioengevend salaris boven de aftoppingsgrens. De brutocompensatiestafel is opgenomen als bijlage.

De doorsneepremie is inclusief de deelnemersbijdrage voor de verzekering van het ouderdomspensioen, nabestaandenpensioen, wezenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen.

De doorsneepremie wordt verhoogd met

- een deelnemersbijdrage in geval van de verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen van 1%
- een leeftijdsafhankelijke deelnemersbijdrage in geval van verzekering van het anw-hiaat.

In de doorsneepremie zijn opslagen opgenomen voor de volgende onderdelen:

Opslag arbeidsongeschiktheidsrisico:	1,0%
Opslag wezenpensioen:	0,1%
Opslag voor uitzending en sociale verzekering:	0,1%
Opslag voor administratiekosten:	0,6%
Termijnopslag:	0,5%

Aanvullende bijdrage

Sinds 1 januari 2014 beheert het fonds op verzoek van arbeidsvoorwaardelijke partijen een deel van de door arbeidsvoorwaardelijke partijen bepaalde premievrijval als gevolg van fiscale versoeringen die vanaf 1 januari 2014 tot en met 2018 zijn doorgevoerd. Het bestuur zal deze middelen in zijn beheer houden totdat afspraken zijn gemaakt over de bestemming van deze middelen. Per 31 december 2018 bedroeg deze balanspost 36,7 miljoen euro.

Jaarlijks vindt een rentedotatie plaats welke is vastgesteld op het totaalrendement vastgesteld op 31 december van het betreffende jaar.

Doorsneepremie Pensioenreglement KLM Health Services

Voor de financiering van de pensioenen van het pensioenreglement KLM Health Services (KHS) wordt uitgegaan van een vaste doorsneepremie van 16,5% zijnde de doorsneepremie KHS. De doorsneepremie KHS is inclusief de deelnemersbijdrage voor de verzekering van het ouderdomspensioen, wezenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen.

De doorsneepremie KHS wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage in geval van de verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen van 1,3%.

De grondslagen waarover premiebetalingen worden geheven worden vermeld in paragraaf 5.2.1.2.

In de doorsneepremie KHS zijn opslagen opgenomen voor de volgende onderdelen:

- Opslag arbeidsongeschiktheidsrisico: 0,8%
- Opslag wezenpensioen: 0,1%
- Opslag voor administratiekosten: 1,2%
- Termijnsopslag: 0,3%.

5.2.1.2 Premiegrondslag

Premiegrondslag Pensioenreglement 2006

De doorsneepremie en de aanvullende bijdrage worden voor Pensioenreglement 2006 uitgedrukt in een premiegrondslag zijnde de som van 12,96 maal het maandsalaris en de ploegendienstbetalingen over enig jaar van de deelnemers van het fonds.

De deelnemersbijdrage voor de verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen wordt uitgedrukt in de som van de bijdragegrondslag en ploegendienstbetalingen over enig jaar; afdracht van deze deelnemersbijdrage vindt plaats indien voor de verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen is gekozen. Afdracht van de deelnemersbijdrage Anw-hiaatpensioen vindt plaats indien voor de verzekering van het Anw-hiaatpensioen is gekozen.

Premiegrondslag Pensioenreglement KLM Health Services

De doorsneepremie KHS wordt uitgedrukt in het jaarsalaris (definitie reglement) over enig jaar van de deelnemers van het fonds verzekerd onder het reglement KHS. De deelnemersbijdrage voor de verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen wordt uitgedrukt in de pensioengrondslag over enig jaar; afdracht van deze deelnemersbijdrage vindt plaats indien voor de verzekering van het facultatief nabestaandenpensioen is gekozen.

5.2.1.3 Kostendekkende premie

Jaarlijks stelt het fonds de kostendekkende premie vast. Het fonds toetst hoe deze zich verhoudt tot de vaste doorsneepremie verhoogd met de deelnemersbijdragen zoals gesteld in paragraaf 5.2.1.1 en publiceert dit in het jaarverslag.

De kostendekkende premie wordt gedempt op basis van verwacht rendement (artikel 128 lid 2 van de Pensioenwet). De methoden en grondslagen hierbij worden nader toegelicht in paragraaf 5.1.

5.2.1.4 Toets kostendekkende premie

Indien en voorzover de kostendekkende premie vastgesteld conform het bepaalde in paragraaf 5.2.1.3 hoger is dan de in paragraaf 5.2.1.1 bepaalde premie toetst het fonds of voldaan wordt aan de wettelijke voorwaarden voor premiekorting zoals gesteld in artikel 129 van de Pensioenwet.

Indien niet aan deze voorwaarden wordt voldaan legt het pensioenfonds dit voor aan overlegpartijen. Als er geen oplossing komt en betaling van een kostendekkende premie achterwege blijft en de facto de premie zoals bepaald in paragraaf 5.2.1.1. niet toereikend is voor de in dat jaar te verwerven pensioenaanspraken, worden die pensioenaanspraken van dat jaar navenant met eenzelfde percentage verlaagd.

5.2.2 Netto pensioenregeling

Beschikbare premiestaffel

De vrijwillige beschikbare premie voor de netto pensioenregeling wordt vastgesteld op basis van de Premiestaffel voor de netto pensioenregelingen op basis van 3% rekenrente zoals gepubliceerd in bijlage VII van het fiscale besluit beschikbare premieregelingen zoals laatst vastgesteld op 23 november 2017, nr. 2017-187605. Bij herziening van het fiscale besluit zal ook de tabel voor de netto pensioenregeling worden herzien.

Uitvoeringskosten

De in te leggen premie wordt verhoogd met € 15 per deelnemer per maand ter dekking van de lopende uitvoeringskosten. Voor (gewezen) deelnemers die niet meer inleggen in de netto pensioenregeling wordt deze opslag onttrokken aan het belegde vermogen. De hoogte van deze opslag wordt jaarlijks geëvalueerd. Voor de jaren 2015 tot en met 2019 ligt deze opslag vast.

Financiering nabestaanden- en wezenpensioen

Voor de dekking van het nabestaandenpensioen wordt voor de deelnemers met een partner een premie onttrokken aan de maandelijkse premie inleg. Deze premie wordt vastgesteld op basis van de overlevingstafels, ervaringssterfte, gehuwdheids- c.q. partnerfrequentie en leeftijdsverschil, en leeftijdsvaststelling zoals deze worden gehanteerd voor de basispensioenregeling. De rentegrondslag voor deze premie wordt jaarlijks vastgesteld op basis van de nominale rentetermijnstructuur Financieel Toetsingskader zoals gepubliceerd door DNB per 1 januari van enig boekjaar.

De premie wordt verhoogd met de volgende opslagen:

- 2,4% voor uitbetalingskosten.
- een opslag voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen.
- 5% voor de dekking van het wezenpensioen.

Uitgangspunten premiebetaling voor de netto pensioenregeling

De verschuldigde premie wordt maandelijks vastgesteld op basis van de leeftijd aan het begin van de maand. De vastgestelde premiecomponenten zijn maandelijks op de 26e van de maand verschuldigd. De premies worden omstreeks de 2^e werkdag van de volgende maand belegd. Eventuele correctiepremies over voorgaande perioden worden belegd zodra deze zijn ontvangen.

Op de netto pensioenregeling is geen overschotten- en tekortenregeling van toepassing.

5.3 Technische voorzieningen en Reserves

Technische voorzieningen voor de basispensioenregeling

De technische voorzieningen van het fonds worden berekend als de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot de datum van vaststelling opgebouwde onvoorwaardelijke (niet geïndexeerde) pensioenaanspraken over de verstreken deelnemerstijd. Bij arbeidsongeschiktheid wordt de contante waarde van de pensioenaanspraken berekend op basis van blijvende arbeidsongeschiktheid tot de pensioendatum. Bij de vaststelling van de voorziening voor toekomstige pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt rekening gehouden met de verwachte toekomstige stijgingen van de pensioengrondslag. Dit vanwege het onvoorwaardelijke karakter van de toezegging. Daarbij wordt uitgegaan van de minimale algemene looninflatie (zonder ingroeipad) die volgt uit artikel 23a, lid 1 onderdeel a, Besluit FTK. De technische voorzieningen worden met 2,4% verhoogd ter dekking van toekomstige uitvoeringskosten.

Voor nog niet gemelde maar mogelijk wel ontstane schade uit hoofde van arbeidsongeschiktheid wordt een bedrag ter grootte van tweemaal de in de premie begrepen opslag voor arbeidsongeschiktheidsrisico als voorziening aangehouden.

Onderbouwing voorziening voor toekomstige uitbetalingskosten

In 2017 is door het fonds een onderzoek uitgevoerd naar de benodigde omvang van de opslag. Periodiek vindt beoordeling van deze voorziening plaats.

Bij de bepaling van deze kostenvoorziening is uitgegaan van:

- discontinuïteit van pensioenopbouw in de bestaande pensioenregeling voor actieve deelnemers dat wil zeggen geen financiering door middel van premie.
- voorzetting van de huidige bestaande uitvoeringsvorm zonder nieuwe premie financiering
- een daling van de uitvoeringskosten bij discontinuïteit van 33% van de huidige kosten

meerkosten van de uitvoering in de reguliere situatie (continuïteit) boven de kosten in de situatie van discontinuïteit worden uit premie gefinancierd.

Technische voorziening netto pensioenregeling

De voorziening pensioenverplichtingen voor de ingegane nabestaandenpensioenen en wezenpensioenen in de netto pensioenregeling wordt berekend als de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot de datum van vaststelling opgebouwde onvoorwaardelijke (niet geïndexeerde) pensioenaanspraken over de verstreken en de toekomstige deelnemerstijd.

Reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers

Indien het toekomstige aandeel in het overschot niet volledig in een korting voor de deelnemers kan worden omgezet, zal het restant worden gedoteerd aan de Reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers. Aan het einde van elk boekjaar wordt aan deze reserve intrest toegevoegd op basis van het gemiddeld totaalrendement van het fonds in dat boekjaar. Aan het eind van elk boekjaar wordt nagegaan of in het daaropvolgende boekjaar premiekortingen kunnen worden toegepast. De premiekorting voor de deelnemers kan worden voortgezet indien en zolang de Reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers nog kortingen toelaat. Indien mogelijk zullen extra premiebetalingen voorzover aan deelnemers toegerekend ten laste van de Reserve toekomstige premiekortingen voor deelnemers worden gebracht.

Algemene reserve

Het deel van het vermogen waartegenover geen verplichtingen vanuit het fonds staan. Aan het eind van elk boekjaar worden de gerealiseerde vermogensverschillen, inclusief de op de balans tot uitdrukking gebrachte herwaarderingsverschillen en actuariële resultaten, voor zover niet aangewend voor toevoeging aan daarvoor aangewezen voorzieningen en reserves, via de Rekening van Baten en Lasten, ten gunste van deze reserve gebracht.

Dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad van het fonds wordt maandelijks vastgesteld door de verhouding tussen het totale fondsvermogen en de technische voorziening voor de basispensioenregeling en voor de netto pensioenregeling. Het totale fondsvermogen wordt vastgesteld als de som van de technische voorziening voor de basispensioenregeling en voor de netto pensioenregeling, en de algemene reserve.

Maandelijks wordt de beleidsdekkingsgraad berekend als het gemiddelde van de twaalf laatst vastgestelde actuele dekkingsgraden per maandeinde.

5.4 Indexatie- en kortingsbeleid

Het fonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid.

In deze paragraaf worden de maatstaven indexering (toeslagverlening) weergegeven en wordt ingegaan op besluitvorming en voorwaarden waaronder indexatie plaatsvindt.

Voor de voorwaardelijke toeslagverlening als hiervoor bedoeld is geen reserve gevormd en wordt geen premie betaald. De toeslagverlening wordt uit beleggingsrendement gefinancierd.

Daar waar in deze paragraaf wordt gesproken over indexering en indexatie wordt bedoeld op de wettelijke terminologie toeslagverlening en toeslag zoals gedefinieerd in artikel 1 van de Pensioenwet.

5.4.1. Maatstaf indexering

De opgebouwde pensioenaanspraken van de deelnemers worden jaarlijks per 1 januari geïndexeerd met maximaal het percentage van de algemene loonrondes volgens de cao voor het Grondpersoneel in de periode van 2 januari van het voorgaande jaar tot en met 1 januari van het betreffende jaar.

De premievrije pensioenaanspraken van de gewezen deelnemers en de ingegane pensioenen worden jaarlijks per 1 januari geïndexeerd met maximaal de procentuele ontwikkeling van het door het CBS vastgestelde afgeleide Consumenten Prijsindexcijfer voor alle huishoudens (niveau basisjaar: 2000) over de periode van 12 maanden eindigend op 31 oktober van het voorafgaande jaar. Als dit prijsindexcijfer niet meer wordt gehanteerd door het CBS, wordt het vervangen door een naar het oordeel van het Bestuur vergelijkbaar door het CBS te publiceren prijsindexcijfer.

5.4.2. Besluitvorming en voorwaarden waaronder indexering plaatsvindt

Het besluit over het toekennen van indexatie wordt jaarlijks door het bestuur genomen. De besluitvorming wordt in beginsel gedaan op de beleidsdekkingsgraad en vermogenspositie per eind november van het jaar voorafgaand aan de toekenning. Indien de omstandigheden dit naar het oordeel van het bestuur noodzakelijk maken kan het bestuur afwijken van de hieronder omschreven systematiek.

- a. Bij een beleidsdekkingsgraad lager dan 110% mag geen indexatie worden verleend.
- b. Boven een beleidsdekkingsgraad van 110% geldt de indexatieregel die stelt dat er genoeg vermogen beschikbaar moet zijn om de nu te verlenen indexatie naar verwachting ook in de toekomst te kunnen realiseren.
- c. Het indexatiepercentage dat maximaal kan worden toegekend wordt uitgedrukt als een percentage van de door het fonds gehanteerde maatstaf bedoeld in artikel 5.4.1 en bedraagt maximaal 100%. Vervolgens wordt dat percentage toegepast op de feitelijk in dat jaar gerealiseerde maatstaf. De systematiek van de berekening van dit percentage wordt uitgewerkt in het onderdeel sub d.
- d. Het pensioenfonds bepaalt het voor indexatie beschikbare vermogen boven de beleidsdekkingsgraad van 110% zoals gesteld in lid 2 en zoals bedoeld in artikel 15, lid 3 Besluit nFTK, als een bedrag in euro's. De hoogte van dat beschikbare vermogen in euro's wordt berekend door de beschikbare beleidsdekkingsgraadpunten (beleidsdekkingsgraad minus 110%, met een minimum van 0%) te vermenigvuldigen met de hoogte van de op dat moment aanwezige technische voorziening. Vervolgens wordt de hoogte van de bestendige indexatieverlening dusdanig bepaald, dat de contante waarde van alle te verlenen indexatie gelijk is aan het beschikbare vermogen. Hierbij wordt er van uitgegaan dat de indexatie jaarlijks tot aan het eind van de sterftetafel verleend worden en zijn de indexatiekasstromen⁷ contant gemaakt met maximaal het netto rendement op beursgenoteerde aandelen dat volgt uit artikel 23a, lid 1 onderdeel b, Besluit nFTK. De hieruit te verlenen indexatie wordt uitgedrukt als percentage ten opzichte van de maatstaf.

5.4.3 Kortingsbeleid

Indien de beleidsdekkingsgraad in een situatie als bedoeld in artikel 138, eerste lid van de Pensioenwet, of vastgesteld op grond van artikel 138, zevende lid van de Pensioenwet, zesmaal opeenvolgend onder de bij of krachtens artikel 131 gestelde eisen ten aanzien van het minimaal vereist eigen vermogen ligt en de dekkingsgraad bij die laatste vaststelling ook onder dat niveau ligt neemt het pensioenfonds binnen zes maanden maatregelen waardoor de dekkingsgraad van het pensioenfonds direct voldoet aan de gestelde eisen ten aanzien van het minimaal vereist vermogen. Voor zover het bij de maatregelen vermindering van pensioenaanspraken en pensioenrechten betreft worden deze direct in de technische voorzieningen verwerkt en in beginsel evenredig gespreid in de tijd gedurende maximaal de termijn die wordt gebruikt voor het herstelplan dat is opgesteld na constatering van de situatie, bedoeld in de eerste zin. Kortingen tot 0,5%-punt worden echter direct doorgevoerd.

5.4.4. Extra indexatie (Incidentele toeslagverlening) & herstel gemiste opbouw

Extra indexatie om in het verleden niet toegekende indexatie of in het verleden doorgevoerde vermindering van pensioenaanspraken en pensioenrechten te compenseren kan worden verleend op basis van de wettelijke voorwaarden gesteld in artikel 137 van de pensioenwet.

---

⁷ Uitgaande van de parameters zoals gesteld in artikel 23a lid 2 van het besluit FTK.

Een herstel van gemiste opbouw doordat de kostendekkende premie zoals vastgesteld in paragraaf 5.2.1.3 op enig moment hoger was dan de in paragraaf 5.2.1.1 bepaalde premie kan worden hersteld ingeval het bepaalde in artikel 137 van de Pensioenwet hiervoor de ruimte biedt.

Extra indexatie en herstel van gemiste opbouw op basis van artikel 137 van de Pensioenwet is mogelijk indien het vermogen van het fonds groter is dan het maximum van het vermogen waarbij

- die indexatie geen gevolgen heeft voor de indexatie in de toekomst overeenkomstig het bepaalde in paragraaf 5.4.2 sub b,
- de beleidsdekkingsgraad het niveau van het vereiste dekkingsgraad behorend bij het eigen vermogen, bedoeld in artikel 132 van de pensioenwet behoudt.

In enig jaar kan ten hoogste een vijfde deel van het vermogen dat voor deze indexatie beschikbaar is, een en ander bepaald conform dit artikel, worden aangewend.

Herstel van opgelopen indexatieachterstand zal individueel collectief plaatsvinden dat wil zeggen als een voor een ieder gelijk percentage van de per persoon opgelopen totale achterstand. De inhaalindexatie moet bij voldoende financiële middelen uiteindelijk resulteren in niveauherstel: het op peil brengen van de pensioenen van de actieven, gewezen en pensioengerechtigden. Geen inhaalindexatie wordt toegekend indien:

- afkoop van pensioen heeft plaatsgevonden
- waardeoverdracht naar de pensioenuitvoerder van de nieuwe werkgever heeft plaatsgevonden
- de uitkeringsverhouding tussen het fonds en de betreffende pensioengerechtigde is geëindigd.

Voor deelnemers aan de pensioenregeling van KHS geldt tevens dat de inhaalindexatie alleen betrekking heeft op opgelopen indexatieachterstand op en vanaf 1 januari 2011.

5.5 Vereist eigen vermogen en minimaal vereist eigen vermogen

Het fonds stelt het Vereist eigen vermogen vast op basis van het door de toezichthouder beschikbaar gestelde standaardmodel.

Periodiek wordt getoetst of het fonds voldoet aan de eisen van artikel 131 lid 2 van de Pensioenwet.

5.6 Vermogenoverschotten en –tekorten voor de basispensioenregeling

In het arbeidsvoorwaardelijk overleg zijn afspraken gemaakt over de vermogenoverschotten en –tekorten en hieruit voortvloeiende premiekortingen en -terugstortingen en extra premiebetalingen indien niet aan het vereist vermogen wordt voldaan. Deze afspraken zijn vastgelegd in de uitvoeringsovereenkomst. In de uitvoeringsovereenkomst wordt daarbij ook ingegaan op de verdeling tussen KLM en deelnemers ten aanzien van de verdeling van premiekortingen en –terugstortingen en extra premiebetalingen.

5.7 Herverzekering

Uit de aangegane pensioenverplichtingen volgt dat er bij overlijden en arbeidsongeschiktheid risico's zijn dat de toegezegde uitkeringen niet volledig uit de *individuele* voorzieningen gefinancierd kunnen worden.

Gezien de omvang van het fonds is ervoor gekozen om deze risico's niet te herverzekeren, maar volledig in eigen beheer te houden.

De risico's bij overlijden ten aanzien van de netto pensioenregeling worden herverzekerd bij de basispensioenregeling. De maandelijks onttrekking aan de premie voor de nettopensioenregeling

voor financiering van het nabestaanden- en wezenpensioen (inclusief een opslag voor het vereist eigen vermogen) wordt toegevoegd aan de algemene reserve. Deze premie wordt ex-ante kostendekkend vastgesteld. Bij overlijden van een deelnemer die op het moment van overlijden een partner heeft, wordt vastgesteld wat de benodigde voorziening is voor het verzekerde ingegane partnerpensioen en wezenpensioen.

6 Beleggingsbeleid

6.1 Doelstelling en uitgangspunten beleggingsbeleid

Hoofddoel van het beleggingsbeleid is het, binnen aanvaardbare risicogrenzen, leveren van een optimale bijdrage aan het doel van het pensioenfonds: verzorgen van een zo waardevast mogelijk pensioen tegen acceptabele kosten. Hieruit vloeit voort dat wordt gestreefd naar een optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risicoprofiel.

Het bestuur streeft naar een evenwichtige verhouding tussen het risico voor het fonds en deelnemers en de door KLM af te dragen pensioenpremie, waarin begrepen de eigen bijdrage van de deelnemers. Daarnaast voert het fonds een beleggingsbeleid dat in overeenstemming is met de prudent person regelgeving. Artikel 13a van het besluit FTK schrijft voor “Het fonds onderbouwt dat het strategisch beleggingsbeleid en het beleggingsplan passen binnen de prudent-personregel”. In het beleggingsplan wordt dit jaarlijks getoetst. De certificerend actuaaris voert deze toets tevens uit.

6.2 Investment beliefs

Bij het realiseren van de doelstelling van het balans- en beleggingsbeleid hanteert het pensioenfonds een aantal investment beliefs. Deze beliefs maken deel uit van de Verklaring Beleggingsbeginselen van het fonds. Zij geven het kader aan waar het fonds rendement wil en denkt te kunnen halen om de doelen te realiseren, en geven daarmee ook aan hoe het fonds over de werking van economie en financiële markten denkt.

De investment beliefs luiden:

1. Om betaalbare pensioenen voor de deelnemer te realiseren, heeft het pensioenfonds rendement nodig. Beleggingen zijn noodzakelijk om dit rendement te genereren. Beleggingsrendement nastreven, betekent ook risico's accepteren.
2. Het fonds neemt niet meer beleggingsrisico dan nodig is om zijn ambitie te realiseren.
3. Het fonds heeft een langetermijnbeleid dat alleen wijzigt als de achterliggende aannames fundamenteel wijzigen. Hetzij door evolutie, hetzij door disruptie. De wijzigingen zijn zodanig dat daardoor de doelstellingen van het fonds niet meer met voldoende zekerheid gehaald kunnen worden.
4. De strategische assetallocatie (thans: aandelen, vastrentend en onroerend goed) is een van de belangrijkste rendementskeuzes die het fonds kan maken. Over en binnen subcategorieën wordt gespreid belegd op basis van diversificatiestudies.
5. Het verslaan van efficiënte markten door actief beheer is op langere termijn zeer moeilijk.
6. Het verwachte nettorendement en risicoverbetering zijn belangrijker dan alleen de kosten van een beleggingskeuze.
7. Duurzaamheid (ESG) dient een prominente rol te spelen in de beleggingsportefeuille.
8. Het sturen op langetermijnrisico's is belangrijker dan het sturen op kortetermijnrisico's.
9. Het beleggingsbeleid is gericht op eenvoud en uitlegbaarheid, tenzij.

6.3 Vormgeving beleggingsbeleid (incl. afdekkingsbeleid)

6.3.1 Asset Liability Management

In verband met het geformuleerde hoofddoel van het beleggingsbeleid, is het van groot belang dat het langetermijnbeleggingsbeleid aansluit op de doelstellingen, het risicoprofiel en beleidsuitgangspunten van het fonds. In het bijzonder is hierbij van belang dat beleggingen zijn afgestemd op de ambitie en verplichtingenstructuur van het fonds. Hiertoe wordt periodiek een zogenoemde Asset-Liabilitystudie (ALM-studie) uitgevoerd. De ALM vormt onderdeel van de

bestuurscyclus, waarbij periodiek en bij significante veranderingen in het fonds, beleggingsbeleid of de economie, ontwikkelingen in ALM-context worden getoetst. Het bestuur beschouwt ALM als een inzichtverschaffend en beleidsondersteunend instrument ten behoeve van onder meer de vaststelling van de langetermijnassetmix. De studie wordt gebruikt om te bepalen welk percentage belegd wordt per hoofdbeleggingscategorie, zoals vastrentende waarden, aandelen en vastgoed. Daarnaast wordt gekeken naar de optimale inzet van derivaten om rente- valuta- of aandelenrisico te reduceren. De resultaten hiervan en de beleidsoverwegingen daarbij worden vastgelegd in een ALM-beleidsdocument. Daarna wordt er aan de hand van allocatiestudies verdere invulling gegeven aan de strategische componenten, en worden de bijbehorende benchmarks vastgesteld. Voorwaarde hierbij is dat deze consistent zijn met risico-rendementsverhouding die uit de ALM-studie volgt.

De ALM-studie omvat naast de verplichtingenstructuur en stochastische economische scenarioset het financieringsbeleid, het indexatiebeleid en het strategisch beleggingsbeleid. Ook wordt het beleid in stress-scenario's getoetst.

6.3.2 Beleggingsplan

Jaarlijks wordt een beleggingsplan geschreven. Het beleggingsplan geeft antwoord op de vraag hoe het fonds het aanstaande beleggingsjaar gaat beleggen.

6.3.3 Beleggingsrichtlijnen

De beleggingsrichtlijnen afspraken met betrekking tot het beleggingsbeleid waar de uitvoerder zich aan dient te houden. Na elke beleidswijziging worden de beleggingsrichtlijnen geactualiseerd en getekend door twee bestuursleden. De meest recente versie van de beleggingsrichtlijnen is als bijlage opgenomen.

6.3.4 Beleggingsmix op hoofdlijnen

In onderstaande tabel staat de lange termijn nagestreefde beleggingsmix (normgewichten).

Vastrentende waarden	Aandelen	Vastgoed
50%	40%	10%

Meer detail is te vinden in de beleggingsrichtlijnen.

6.3.5 Rente-afdekkingsbeleid

Het fonds heeft nominale zekerheid als deel van de ambitie. Daarom houdt het fonds rekening met nominale verplichtingen. Het fonds loopt renterisico door de rentegevoeligheid van de verplichtingen. Een deel van de rentegevoeligheid van de pensioenverplichtingen wordt daarom afgedekt door de vastrentendewaardenportefeuille en renteswaps.

Het pensioenfonds voert een dynamisch renteafdekkingsbeleid. De mate waarin het renterisico wordt afgedekt is afhankelijk van de hoogte van de 20-jaars swaprente. Voor de grenzen van het strategische rente-afdekkingspercentage, de methodologie en bandbreedtes, zie beleggingsrichtlijnen.

6.3.6 Valuta-afdekkingsbeleid

Afdekken van het valutarisico verlaagt doorgaans het korte termijnrisicoprofiel van het fonds omdat hiermee kortetermijnfluctuaties tussen valuta's voor een belangrijk deel worden gecompenseerd. Echter vanuit een langetermijnperspectief heeft een valuta-afdekking naar verwachting een minder positieve werking.

Een deel van het valutarisico wordt afgedekt. De mate van afdekking is afhankelijk van de beleggingscategorie en de hoogte van de beleidsdekkingsgraad. De valuta-afdekkingspercentages, de af te dekken valuta's en beleggingscategorieën en vastgestelde bandbreedte voor de bijsturing zijn te vinden in de beleggingsrichtlijnen.

6.4 Beleggingsproces

6.4.1 Beleggingscyclus

De verschillende onderdelen van de totstandkoming van de strategische beleggingsportefeuille, alsmede de monitoring en evaluatie daarvan vormen onderdeel van een periodieke beleggingscyclus.

Deze beleggingscyclus omvat onder meer de volgende onderdelen:

- Periodieke Asset Liability Management-studie (zie paragraaf 7.3.1)
- Jaarlijkse bespreking en goedkeuring van het beleggingsplan;
- Jaarlijkse herbalancering in de maand mei;
- Tweejaarlijkse evaluatie van het strategische beleggingsbeleid en het beleggingsplan in het SAA-rapport;
- Jaarlijkse evaluatie van de (het operationele beleid (van de liquide beleggingen);
- Periodieke toets en evaluatie van de rente-afdekking;
- Maandelijkse toets of de allocatie naar verschillende beleggingscategorieën en valuta-afdeckingspercentages zich binnen de vastgestelde bandbreedtes bevinden;

6.4.2 Beleggingsorganisatie

Uitvoering van het beleggingsbeleid

De uitvoering van het beleggingsbeleid is door het fonds uitbesteed aan de uitvoeringsorganisatie. De uitvoeringsorganisatie adviseert over het beleggingsbeleid en draagt zorg voor de implementatie daarvan. Het bestuur heeft hiertoe volmachten en instructies verstrekt aan de uitvoeringsorganisatie.

Operationele vermogensbeheer

Het operationele vermogensbeheer is door de uitvoeringsorganisatie voornamelijk uitbesteed aan externe vermogensbeheerders. De uitvoeringsorganisatie verzorgt de selectie van de externe vermogensbeheerders en de diversificatie van de te beleggen gelden over de verschillende beheerders. Daarnaast bewaakt de uitvoeringsorganisatie dat de externe vermogensbeheerders binnen hun mandaat blijven.

De mandaten zijn vastgelegd in de contracten met externe vermogensbeheerders. Dit wordt onder andere tot uiting gebracht in een beschrijving van de soort effecten waarin gehandeld mag worden, de hoeveelheid risico die binnen de portefeuille genomen mag worden en welke benchmark de vermogensbeheerder dient te evenaren of out performen. Voorts regelen de contracten de aansprakelijkheid van de externe vermogensbeheerder en de eisen ten aanzien van AO&IB en rapportage. Bij het aanstellen van een nieuwe externe vermogensbeheerder is de corporate governance van die vermogensbeheerder ook een belangrijke determinant waar positief op gescoord moet worden. Onder corporate governance wordt dan verstaan: de transparantie van interne processen, Advisory Board, procedure stemming bij majeure beslissingen, extern / intern toezicht.

De aan het fonds toebehorende effecten worden in bewaring gegeven bij te goeder naam en faam bekend staande en onder toezicht staande instellingen. De bewaarneming van individuele stukken geschiedt thans door de custodian Northern Trust. Beleggingen in zogenoemde Comingled Trust Funds (CTF's) zijn bij de verantwoordelijke trust geregistreerd.

De uitvoeringsorganisatie heeft ten behoeve van het operationele vermogensbeheer een handboek extern vermogensbeheer opgesteld, waarin onder meer de contractsoorten, de totstandkoming van contracten en enkele te regelen zaken worden voorgeschreven. Tevens omvat dit handboek een groot aantal modellen voor totstandkoming van een contract en de administratieve uitvoering ervan. Het handboek is bedoeld als leidraad voor de afdeling beleggingen van de uitvoeringsorganisatie.

Een beperkt aantal operationele beleggingsactiviteiten wordt door de uitvoeringsorganisatie zelf uitgevoerd. Dit betreft de valuta-afdekking en het beheer van langlopende euro staatsobligaties door middel van een intern beheerde buy and hold portefeuille.

Benchmark

Beleggingsresultaten worden afgezet tegen de zogenoemde normportefeuille, die wordt opgesteld op basis van de door het fonds gewenste risicoprofiel. Deze normportefeuille fungeert als graadmeter voor het gevoerde beleid. In de beleggingsrichtlijnen is een lijst opgenomen met de relevante benchmarks per beleggingsportefeuille.

Rapportages

Externe vermogensbeheerders informeren de uitvoeringsorganisatie schriftelijk over de uitgevoerde transacties (per transactie) en de stand van de portefeuille (maandelijks). Dagelijks informeert de custodian de uitvoeringsorganisatie over de transacties die hebben plaatsgevonden. Maandelijks informeert de custodian de uitvoeringsorganisatie over de stukken die in bewaring zijn. Deze opgaven worden intern bij de uitvoeringsorganisatie gecontroleerd. Maandelijks wordt de marktwaarde van de portefeuille per externe vermogensbeheerder gejournaliseerd in de financiële administratie. De beleggingsadministratie van de uitvoeringsorganisatie vergelijkt de posities volgens de eigen standen met de positie volgens de overzichten van de custodian en CTF's.

De uitvoeringsorganisatie stelt per kwartaal het kwartaalrapport op, waarin opgenomen de algemene economische ontwikkelingen, de portefeuille-ontwikkelingen, een rendementsoverzicht, de benutting van het risicobudget (en effect daarvan) en een attributie-analyse.

6.4.3 Beleggingsportefeuille

De beleggingsportefeuille bestaat op hoofdlijnen uit vastrentende waarden, aandelen en vastgoed. Voor de strategische gewichten van de beleggingscategorieën, zie de beleggingsrichtlijnen.

Vastrentendewaardenportefeuille

De vastrentendewaardenportefeuille bestaat uit een matchingportefeuille en een rendementportefeuille. De matchingportefeuille bestaat uit langlopende eurozone staatsobligaties. Deze portefeuille is bedoeld om balansrisico's te beheersen.

De rendementportefeuille vastrentende waarden bestaat uit alle overige vastrentendewaardencategorieën, te weten eurozone staatsobligaties, Nederlandse woninghypotheken, verschillende soorten bedrijfsobligaties en het schuld papier van de opkomende markten (EM Debt).

Aandelenportefeuille

De totale aandelenportefeuille bestaat voor het fonds uit een aantal componenten : Het grootste deel van de aandelenportefeuille, te weten 90%, wordt belegd in beursgenoteerde aandelen. Hiervan wordt gealloceerd naar aandelen wereldwijd ontwikkeld mid- en largecap, wereldwijd ontwikkeld small-, cap, wereldwijd low vol en opkomende markten (zie beleggingsrichtlijnen).. De resterende 10% van de aandelenportefeuille (4,5% van de totale beleggingsportefeuille) wordt belegd in private equity.

Vastgoedportefeuille

De vastgoedportefeuille is opgesplitst in een publiek en private vastgoedportefeuille. De private vastgoedportefeuille bestaat uit beleggingen in Europa, Noord-Amerika en Azië Pacific. De liquide portefeuille bestaat uit beursgenoteerde vastgoedbeleggingen in Europa, Noord Amerika en Azië-Pacific. Naast het verkrijgen van liquiditeit wordt de liquide portefeuille ook gebruikt voor tijdelijke invulling van de private vastgoedallocatie, wanneer er tijdelijk geen goede beleggingsproposities gevonden zijn.

6.4.4 Actief/passief

Het fonds heeft als investment belief dat het verslaan van efficiënte markten door actief beheer op lange termijn zeer moeilijk is. Het fonds heeft een kader vastgesteld om bij de portefeuilles aan te sluiten bij de investment beliefs. Per beleggingscategorie is gekeken of deze passief danwel actief in te vullen. In dit kader is de insteek passief, tenzij er goede redenen en mogelijkheden zijn om actief toe te passen.

Redenen voor actief beheer zijn het verlagen van het risico van de portefeuille en/of het verbeteren van de beleggingsrendementen van de portefeuille ten opzichte van de benchmark. Bij de actief beheerde portefeuilles worden over- en onderwegingen aangebracht ten opzichte van benchmarkwegingen. Deze afwijkingen ten opzichte van de strategische benchmark dienen beperkt te blijven om ervoor te zorgen dat het risicoprofiel van het totale fonds niet wijzigt. Daarom wordt de mogelijkheid om actieve risico's te nemen begrensd. Het fonds hanteert een ex-ante tracking-errorlimiet van 1,25% als risicobudget. Dit budget is mede gebaseerd op de volatiliteit in de markt in de jaren voorafgaand aan de invoering, alsmede de impliciete ruimte die binnen de toen geldende bandbreedtesystematiek aanwezig was.

Onder het risicobudget vallen alle actieve beleggingenstrategieën die door externe vermogensbeheerders actief beheerd worden (op het niveau van operationele assetallocatie). Het maximaal te lopen actieve risico wordt direct in één expliciete risicomastaf uitgedrukt en kan daardoor effectiever worden beheerst.

Het actieve risico van de portefeuille en daarmee het gebruik van het risicobudget wordt berekend door de afdeling Performance en Risk (P&R), die onafhankelijk is van de beleggingsafdeling. Elk kwartaal wordt de benutting van het budget aan het bestuur gerapporteerd. Als blijkt dat het ex-ante risico onverhoopt toch hoger is dan het risicobudget, wordt het bestuur meteen ingelicht en wordt overgegaan tot aanpassing van de portefeuille.

6.4.5 Herbalanceringsbeleid

Beleid is de benchmarkgewichten en gewichten van de portefeuille jaarlijks, medio mei, terug te stellen op de strategische normgewichten (herbalancerings). Daarnaast is er ook een tussentijdse herbalancering. Deze zal plaatsvinden wanneer het dan geldende benchmarkgewicht (berekend op basis van volledig afgedekte rendementen) voor obligaties of aandelen een bandbreedte overschrijdt, dat in het beleggingsplan en beleggingsrichtlijnen is vermeld. De tussentijdse herbalancering geldt voor zowel beide hoofdbeleggingscategorieën als de (liquide) subcategorieën. Eind december wordt niet tussentijds geherbalanceerd vanwege een gebrek aan liquiditeit in de markt. Eind maart en eind april wordt niet tussentijds geherbalanceerd, omdat medio mei de jaarlijkse herbalancering plaatsvindt.

Indien zich bij het tussentijds herbalanceren bijzondere situaties voordoen, dan is afgesproken dat de herbalancering door de uitvoeringsorganisatie pas plaats vindt na overleg met het bestuur vertegenwoordigd door de vicevoorzitters.

6.4.6 Liquiditeitsbeleid

Afgezien van de liquiditeiten, die bedoeld zijn voor de valutacontracten en die wenselijk zijn voor de passieve implementatieruimte, wordt er gestreefd naar het minimaliseren van de aanwezigheid van liquiditeiten. Het gebruik van premie-leverage is niet toegestaan.

6.4.7 ESG-beleid

ESG-beleid voor beleggingen betekent in het beleggingsproces rekening houden met financiële, sociale, governance- en milieuoverwegingen. Ook kan het de beïnvloeding van bedrijven, overheden en andere organisaties inhouden.

Op grond van wet- en nadere regelgeving is het fonds verplicht te rapporteren op welke wijze het beleggingsbeleid rekening houdt met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen.

Het bestuur schenkt aandacht aan de verplichtingen van het fonds en een optimaal rendement bij een aanvaardbaar risico bij de integratie van ESG-factoren in het beleggingsbeleid. Het pensioenfonds beschouwt het verbeteren van de langere termijn rendement-/risicoverhouding als belangrijkste criterium bij het nemen van beslissingen op het gebied van ESG. Bij gelijkblijvend risico mag ESG niet ten koste gaan van rendement. Daarnaast hecht het pensioenfonds belang aan het uitoefenen van invloed en reputatiemanagement. Het bestuur zorgt voor draagvlak bij de belanghebbenden en hecht grote waarde aan transparantie over het ESG-beleid naar belanghebbenden.

Vanzelfsprekend wordt niet belegd in activiteiten die bij wet of bij internationale verdragen zijn verboden. Het bestuur heeft besloten om ook andere beleggingen uit te sluiten op grond van productkarakteristieken of tekortschietende bedrijfsvoering met maatschappelijke schade tot gevolg. Het gaat hier om ondernemingen en landen, die internationale wetgeving en richtlijnen in ernstige mate schenden. Ook bedrijven met betrokkenheid bij controversiële wapens en tabaksproductie worden uitgesloten. Ook neemt het bestuur een verantwoordelijkheid in de keten van het fonds door aan externe managers aanvullende eisen te stellen over ESG.

In 2014 ondertekende het bestuur de Principles for Responsible Investment (PRI). Het fonds sloot zich in december 2018 ook aan bij het convenant voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB-convenant).

In komende jaren wil het fonds nader invulling geven aan betrokkenheidsbeleid door middel van stembeleid en engagement. Daarbij maakt het fonds gebruik van de UN Sustainable Development Goals (SDG's) en heeft het, mede gehoord de belanghebbenden, ervoor gekozen de aandacht te richten op enkele specifieke thema's: (i) klimaat en schone energie, (ii) waardig werk en economische groei, (iii) verantwoorde productie en consumptie en (iv) industrialisatie, innovatie en infrastructuur.

6.4.8 Monitoring en evaluatie van het beleid

De beleggingsresultaten worden door de uitvoeringsorganisatie gemonitord en geëvalueerd aan de hand van de maandelijkse (beleggings)rapportages van de custodian en de externe vermogensbeheerders. Binnen de uitvoeringsorganisatie is de afdeling Performance & Risk hiervoor verantwoordelijk, die functioneel onafhankelijk is van de beleggingsafdeling. Per kwartaal rapporteert de uitvoeringsorganisatie, de rendementen aan het bestuur. Daarnaast worden er allerlei andere evaluaties en (ad hoc) rapportages besproken met het bestuur in de beleggingscyclus.

De performancemeting geschiedt als volgt:

Op maandeinde worden alle beleggingen gewaardeerd tegen marktwaarde.

Bij het berekenen van de performancecijfers worden de eisen en aanbevelingen van de Global Investment Performance Standards (GIPS) gevolgd. De volgende aspecten worden in ieder geval in acht genomen:

- er wordt gebruik gemaakt van time-weighted rate of returns op basis van het totaalrendement concept. De beleggingen worden dagelijks gewaardeerd tegen marktwaarde.
- in geval van stortingen en onttrekkingen wordt de transactiedatum gehanteerd;
- de berekening van de performance is na aftrek van alle transactiekosten.

De gepresenteerde rendementscijfers, zijn berekend na aftrek van de kosten van externe vermogensbeheerders, maar voor aftrek van de kostenvergoeding van de uitvoeringsorganisatie.

De uitkomsten van de resultaatsevaluatie kunnen voor het bestuur aanleiding zijn om vervolgstappen te ondernemen. Te denken valt aan het stellen van vervolgvragen aan de uitvoeringsorganisatie of vermogensbeheerder, het aanpassen van beleggingsmandaten of het opstarten van een diepgaander onderzoek naar de inhoudelijke achtergrond van de uitkomsten.

6.5 Waarderingsgrondslagen

6.5.1 Waardering algemeen

Participaties in beleggingsinstellingen worden gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde op balansdatum of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

6.5.2 Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

6.5.3 Waardeveranderingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

6.5.4 Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. Directe vastgoedbeleggingen van vastgoedfondsen waarin rechtstreeks wordt geparticipeerd, worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

6.5.5 Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien onderliggende aandelen niet-beursgenoteerd zijn of indien de koersvorming niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeerd. De taxatie is gebaseerd op recente marktinformatie.

6.5.6 Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van fondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele markttrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

6.5.7 Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie, als input voor de gehanteerde gangbare waarderingsmodellen, voornamelijk discounted cashflow models en option pricing models.

6.5.8 Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

6.6 Risicometing – en beheersing

In het kader van het integraal risicomanagement is aansluiting gezocht bij de categorisering in het kader van de FIRM-systematiek van DNB. De belangrijkste financiële risico's worden gemonitord door middel een speciaal daarvoor ontwikkeld financieel risicodashboard. Dit dashboard wordt elk kwartaal in de CBZ besproken. Hierin worden in het kader van vermogensbeheer de volgende risico's onderscheiden.

Het *marktrisico*, waarmee bedoeld wordt het risico dat de waarde van de beleggingen in waarde dalen, wordt met name beheerst door de spreiding van de beleggingsportefeuille. Zoals elders in deze ABTN aangegeven, speelt de periodieke ALM-studie hierin een belangrijke rol. Naast spreiding heeft het fonds additioneel besloten tot afdekking van het *valutarisico*.

Het *actieve beleggingsrisico* van de portefeuille (oftewel ten opzichte van de benchmark) wordt beheerst door middel van het risicobudget.

Het *renterisico* van de verplichtingen wordt gedeeltelijk beheerst door middel van de obligatieportefeuille.

Het *kredietrisico* van de vastrentendewaardenbeleggingen omvat het risico dat obligaties of vergelijkbare instrumenten niet of slechts ten dele worden terugbetaald. Dit risico wordt beheerst door spreiding over verschillende uitgevende partijen. Daarnaast speelt de credit rating (maatstaf

voor kredietwaardigheid) van een uitgevende partij tezamen met de rentevergoeding een belangrijke rol in de afweging om in een bepaalde titel te beleggen.

Tegenpartijrisico

Voor het fonds worden derivaten ingezet om het valutarisico af te dekken. Verder vindt er securities lending plaats. Bij al deze activiteiten kan er sprake zijn van tegenpartijrisico. Dit risico ontstaat wanneer een externe partij een bedrag verschuldigd is aan het fonds. Bijvoorbeeld als de valutacontracten een voor het fonds positieve waarde krijgen. Om het tegenpartijrisico te verkleinen is afgesproken dat er door beide partijen op dagbasis onderpand (collateral) wordt gestort, in het geval de waarde van de transactie een bepaalde grens overschrijdt.

Ten aanzien van securities lending geldt dat alleen nog aandelen worden uitgeleend. Tevens worden alleen staatsobligaties als onderpand geaccepteerd. Hierdoor is er bij securities lending geen sprake van herbeleggingsrisico. Er is alleen sprake van tegenpartijrisico. Dit risico wordt gemitigeerd door meer onderpand te vragen dan er aan waarde in aandelen is uitgeleend.

Uitvoeringsrisico's

De verschillende *uitvoeringsrisico's*, zoals ontoereikende systemen of controles, niet handhaafbare contracten en operationele fouten, zijn afgedekt via de organisatie van het vermogensbeheer van de uitvoeringsorganisatie (Control Framework Vermogensbeheer). De uitvoeringsorganisatie beschikt over een ISAE 3402-rapportage, voorzien van een accountantsverklaring, over de adequate werking van de beheersmaatregelen.

Deze richtlijnen moeten er ook voor zorgen dat de integriteitsrisico's binnen de uitvoerder geminimaliseerd worden. Daartoe zijn er ook verschillende richtlijnen opgesteld waaraan de medewerkers van Blue Sky Group zich moeten houden. Zo moeten bijvoorbeeld alle privé beleggingstransacties gemeld worden bij de compliance officer van Blue Sky Group.

6.7 Beleggingen voor risico van de deelnemers

6.7.1 Beleggingsbeleid netto pensioenregeling

Life cycle beleggen

In het kader van de netto pensioenregeling belegt het fonds leeftijdsafhankelijk voor individuele deelnemers. Het fonds administreert de waarde van de beleggingen van elke deelnemer apart. Er wordt belegd volgens de life cycle methodiek. Dat wil zeggen dat naarmate de deelnemer dichterbij de pensioengerechtigde leeftijd komt het risico van de beleggingen wordt aangepast op het gewenste risico in de uitkeringsfase buiten het pensioenfonds.

De deelnemer heeft de keuze om na pensionering buiten het pensioenfonds een vaste of variabele uitkering te krijgen.

Keuze variabel of vast netto pensioen voor de deelnemer

De individuele deelnemer heeft een wettelijk keuzerecht tussen vast en variabel. De deelnemer maakt tien jaar voor de pensioendatum een voorlopige keuze om het netto kapitaal bij pensionering aan te wenden voor een variabele uitkering dan wel voor een vaste uitkering. Indien een deelnemer ervoor kiest om voor te sorteren op een vaste uitkering, dan kiest deze voor een beleggingsmix die gericht is op de (t.z.t.) inkoop van de vaste uitkering buiten het fonds. Indien een deelnemer ervoor kiest om voor te sorteren op een variabele uitkering, dan kiest deze voor een beleggingsmix die gericht is op de (t.z.t.) inkoop van de variabele uitkering buiten het fonds. Geeft de deelnemer tien jaar voor pensionering geen keuze door, dan geldt de vaste uitkering als default. De keuze voor een vaste of variabele uitkering kan op ieder moment worden gewijzigd. Uiterlijk

twee maanden voor pensionering dient de deelnemer zijn definitieve keuze voor een vaste of variabele uitkering door te geven. Doet de deelnemer dit niet, dan wordt de laatst bekende keuze toegepast voor de inkoop.

Bij de keuze voor een vaste uitkering wordt in de tien jaar voor pensionering belegd in een combinatie van twee risicoarme matchingfondsen en een risicovoller mixfonds. Het matchingfonds is vooral bedoeld voor behoud van waarde terwijl het mixfonds vooral gericht is op het halen van rendement. Wanneer voor een variabele uitkering wordt gekozen, wordt in de tien jaar voor pensionering eveneens belegd in een combinatie van de matchingfondsen en het mixfonds. In dat geval wordt echter minder risico afgebouwd dan bij keuze voor een vaste uitkering.

Voor de samenstelling van het mixfonds en het matchingfonds wordt verwezen naar het beleggingsplan nettopensioenregeling.

Valuta-afdekkingsbeleid

Het valutarisico wordt niet afgedekt binnen de beleggingen in de nettopensioenregeling. Behalve dat de externe vermogensbeheerders van de wereldwijde creditsportefeuille een euro-hedged benchmark hebben.

Rente-afdekkingsbeleid

Wanneer op pensioendatum een vaste uitkering aangekocht moet worden loopt een deelnemer renterisico. Het matching fonds belegt volledig in langlopende euro staatsobligaties. Dat betekent, dat in de tien jaar voorafgaand aan pensionering, wanneer de beleggingen naar de matchingportefeuille verschuiven, steeds meer van renterisico dat samenhangt met de aankoop van een vaste uitkering wordt afgebouwd.

Ook in het doorbeleggingsfonds wordt voor een deel in langlopende staatsobligaties belegd. Dit omdat de bijbehorende impliciete verplichtingen een beperkt renterisico kennen.

Beleggingscyclus nettopensioenregeling

De verschillende onderdelen van de totstandkoming van de strategische beleggingsportefeuille, alsmede de monitoring en evaluatie daarvan vormen onderdeel van een periodieke beleggingscyclus.

Deze beleggingscyclus omvat in ieder geval de volgende onderdelen:

- Jaarlijkse bespreking en goedkeuring van het beleggingsplan;
- Maandelijks herbalancering
- Periodieke evaluatie beleggingsbeleid en life-cycle.

Periodieke beoordeling

Het bestuur van het pensioenfonds beoordeelt periodiek:

- of de structuur van de life-cycle heroverweging behoeft;
- of de samenstelling van het fonds met langlopende obligaties nog optimaal is afgestemd op prijsontwikkeling van het netto pensioen dat wordt ingekocht;
- of de samenstelling van het mixfonds nog optimaal is. Hierbij zal het bestuur de rendementsverwachtingen van de verschillende categorieën beoordelen maar ook de bijbehorende risico's.

6.8 Prudent person

Het fonds voert een beleggingsbeleid dat in overeenstemming is met de prudent person regelgeving. Artikel 13a van het besluit FTK schrijft voor "het fonds onderbouwt dat het strategisch beleggingsbeleid en het beleggingsplan passen binnen de prudent-personregel". In het beleggingsplan basispensioenregeling wordt dit jaarlijks getoetst. Ook de certificerend actuaaris voert deze toets uit als onderdeel van het certificeringsrapport.

7 Financiële sturingsmiddelen

De financiële sturingsmiddelen waarover het fonds beschikt zijn het beleggingsbeleid, het premiebeleid, het indexeringsbeleid en het kortingsbeleid.

Beleggingsbeleid

Verwezen wordt naar hoofdstuk 6.

Premiebeleid

Met betrekking tot het premiebeleid wordt verwezen naar paragraaf 5.6 waarin wordt beschreven hoe in situaties van evenwicht, overschot- dan wel tekortsituatie wordt gehandeld.

Indexeringsbeleid

Met betrekking tot het indexeringsbeleid wordt verwezen naar paragraaf 5.4 waarin de toekenning en besluitvorming van indexatie en het inhaalindexatiebeleid worden omschreven.

Kortingsbeleid

Daarnaast kan het fonds gebruik maken van de mogelijkheid om de pensioenaanspraken en de pensioenrechten te korten in overeenstemming met het bepaalde in artikel 134 van de Pensioenwet.

Het bestuur heeft een financieel crisisplan opgesteld, waarin is vastgelegd hoe het handelt als het fonds in een crisissituatie komt. Het financieel crisisplan is een beschrijving van maatregelen die het fonds op korte termijn zou kunnen inzetten indien de dekkingsgraad zich bevindt in kritische waarden, waardoor het realiseren van de doelstelling van het Algemeen Pensioenfonds KLM in gevaar komt.

8 Communicatiebeleid

Met pensioencommunicatie wil het fonds bereiken dat deelnemers bewuste pensioenkeuzes maken. Deelnemers moeten weten hoeveel pensioen ze krijgen, welke keuzes er zijn in de pensioenregeling en wanneer ze in actie moeten komen. Om dat te bewerkstelligen communiceert het pensioenfonds via verschillende communicatiemiddelen met de deelnemers. Het pensioenfonds wil dicht bij de deelnemer te staan. De deelnemer staat centraal er is er aandacht voor de verschillende informatiebehoeften van deelnemers. De eigen verantwoordelijkheid van de deelnemer wordt steeds groter. De Pensioenplanner heeft daarom een centrale rol in de communicatie naar deelnemers. Zo kan de deelnemer bepalen of de oudedagsvoorziening voldoende is en wat de impact is van bepaalde keuzes.

Daarnaast wil het pensioenfonds de deelnemer meenemen in landelijke pensioenontwikkelingen. Het fonds vertaalt, als dat mogelijk is, de landelijke ontwikkelingen naar de eventuele gevolgen voor het eigen pensioen van de deelnemer.

Ook streeft het fonds streeft ernaar dat deelnemers en overige stakeholders vertrouwen hebben en houden in het pensioenfonds. Vertrouwen hebben in het pensioenfonds draagt bij aan de hoofddoelstelling deelnemers bewuste pensioenkeuzes te laten maken.

Er zijn drie belangrijke uitgangspunten voor de communicatie. Het fonds is:

- Behulpzaam: Het fonds helpt de deelnemer met toegankelijke en evenwichtige communicatie en door aan te sluiten op zijn belevingswereld.
- Compleet: Alle groepen tellen mee. Communicatie wordt op de verschillende groepen afgestemd. Het fonds is open en transparant en houdt niets achter.
- Eigentijds: Het fonds is een moderne organisatie en treedt deelnemers ook zo tegemoet. Het fonds gaat mee in thema's als digitalisering en maatschappelijk verantwoord ondernemen.

In het communicatiejaarplan staan de concrete activiteiten die het fonds dat jaar op communicatiegebied wil uitvoeren. Het communicatiejaarplan is gebaseerd op het communicatie beleidskader. Dit is een meerjarenplan waar op beleidsmatig niveau wordt aangegeven wat het pensioenfonds met pensioencommunicatie beoogt.

Centrale pijlers uit het beleidskader 2018-2020 zijn:

- Eenvoud, door informatie gelaagd aan te bieden, begrijpelijk en relevant te zijn, 'less is more'.
- Empowerment, door de deelnemer de juiste instrumenten te bieden, zodat hij zijn persoonlijke pensioenplaatje kan maken.
- Open & zichtbaar, door echt contact te maken en de dialoog aan te gaan, daar te zijn waar de deelnemer is en een kijkje in de keuken te geven.
- Digitalisering, door te zorgen voor een goede Mijnomgeving en planner, informatie op maat en de inzet van nieuwe media.

Communicatie in scenario's, keuze rekenmethode

Voor de weergave van ouderdomspensioen in scenario's zoals gebruikt voor de communicatie naar (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden wordt uitgegaan van de zogenaamde generieke methode als bedoeld in artikel 14d en 14e van de Regeling Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling. Deze generieke methode is na een daartoe uitgevoerd onderzoek als meest passend naar voren gekomen. De uitkomsten van de generieke methode laten (in tegenstelling tot de wettelijke rekenmethode 1) een consistent beeld zien. De uitvoering en vaststelling van de berekening is uitbesteed aan ActuIT, in de vorm van generieke programmatuur die voor meerdere pensioenfonds is opgesteld. De pensioenuitvoeringsorganisatie heeft de

berekeningswijze en de uitvoeringsprocessen voor de berekening bij aanvang beoordeeld. Bij toekomstige wijzigingen in de programmatuur beoordeelt de pensioenuitvoeringsorganisatie deze eveneens.

Bij alle communicatie-uitingen houdt het pensioenfonds rekening met wettelijke informatieverplichtingen.

Bijlagen

1. Financieel crisisplan
2. Ervaringssterfte
3. Rendementscurve
4. Bruto Compensatietabel
5. Beleggingsrichtlijnen
6. Verklaring inzake de beleggingsbeginselen (actuele versie volgt)
7. Overzicht beschikbare beleidsdocumentatie

Bijlage 1: Financieel crisisplan

1. Inleiding

Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM is uitvoerder van de door KLM en de werknemersorganisaties in het arbeidsvoorwaardelijk overleg overeengekomen pensioenafspraken. In dit financieel crisisplan legt het bestuur van het Algemeen Pensioenfonds KLM vast hoe het handelt als het fonds in een crisissituatie komt. Het financieel crisisplan is een beschrijving van maatregelen die het fonds op korte termijn zou kunnen inzetten indien de dekkingsgraad zich bevindt in kritische waarden, waardoor het realiseren van de doelstelling van het Algemeen Pensioenfonds KLM in gevaar komt. De doelstelling van het pensioenfonds is het verzorgen van een waardevast pensioen tegen acceptabele kosten waarbij de belangen van alle belanghebbenden evenwichtig worden afgewogen.

In dit document zijn de volgende onderdelen beschreven:

- Definiëring crisis
- Beleidsopties
- Effect van de maatregelen
- Evenwichtige belangenbehartiging
- Communicatie
- Besluitvorming
- Beleidscyclus

2. Definiëring crisis

Het bestuur van het fonds gebruikt in zijn beleid, monitoring en de dagelijkse aansturing meerdere dekkingsgraden om de financiële positie te bepalen. Wekelijks rapporteert de uitvoeringsorganisatie de beleidsdekkingsgraad en de feitelijke nominale en reële dekkingsgraad aan het bestuur. Deze rapportage omvat ook een analyse van de mutaties in dekkingsgraad. Het bestuur heeft hierdoor goed zicht op de ontwikkeling van de financiële positie en de daaraan ten grondslag liggende oorzaken.

Bij een beleidsdekkingsgraad boven het niveau van het vereist vermogen (circa 124%) is sprake van een normale situatie. Daalt de beleidsdekkingsgraad onder dit niveau, dan kan het bestuur besluiten de rapportage frequentie te verhogen.

Het bestuur acht een beleidsdekkingsgraad van minder dan 110% zorgelijk. Er is volgens het bestuur sprake van een crisis:

- wanneer inzet van de beschikbare sturingsmiddelen niet tot een herstel binnen wettelijke termijnen leidt en de kans bestaat op het (voorwaardelijk) verwerken van korting op pensioenaanspraken en pensioenrechten in het herstelplan;
- wanneer gedurende vijf jaareinden de beleidsdekkingsgraad lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad (104,3%) en pensioenaanspraken en pensioenrechten daardoor onvoorwaardelijk moeten worden gekort om direct aan het gestelde minimaal vereist vermogen te voldoen.

Op deze momenten kan het fonds immers zijn doelstellingen en ambitie niet meer (volledig) realiseren.

Het bestuur voert een ALM-studie uit om het financiële beleid vorm te geven. De meest bepalende economische factoren zijn de rentestand en de yield op zakelijke waarden.

De crisis is structureel wanneer naar verwachting met de beschikbare sturingsmiddelen niet tot een herstel binnen wettelijke termijnen kan plaatsvinden en tot het korten van aanspraken moet worden overgegaan. Op dat moment kan het fonds immers zijn doelstellingen en ambitie niet meer realiseren.

3. Beleidsopties

Het bestuur heeft de volgende maatregelen ter beschikking in het geval van een crisis:

- a. Premiebeleid: verhogen van de premie in geval van tekort;
- b. Indexatiebeleid: afzien van indexatie;
- c. Beleggingsbeleid: aanpassen van de strategische beleggingsmix of aanpassing van afdekkingsinstrumenten;
- d. Korten van pensioenaanspraken en pensioenrechten.

In het kader van het complete pensioencontract zijn afspraken gemaakt over de inzet van deze instrumenten. Het premiebeleid, indexatiebeleid en kortingsbeleid zijn vastgelegd in de uitvoeringsovereenkomst en de ABTN. Het beleggingsbeleid is vastgelegd in het beleggingsplan en de ABTN en de bevoegdheid tot korting in het pensioenreglement. Er is een statutaire basis, nl. dat het bestuur bevoegd is de verplichtingen in overeenstemming te brengen met de middelen.

Crisisoverleg

Het bestuur bekijkt ingeval van crisis of maatregelen in de sfeer van beleggingen (al dan niet herbalanceren, verhogen strategische afdekking, tijdelijke afdekking, operationele maatregelen) mogelijk zijn.

In reguliere situaties ontvangt het bestuur maandelijks een bericht over de ontwikkelingen op de financiële markten en de gevolgen daarvan voor het eigen fonds, alsmede een rapportage op hoofdlijnen over de financiële positie. Per kwartaal ontvangt het bestuur een uitgebreide risico- en performancerapportage. Verder wordt in iedere vergadering een update gegeven van ontwikkelingen op de financiële markten. Daarnaast vindt op ad hoc basis contact plaats over bijzondere ontwikkelingen en eventueel te nemen maatregelen.

4. Effect van de maatregelen

Uitgaande van de situatie eind 2017 en het vigerende strategisch beleggingsbeleid en uitgaande van een analyse op basis de FTK parameterset wordt de komende 5 jaren een herstel van ca. 5,4 procentpunt per jaar uit beleggingsrendement voorzien. Een deel van dit overrendement wordt ingezet voor het verlenen van toeslagen. Inzet van extra premies is vooralsnog niet nodig. Indien benodigd om tot herstel te komen is de inzet van extra premies op herstel van de dekkingsgraad echter beperkt gegeven de omvang van het de technische voorzieningen die worden aangehouden om pensioenverplichtingen te kunnen nakomen. Gegeven de bestandssamenstelling eind 2017 is voor de verbetering van de dekkingsgraad met 1 procentpunt ca 11% extra premie nodig.

4.1. Omstandigheden analyse

De dekkingsgraad waarbij het fonds zonder te korten of extra premiebetalingen niet meer uit een crisis kan komen is echter niet eenduidig vast te stellen. Iedere crisis heeft zijn eigen omstandigheden; de ene crisis wordt veroorzaakt door een langdurig lage swaprente terwijl een andere juist door een negatief rendement op zakelijke waarden zonder opeenvolgend herstel wordt gekenmerkt. Abstraherend van herstellpremies ligt de kritische dekkingsgraad op een niveau van 90%. Deze grens wordt jaarlijks herijkt en is voor het laatst vastgesteld bij de actualisatie van het herstelplan in 2019. Doordat de herstellpremie niet begrensd is, komt het fonds met inzet van de reguliere sturingsmiddelen altijd uit een crisissituatie.

4.2. Maatregelen

De maatregelen uit het premie- en indexatiebeleid zijn het meest realistisch omdat deze gedetailleerd zijn vastgelegd en overeengekomen zijn met de werkgever. Het korten van aanspraken is in het reglement vastgelegd en daarmee een afspraak met de deelnemers. Het aanpassen van het beleggingsbeleid is geen harde maatregel, maar geeft het bestuur de mogelijkheid om te sturen.

Door de compleetheid van het contract helpen de maatregelen om uit crisis te geraken altijd.

5. Evenwichtige belangenafweging

Het bestuur houdt rekening met de evenwichtige belangenafweging van de verschillende belanghebbenden bij het opstellen van zijn beleid. De belanghebbenden van het fonds zijn de actieve deelnemers, de niet-actieve deelnemers (gepensioneerden en slapers) en de werkgever. Het bestuur is van mening dat met de inzet van de beschikbare sturingsmiddelen op evenwichtige wijze rekening wordt gehouden met de belangen van alle belanghebbenden van het fonds. Door gebruik te maken van de gekozen (maximale) hersteltermijn worden financiële tegenvallers gespreid verwerkt. Door niet te werken met een vaste einddatum voor het herstelplan, kan het beleggingsbeleid worden afgestemd op de lange termijn ambitie van een geïndexeerd pensioen. Met betrekking tot het indexatiebeleid wordt een beleid gehanteerd waarbij ook wordt gekeken naar benodigde middelen om ook in de toekomst op hetzelfde niveau te kunnen indexeren. In geval van overschotten worden deze in eerste instantie ingezet voor inhaalindexatie. Als alle indexatieachterstanden ongedaan zijn gemaakt, kunnen aanvullende overschotten deels ingezet worden voor premiekorting.

Met betrekking tot het premiebeleid is gekozen voor een vaste premie die getoetst wordt aan de gedempte kostendeekkende premie. Het pensioenfonds onderschrijft hiermee de wens van sociale partners om een stabiele premie te hanteren. Het fonds hanteert hierbij de maximale verwachtingswaarden die door de parameters vanuit het Financieel toetsingskader worden voorgeschreven. Deze parameters worden wettelijk om de vijf jaar herijkt op basis van inzicht van deskundigen. Een voorwaarde bij het dempen van de premie met het verwachte rendement is dat het rendement op vastrentende waarden voor 5 jaar moet worden vastgezet op basis van de actuele door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur bij aanvang van de periode. De premieopslag voor indexatie beperkt de kans op een structureel niet kostendeekkende financiering van de ambitie. Ten opzichte van de vastgezette rente in 2015 is de rente en daardoor de premiedekkingsgraad gedaald.

De spreiding van tegenvallers en meevallers in combinatie met het indexatiebeleid en premiebeleid zorgt voor een evenwichtige inzet van sturingsmiddelen. Aan de hand van ALM studies wordt periodiek deze opzet getoetst. Sociale partners worden betrokken bij deze analyse en gevolgen van het gevoerde beleid.

5.1. Premiebeleid en indexatiebeleid

Bij een beleidsdekkingsgraad onder de 110% wordt er geen indexatie meer verleend. Bij een beleidsdekkingsgraad onder het minimaal vereist vermogen worden overlegpartijen direct betrokken bij het alsdan op te stellen herstelplan. De mogelijkheid bestaat dat overlegpartijen daarbij aanvullende afspraken maken. Bij een beleidsdekkingsgraad onder de 90% is het fonds zonder de inzet van herstelpremies niet in staat tijdig te herstellen uit de tekortsituatie.

Het bestuur is van mening dat er sprake is van evenwichtige belangenbehartiging voor actieve en niet-actieve deelnemers in het premie- en indexatiebeleid.

5.2. Beleggingsbeleid

Nadat het premiebeleid en indexatiebeleid geen of onvoldoende effect sorteren, kan het beleggingsbeleid worden ingezet. Gegeven de prudente strategische beleggingsmix en de al getroffen risicobeperkende maatregelen, liggen strategische aanpassingen echter niet voor de hand. Verdere afdekking van aandelen- of renterisico zal ten tijde van een crisis zeer kostbaar zijn en negatief effect hebben op het toekomstige herstelvermogen.

5.3. Korten van pensioenaanspraken en pensioenrechten

Als uiterste noodmaatregel kunnen de pensioenaanspraken en pensioenrechten worden gekort. Dit wordt direct in de technische voorzieningen verwerkt en in beginsel evenredig gespreid in de tijd

gedurende maximaal de termijn die wordt gebruikt voor het herstelplan. De spreidingsperiode voor kortingen wordt ingekort indien blijkt dat de korting per jaar, in het geval van hanteren van de maximale termijn die wordt gebruikt bij het herstelplan, onder een niveau van 0,5%-punt blijft. Kortingen tot 0,5%-punt worden echter direct doorgevoerd.

Een eenmaal toegepaste korting wordt beschouwd als negatieve indexatie, maakt onderdeel uit van de indexatieachterstand en kan worden hersteld conform het beleid van inhaalindexatie van het fonds.

Het pensioenfonds registreert (indexatie)achterstanden in de pensioenadministratie.

6. Communicatie

6.1. Communicatiebeleid

Onderdeel van het communicatiebeleid is het informeren van belanghebbenden over de financiële positie van het fonds en de gevolgen daarvan voor de belanghebbenden. Doelstelling is belanghebbenden inzicht te geven in hun pensioenaanspraken en een realistisch beeld van de indexatieverwachtingen en mogelijke risico's.

Ten behoeve van de communicatie over de financiële positie beschikt pensioenfonds over de volgende communicatiekanalen en -middelen:

- Website (www.klmgrondfonds.nl)
- Pensioenmagazine Focus (2x per jaar)
- Digitale nieuwsbrief (op verzoek)
- Hard copy nieuwsbrieven (ad hoc)
- Jaarverslag
- Persoonlijke brieven
- Sociale media (Facebook)

Het pensioenfonds publiceert maandelijks de dekkingsgraad op de website. Per kwartaal wordt een kwartaalbericht uitgebracht met de ontwikkeling van de dekkingsgraad, beleggingsrendementen en eventuele andere ontwikkelingen.

In geval van bijzondere gebeurtenissen gaat een digitale nieuwsbrief uit en wordt een nieuwsbericht op de website geplaatst.

Het pensioenmagazine Focus wordt ingezet om achtergrondinformatie te geven.

6.2. Communicatie over (crisis)maatregelen

Algemeen

Uit het voorgaande blijkt dat het praktisch is om belanghebbenden regelmatig te informeren over de financiële positie en bij bijzondere ontwikkelingen gericht te communiceren. Bij een sterke daling van de dekkingsgraad zal in eerste instantie berichtgeving via de website plaatsvinden. Daarbij wordt gewezen op de mogelijke gevolgen voor de belanghebbenden. Afhankelijk van de situatie zal een persoonlijke brief uitgaan naar de belanghebbenden.

Het bestuur is voornemens de belanghebbenden te informeren over dit crisisplan, onder meer door het plan te publiceren op de website van het fonds.

Inzet premiebeleid

Verhoging van de premie zal in eerste instantie worden gecommuniceerd via de reguliere kanalen. Uitgaande van een premieverhoging per januari van een jaar zal dat een bericht op de website zijn in december of januari en een begeleidend schrijven bij de salarisspecificatie.

Inzet indexatiebeleid

In het verleden is per brief en via onder meer Focus regelmatig gewezen op de mogelijkheid van indexatiekorting ingeval van een te lage dekkingsgraad. In het najaar van 2011 is een brief gestuurd aan alle deelnemers en pensioengerechtigden over de crisis. De maatregel in december 2011 om slechts gedeeltelijke te indexeren is per brief aan alle deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden (en in alle andere fondsmedia) naar buiten gebracht.

Korting van aanspraken

Mochten deze maatregelen concreet aan de orde zijn, dan zal het bestuur een specifiek communicatieplan opstellen. Naar verwachting zal de communicatieaanpak in grote lijnen overeenkomen met de hiervoor geschetste scenario's.

Externe communicatie

De financiële positie van het pensioenfonds en eventuele maatregelen zijn primair een zaak van het pensioenfonds en zijn belanghebbenden. De communicatie is dan ook vooral gericht op de werkgever, deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en hun representatieve organisaties. Vanzelfsprekend wordt de toezichthouder geïnformeerd.

Het pensioenfonds zal in beginsel geen actieve communicatie doen naar de media of maatschappelijke omgeving. De berichtgeving op de website is vanzelfsprekend toegankelijk voor externe partijen.

Voor contacten met media is een mediaprocedure van toepassing.

Ongedaan maken van crisismaatregelen

Voor communicatie over het ongedaan maken van crisismaatregelen (intrekken en/of reparatie) worden dezelfde communicatiekanalen en middelen ingezet als voor het bekend maken van crisismaatregelen.

Het vervallen van een inhaalpremie of bijstorting zal in ieder geval worden gecommuniceerd via het periodiek Focus. Het eventuele effect daarvan op de eigen bijdrage van deelnemers wordt door de werkgever gecommuniceerd.

Communicatie over de (mate van) indexatie is een jaarlijks terugkerend proces, waarvoor de gebruikelijke middelen zullen worden ingezet (webbericht, Focus, persoonlijke brief, pensioenstrook, UPO). Ingeval van reparatie van de indexatiekorting (inhaalindexatie) zal een specifiek plan worden opgesteld.

7. Besluitvorming

Algemeen

Besluitvorming vindt plaats in bestuursvergaderingen. Besluiten worden genomen bij gewone meerderheid. Het bestuur kan beslissen om een besluit te mandateren aan een commissie of werkgroep. Verder kan een besluit buiten vergadering plaatsvinden door middel van een schriftelijke stemming of een digitale stemming (mailvote).

Een besluit wordt vastgelegd in de cumulatieve besluitenlijst van het pensioenfonds. Daarnaast vindt vastlegging van het besluit, met motivering, plaats in het verslag van de vergadering waarin het besluit genomen wordt. In geval van besluiten buiten vergadering worden de uitgebrachte stemmen gearhiveerd door het bestuurssecretariaat en wordt het besluit als een zogenoemd 'tussentijds besluit' opgenomen in de besluitenlijst.

Bijzondere omstandigheden

Hiervoor is reeds aangegeven dat het bestuur over kan gaan tot snelle besluitvorming over noodzakelijke aanpassingen in het beleggingsbeleid. Dit is noodzakelijk omdat beleggingsmaatregelen soms op zeer korte termijn genomen moeten worden.

Dit geldt niet voor de andere sturingsinstrumenten. Voor inzet van het nieuwe premiebeleid en het nieuwe indexatiebeleid geldt immers dat deze maatregelen nog geen onderdeel vormen van de

uitvoeringsovereenkomst. Ook al neemt het bestuur zijn eigen verantwoordelijkheid in deze, enige doorlooptijd is onvermijdelijk.

Het bestuur beschikt over een noodprocedure, op grond waarvan in zeer bijzondere omstandigheden van de reguliere besluitvormingsprocedures kan worden afgeweken. In dergelijke gevallen worden een crisisteam geïnstalleerd.

Premiebeleid

Het bestuur stelt jaarlijks, gehoord de adviserend actuaris, de premie vast, overeenkomstig het bepaalde in de uitvoeringsovereenkomst.

Indexatiebeleid

Het bestuur besluit jaarlijks, in beginsel in zijn vergadering van december, gehoord de adviserend actuaris, over de indexatie per januari van het daarop volgende jaar.

Korting van aanspraken

Het bestuur is op grond van de statuten van het Fonds bevoegd de verplichtingen van het fonds in overeenstemming te brengen met de bezittingen en verwachte inkomsten. Dit is de formele titel voor besluitvorming over korting van aanspraken. Aan deze bevoegdheid zijn geen bijzondere vereisten gesteld, uitgezonderd dat het bestuur de (adviserend) actuaris dient te horen.

8. Beleidscyclus

Het crisisplan wordt geëvalueerd en beheerd door het bestuur van het pensioenfonds. Formele evaluatie en actualisering door het bestuur vindt jaarlijks plaats in de bestuursvergadering van december.

Bijlage 2: Tabel met ervaringssterfte

Ervaringssterfte WTW 2018

Hoofd- en medeverzekerde			Hoofd- en medeverzekerde		
Leeftijd	Man	Vrouw	Leeftijd	Man	Vrouw
≤ 18	0,0940	0,3580	60	0,6200	0,6350
19	0,0980	0,3590	61	0,6290	0,6510
20	0,1040	0,3590	62	0,6400	0,6700
21	0,1130	0,3590	63	0,6530	0,6920
22	0,1220	0,3570	64	0,6670	0,7160
23	0,1320	0,3560	65	0,6830	0,7410
24	0,1440	0,3560	66	0,7000	0,7670
25	0,1590	0,3610	67	0,7160	0,7920
26	0,1770	0,3710	68	0,7310	0,8160
27	0,1990	0,3880	69	0,7450	0,8360
28	0,2240	0,4100	70	0,7570	0,8540
29	0,2510	0,4350	71	0,7680	0,8690
30	0,2790	0,4610	72	0,7770	0,8810
31	0,3070	0,4850	73	0,7870	0,8910
32	0,3330	0,5060	74	0,7960	0,8990
33	0,3570	0,5230	75	0,8060	0,9050
34	0,3800	0,5350	76	0,8160	0,9090
35	0,4000	0,5440	77	0,8270	0,9120
36	0,4180	0,5490	78	0,8380	0,9140
37	0,4360	0,5530	79	0,8480	0,9160
38	0,4520	0,5540	80	0,8590	0,9170
39	0,4690	0,5540	81	0,8680	0,9180
40	0,4850	0,5520	82	0,8770	0,9190
41	0,5000	0,5500	83	0,8860	0,9210
42	0,5140	0,5470	84	0,8930	0,9230
43	0,5260	0,5430	85	0,9000	0,9250
44	0,5360	0,5390	86	0,9060	0,9280
45	0,5440	0,5360	87	0,9110	0,9300
46	0,5490	0,5320	88	0,9170	0,9330
47	0,5530	0,5300	89	0,9230	0,9360
48	0,5550	0,5290	90	0,9290	0,9400
49	0,5580	0,5300	91	0,9360	0,9460
50	0,5610	0,5330	92	0,9430	0,9520
51	0,5650	0,5370	93	0,9500	0,9580
52	0,5690	0,5430	94	0,9570	0,9640
53	0,5740	0,5510	95	0,9640	0,9700
54	0,5800	0,5600	96	0,9720	0,9760
55	0,5860	0,5700	97	0,9790	0,9820
56	0,5920	0,5820	98	0,9860	0,9880
57	0,5980	0,5940	99	0,9930	0,9940
58	0,6050	0,6060	≥ 100	1,0000	1,0000
59	0,6120	0,6200			

BIJLAGE 3: Rendementscurve Algemeen Pensioenfonds KLM

Verwacht rendement ter vaststelling van de gedempt kostendeekkende premie 2019.

Ten aanzien van de in het artikel 23a Besluit FTK vermelde parameters is uitgegaan van de in dat artikel vermelde maximale rendementen. Het rendement voor vastrentende waarden is gebaseerd op de rente per 30 september 2015.

Looptijd in jaren	Portefeuille rendement	Looptijd in jaren	Portefeuille rendement	Looptijd in jaren	Portefeuille rendement
1	4,385%	41	5,300%	81	5,540%
2	4,401%	42	5,310%	82	5,543%
3	4,444%	43	5,320%	83	5,546%
4	4,497%	44	5,329%	84	5,549%
5	4,558%	45	5,339%	85	5,552%
6	4,623%	46	5,348%	86	5,555%
7	4,688%	47	5,356%	87	5,558%
8	4,738%	48	5,365%	88	5,561%
9	4,790%	49	5,373%	89	5,563%
10	4,837%	50	5,381%	90	5,566%
11	4,882%	51	5,388%	91	5,569%
12	4,920%	52	5,396%	92	5,571%
13	4,952%	53	5,403%	93	5,574%
14	4,980%	54	5,410%	94	5,576%
15	5,003%	55	5,417%	95	5,579%
16	5,021%	56	5,423%	96	5,581%
17	5,037%	57	5,430%	97	5,583%
18	5,050%	58	5,436%	98	5,586%
19	5,062%	59	5,442%	99	5,588%
20	5,074%	60	5,448%	100	5,590%
21	5,077%	61	5,454%	101	5,593%
22	5,083%	62	5,459%	102	5,595%
23	5,091%	63	5,465%	103	5,597%
24	5,100%	64	5,470%	104	5,598%
25	5,111%	65	5,475%	105	5,601%
26	5,123%	66	5,480%	106	5,603%
27	5,134%	67	5,485%	107	5,604%
28	5,147%	68	5,489%	108	5,606%
29	5,159%	69	5,494%	109	5,608%
30	5,172%	70	5,498%	110	5,610%
31	5,184%	71	5,502%	111	5,612%
32	5,197%	72	5,506%	112	5,613%
33	5,209%	73	5,511%	113	5,615%
34	5,221%	74	5,515%	114	5,617%
35	5,233%	75	5,518%	115	5,618%
36	5,245%	76	5,522%	116	5,620%
37	5,257%	77	5,526%	117	5,622%
38	5,268%	78	5,529%	118	5,623%
39	5,279%	79	5,533%	119	5,625%
40	5,290%	80	5,536%	120	5,626%

Aan deze tabel ligt de volgende strategische mix ten grondslag:

vastrentende waarden	50,00%		
matching portefeuille		21,25%	
eurozone staats 20+			3,75%
eurozone staats 10+			17,50%
rendementsportefeuille		28,75%	
eurozone staats			2,50%
wereldcredits			4,00%
woninghypotheken			7,50%
high yield			3,00%
leveraged loans			3,00%
emerging market debt			5,00%
emerging market debt local			2,50%
emerging market debt corporates			1,25%
aandelen	40,00%		
wereldwijd large cap		18,00%	
wereldwijd small cap		5,00%	
opkomende markten		5,00%	
defensief		8,00%	
private equity		4,00%	
vastgoed	10,00%		

Verwacht rendement ter vaststelling van de gedempt kostendeckende premie 2020.

Ten aanzien van de in het artikel 23a Besluit FTK vermelde parameters is uitgegaan van de in dat artikel vermelde maximale rendementen. Het rendement voor vastrentende waarden is gebaseerd op de rente per 30 september 2015.

Looptijd in jaren	Portefeuille rendement	Looptijd in jaren	Portefeuille rendement	Looptijd in jaren	Portefeuille rendement
1	4,443%	41	5,336%	81	5,569%
2	4,459%	42	5,346%	82	5,573%
3	4,501%	43	5,355%	83	5,576%
4	4,553%	44	5,364%	84	5,579%
5	4,612%	45	5,374%	85	5,582%
6	4,676%	46	5,382%	86	5,584%
7	4,740%	47	5,391%	87	5,587%
8	4,789%	48	5,399%	88	5,590%
9	4,839%	49	5,407%	89	5,593%
10	4,885%	50	5,415%	90	5,595%
11	4,929%	51	5,422%	91	5,598%
12	4,966%	52	5,429%	92	5,600%
13	4,997%	53	5,436%	93	5,603%
14	5,024%	54	5,443%	94	5,605%
15	5,047%	55	5,450%	95	5,608%
16	5,064%	56	5,456%	96	5,610%
17	5,079%	57	5,463%	97	5,612%
18	5,093%	58	5,469%	98	5,614%
19	5,104%	59	5,474%	99	5,617%
20	5,115%	60	5,480%	100	5,619%
21	5,119%	61	5,486%	101	5,621%
22	5,125%	62	5,491%	102	5,623%
23	5,132%	63	5,496%	103	5,625%
24	5,141%	64	5,501%	104	5,627%
25	5,152%	65	5,506%	105	5,629%
26	5,163%	66	5,511%	106	5,631%
27	5,174%	67	5,516%	107	5,632%
28	5,186%	68	5,520%	108	5,634%
29	5,199%	69	5,525%	109	5,636%
30	5,211%	70	5,529%	110	5,638%
31	5,223%	71	5,533%	111	5,640%
32	5,235%	72	5,537%	112	5,641%
33	5,247%	73	5,541%	113	5,643%
34	5,259%	74	5,545%	114	5,645%
35	5,271%	75	5,549%	115	5,646%
36	5,282%	76	5,552%	116	5,648%
37	5,294%	77	5,556%	117	5,649%
38	5,305%	78	5,559%	118	5,651%
39	5,315%	79	5,563%	119	5,652%
40	5,326%	80	5,566%	120	5,654%

Aan deze tabel ligt de volgende strategische mix ten grondslag:

vastrentende waarden	50,00%	
matching portefeuille	20,00%	
AAA 15+		10,00%
AAA-AA 10-15		10,00%
rendementsportefeuille	30,00%	
global corporates		2,50%
woninghypotheken		12,50%
high yield		3,75%
leveraged loans		3,75%
emerging market debt		7,50%
aandelen	40,00%	
wereldwijd large cap	18,00%	
wereldwijd small cap	5,00%	
opkomende markten	5,00%	
defensief	8,00%	
private equity	4,00%	
vastgoed	10,00%	

Bijlage 4: Bruto compensatiestaffel

Bruto compensatiestaffels voor medewerkers KLM met een pensioengevend salaris van meer dan de aftoppingsgrens (tabel 2019):

Leeftijd	M	V
25	0,0993	0,0965
26	0,1025	0,0995
27	0,1058	0,1027
28	0,1092	0,1060
29	0,1127	0,1094
30	0,1163	0,1128
31	0,1200	0,1164
32	0,1238	0,1201
33	0,1278	0,1239
34	0,1318	0,1278
35	0,1360	0,1319
36	0,1403	0,1360
37	0,1447	0,1402
38	0,1493	0,1446
39	0,1540	0,1492
40	0,1588	0,1538
41	0,1637	0,1586
42	0,1689	0,1635
43	0,1741	0,1686
44	0,1795	0,1738
45	0,1851	0,1792
46	0,1907	0,1847
47	0,1966	0,1903
48	0,2027	0,1962
49	0,2089	0,2022
50	0,2152	0,2084
51	0,2218	0,2148
52	0,2286	0,2213
53	0,2355	0,2281
54	0,2426	0,2350
55	0,2500	0,2422
56	0,2576	0,2496
57	0,2654	0,2573
58	0,2735	0,2652
59	0,2818	0,2733
60	0,2905	0,2818
61	0,2994	0,2906
62	0,3087	0,2997
63	0,3183	0,3091
64	0,3284	0,3189
65	0,3389	0,3292
66	0,3499	0,3400

Gehanteerde grondslagen bij tabel 2019: prognosetafel AG2018, startlijn 2019, ervaringssterfte conform bijlage 2 van deze abtn, leeftijdsverschil man-vrouw 2,5 jaar, rente 3,4%, excassokostenopslag 2,4% en een bufferopslag van 18,6%.

BIJLAGE 5: Verklaring inzake de beleggingsbeginselen

Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM

Verklaring inzake beleggingsbeginselen Basispensioenregeling

Amstelveen, februari 2019

Ten geleide

Deze ‘Verklaring inzake beleggingsbeginselen’ (verder te noemen: Verklaring) beschrijft in het kort de uitgangspunten van het beleggingsbeleid van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM.

Conform geldende wet- en regelgeving gaat de Verklaring in op:

- de doelstelling van het beleggingsbeleid;
- de “investment beliefs” van het fonds;
- de risicohouding van het fonds;
- het gevoerde risicoprofiel;
- de organisatie en risicobeheerprocedures, in het bijzonder de toegepaste wegingsmethodes voor beleggingsrisico’s en de strategische allocatie van de activa in het licht van de aard en de looptijd van de pensioenverplichtingen van het pensioenfonds.

De Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM is een ondernemingspensioenfonds dat als doelstelling heeft het efficiënt en effectief uitvoeren van de pensioenregeling die is overeengekomen tussen de partijen in het arbeidsvoorwaardelijk overleg.

Het bestuur beoogt de doelstelling te behalen door een solide financieel beleid te voeren. Bovendien toetst het bestuur of arbeidsvoorwaardelijke afspraken in overeenstemming zijn met wet- en regelgeving en uitvoerbaar zijn.

De Verklaring is als bijlage bij de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM gevoegd. De Verklaring wordt direct herzien als er tussentijds een belangrijke wijziging in het beleggingsbeleid optreedt. De Verklaring wordt beschikbaar gesteld op de website van het pensioenfonds.

De Verklaring heeft als doel om verantwoording af te leggen over het beleggingsbeleid, aan de deelnemers en aan de maatschappij als geheel.

In hoofdstuk 1 komt de doelstelling van het vermogensbeheer aan bod, waarna in hoofdstuk 2 nader wordt ingegaan op de uitvoering van het vermogensbeheer en de beleggingsportefeuille. Tenslotte gaat hoofdstuk 3 in op het risico en rendement van het vermogensbeheer.

Inhoud

---

1. Doelstelling en beleggingsbeleid	73
1.1 Doelstelling beleggingsbeleid en risicohouding	73
1.2 Investment beliefs	74
1.2 Strategisch beleggingsbeleid	74
1.4 Beleggingsbeleid	75
<hr/>	
2. Uitvoering van vermogensbeheer	78
2.1 Uitvoering en verantwoordelijkheid beleggingsbeleid	78
2.2 Intern / extern beheer	78
2.3 Instrumenten	78
2.4 Rapportage	79
2.5 Corporate governance	79
2.6 Integriteit	81
2.7 Kostenbeheersing	81
2.8 Deskundigheid	81
<hr/>	
3. Risico en rendement	82
3.1 Waarderingsgrondslagen	82
3.2 Risicobeheersing	82
3.3 Resultaatmeting	83
3.4 Resultaatevaluatie	83
<hr/>	
Bijlage 1 Verklarende woordenlijst	84

1. Doelstelling en beleggingsbeleid

1.1 Doelstelling beleggingsbeleid en risicohouding

Het Algemeen Pensioenfonds KLM stelt zich ten doel het efficiënt en effectief uitvoeren van de pensioenregeling die is overeengekomen tussen de partijen in het arbeidsvoorwaardelijk overleg. Hierbij streeft het fonds een waardevast pensioen voor haar deelnemers na tegen acceptabele kosten met een evenwichtige belangenbehartiging van alle belanghebbenden.

Het beleggingsbeleid vormt een onderdeel van de doelstelling van het pensioenfonds als geheel. De ambitie daarbij is om de pensioenen zoveel mogelijk waardevast te maken.

Het beleggingsbeleid dient een optimale bijdrage te leveren aan de realisatie van de pensioenafspraken binnen aanvaardbare risicogrenzen.

1.1.1 Risicohouding van het fonds

Het bestuur streeft naar een evenwichtige verhouding tussen het risico voor het fonds en de deelnemers en de door KLM NV af te dragen pensioenpremie, waarin begrepen de eigen bijdrage van de deelnemers.

Kwalitatieve risicohouding

Diverse belanghebbenden hebben eigen maar ook gedeelde voorkeuren met betrekking tot langere en kortere termijn risico's.

Belanghebbenden delen de lange termijn doelstelling van het pensioenfonds. Op de weg richting deze doelstelling hebben de premiebetalers (werkgever en werknemers) voorkeur voor een stabiele (te betalen) pensioenpremie, passend bij de pensioenambitie. De deelnemers (actieven, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en overige belanghebbenden) hebben voorkeur voor een welvaarts (actieven) danwel waardevast pensioen, en willen het korten op nominale rechten of pensioenopbouw zo veel mogelijk voorkomen. Onverhoopt gemiste opbouw of indexatie dient zo veel als mogelijk te worden ingehaald, waarbij gemiste indexatie in de uitkerings sfeer zonder terugwerkende kracht wordt hersteld.

Kwantitatieve risicohouding

Voor de korte termijn komt de kwantitatieve risicohouding tot uitdrukking in de hoogte van het wettelijk vereist eigen vermogen. Uitgaande van de benoemde kwalitatieve risicohouding, eigen beleidsuitgangspunten en vastgestelde kwantitatieve risiconormen op basis van uitgevoerde ALM-analyses, heeft het fonds ondergrenzen vastgesteld. Voor de lange termijn komt de kwantitatieve risicohouding tot uitdrukking in de door het bestuur vastgestelde ondergrenzen van de haalbaarheidstoets. Het schenden van deze grenzen bij uitvoering van de aanvangshaalbaarheidstoets is niet toegestaan. Bij de aanvangshaalbaarheidstoets, gebaseerd op de financiële situatie van het fonds per 1 januari 2015, zijn deze ondergrenzen⁸ niet geschonden.

De vastgestelde ondergrenzen zijn:

- mediaan scenario: pensioenresultaat 90%;
- relatieve maximale afwijking verwacht pensioenresultaat in slecht weer scenario: 35%
- mediaan scenario vanuit dekkingsgraad die voldoet aan VEV: 90%

Vanwege de onzekerheid over de toekomstige uitkomst van de haalbaarheidstoets is een onverhoopte schending van deze grenzen geen aanleiding tot automatische aanpassing van beleid, maar aanleiding voor herijking van het gevoerde beleid en dialoog daarover met de arbeidsvoorwaardelijke tafel en het verantwoordingsorgaan.

---

⁸ Betreft het pensioenresultaat op fondsniveau. Hiertoe worden pensioenresultaten van geboortegaargroepen gewogen opgeteld.

1.2 Investment beliefs

De investment beliefs vormen het uitgangspunt voor het beleggingsbeleid. De investment beliefs worden hieronder per thema genoemd. Daaronder is telkens weergegeven welke consequenties aan de verschillende beliefs worden gekoppeld.

1. Om betaalbare pensioenen voor de deelnemer te realiseren heeft het pensioenfonds rendement nodig. Beleggingen zijn noodzakelijk om dit rendement te genereren. Beleggingsrendement nastreven betekent ook risico's accepteren.
2. Het pensioenfonds neemt niet meer beleggingsrisico dan nodig is om zijn ambitie te realiseren.
3. Het fonds heeft een langetermijnbeleid dat alleen wijzigt als de achterliggende aannames fundamenteel wijzigen; hetzij door evolutie, hetzij door disruptie. De wijzigingen moeten zodanig zijn dat daardoor de doelstellingen van het pensioenfonds niet meer met voldoende zekerheid gehaald kunnen worden.
4. De strategische assetallocatie (thans: aandelen, vastrentend en onroerend goed) is een van de belangrijkste rendementskeuzes die het fonds kan maken. Over en binnen subcategorieën wordt gespreid belegd op basis van diversificatiestudies.
5. Het verslaan van efficiënte markten door actief beheer is op langere termijn zeer moeilijk.
6. Het verwachte nettorendement en risicoverbetering zijn belangrijker dan alleen de kosten van een beleggingskeuze.
7. Duurzaamheid (ESG) dient een prominente rol te spelen in de beleggingsportefeuille.
8. Het sturen op lange termijn risico's is belangrijker dan het sturen op korte termijn risico's.
9. Het beleggingsbeleid is gericht op eenvoud en uitlegbaarheid, tenzij.
10. Vertrouwen van belanghebbenden vormt de "licence to operate" van het fonds, daarmee zijn inzichtelijkheid in de portefeuille, in de beslissingen en in de kosten cruciaal.

1.3 Strategisch beleggingsbeleid

Het bestuur van het pensioenfonds neemt als eindverantwoordelijke de strategische beslissingen voor het beleggingsbeleid. Hierbij wordt als uitgangspunt de relatie tussen de beleggingen en de pensioenverplichtingen van het pensioenfonds genomen. Daarnaast wordt bij de vaststelling van het strategisch beleggingsbeleid nadrukkelijk aansluiting op de doelstellingen en beleidsuitgangspunten, waaronder de risicohouding, gezocht.

Asset Liability Management

In verband met het geformuleerde hoofddoel van het beleggingsbeleid, is het van groot belang dat het langetermijn beleggingsbeleid aansluit op de doelstellingen, het risicoprofiel en beleidsuitgangspunten

van het fonds. In het bijzonder is hierbij van belang dat beleggingen zijn afgestemd op de verplichtingenstructuur van het fonds. Hiertoe wordt periodiek een zogenoemde Asset Liability Managementstudie (ALM-studie) uitgevoerd. De ALM vormt onderdeel van de bestuurscyclus, waarbij periodiek en bij significante veranderingen in het fonds, beleggingsbeleid of de economie in ALM-context worden getoetst. Het bestuur beschouwt ALM als een inzicht verschaffend en beleidsondersteunend instrument ten behoeve van onder meer de vaststelling van de langetermijnassetmix. De studie wordt gebruikt om te bepalen welk percentage belegd wordt per hoofdbeleggingscategorie, zoals vastrentende waarden, aandelen en vastgoed. Daarnaast wordt gekeken naar de optimale inzet van derivaten om rente- valuta- of aandelenrisico te reduceren. De resultaten hiervan en de beleidsoverwegingen daarbij worden vastgelegd in een beleidsdocument. Daarna wordt er aan de hand van studies verdere invulling gegeven aan de strategische componenten, en worden de bijbehorende benchmarks vastgesteld. Voorwaarde hierbij is dat deze consistent zijn met risicorendementsverhouding die uit de ALM-studie volgt.

De ALM-studie omvat naast verplichtingenstructuur en de stochastische economische scenarioset het financieringsbeleid, het indexatiebeleid en het strategisch beleggingsbeleid. Ook wordt het beleid in stress-scenario's getoetst.

Beleggingsrichtlijnen

Periodiek stelt het bestuur de beleggingsrichtlijnen vast. Deze richtlijnen sluiten aan op de ALM-studie en overige studies en bevatten de richtlijnen met betrekking tot het beleggingsbeleid waar de uitvoerder zich aan dient te houden. Na elke beleidswijziging worden de beleggingsrichtlijnen geactualiseerd en getekend door twee bestuursleden.

Herbalancering

Het beleid is de benchmarkgewichten en de gewichten van de portefeuille jaarlijks (medio mei) terug te stellen naar de strategische normgewichten. Daarnaast is er ook een tussentijdse herbalancering. Deze zal plaatsvinden wanneer het dan geldende benchmarkgewicht (berekend op basis van volledig afgedekte rendementen) voor obligaties of aandelen een bandbreedte overschrijdt, dat in de beleggingsrichtlijnen is vermeld. De tussentijdse herbalancering geldt voor zowel beide beleggingscategorieën als de segmenten binnen deze beleggingscategorieën. Eind december wordt niet tussentijds geherbalanceerd vanwege een gebrek aan liquiditeit in de markt. Eind maart en eind april wordt niet tussentijds geherbalanceerd, omdat medio mei de jaarlijkse herbalancering plaatsvindt.

Indien zich bij het tussentijds herbalanceren bijzondere situaties voordoen, dan is afgesproken dat de herbalancering door de uitvoeringsorganisatie pas plaatsvindt na overleg met het bestuur, vertegenwoordigd door de vicevoorzitters.

Beleggingsplan

Jaarlijks wordt een beleggingsplan geschreven. Het beleggingsplan geeft antwoord op de vraag hoe het fonds het aanstaande beleggingsjaar gaat beleggen.

Het fonds voert een beleggingsbeleid dat in overeenstemming is met de prudent person regelgeving. Artikel 13a van het besluit FTK schrijft voor "Het fonds onderbouwt dat het strategisch beleggingsbeleid en het beleggingsplan passen binnen de prudent-personregel". In het beleggingsplan wordt dit jaarlijks getoetst. De certificerend actuaaris voert deze toets tevens uit.

1.4 Beleggingsbeleid

De strategische normgewichten en bandbreedtes van het pensioenfonds zijn te vinden in tabel 1 op de volgende pagina.

Om het renterisico te beperken heeft het fonds een dynamisch renteafdeckingsbeleid. De mate waarin het renterisico wordt afgedekt is afhankelijk van de hoogte van de 20-jaars euroswaprente.

Een deel van het valutarisico wordt afgedekt. De mate van afdekking is afhankelijk van de beleggingscategorie en de hoogte van de beleidsdekkingsgraad. Ook kent het fonds een spreiding over diverse valutaregio's en worden de belangrijkste valutarisico's voor beleggingen buiten de euro bij een dekkingsgraad onder de 115% voor 100% afgedekt.

Beleggingscategorie	Strategie	Gewicht	Strategische bandbreedte	Operationele bandbreedte
Vastrentende waarden		50,00%	+/- 5,0%	
	Eurozone staatsobligaties 20+	3,75%		+/-0,5%
	Eurozone staatsobligaties 10+	17,50%		+/-0,5%
	Eurozone staatsobligaties	2,50%		+/-0,5%
	Wereldwijde bedrijfsobligaties	4,00%		+/-0,5%
	Amerikaanse high yield obligaties	3,00%		+/-0,5%
	Leveraged loans	3,00%		+/-0,5%
	EMD hard currency	5,00%		+/-0,5%
	EMD local currency	2,50%		+/-0,5%
	EMD corporates	1,25%		+/-0,5%
	Nederlandse woninghypotheken	7,50%		
Aandelen		40,00%	+/- 4,0%	
	Wereldwijd large- en mid cap	18,00%		+/-0,5%
	Wereldwijd small cap	5,00%		+/-0,5%
	Wereldwijd low vol	8,00%		+/-0,5%
	Opkomende markten	5,00%		+/-0,5%
	Private equity	4,00%		
Vastgoed		10,00%		
	Europa publiek	0,70%		+/-0,5%
	Noord-Amerika publiek	0,70%		+/-0,5%
	Azië-Pacific publiek	0,60%		+/-0,5%
	Europa privaat	4,50%		
	Noord-Amerika privaat	2,00%		
	Azië-Pacific privaat	1,50%		
Liquide middelen		0,00%		+/-1,0%
Totaal		100%	100%	

Tabel 1: strategische normgewichten en bandbreedtes

2. Uitvoering van vermogensbeheer

2.1 Uitvoering en verantwoordelijkheid beleggingsbeleid

Het bestuur van het pensioenfonds heeft Blue Sky Group aangesteld als (fiduciair) vermogensbeheerder. Naast de advisering over het strategische beleggingsbeleid en uitvoering van ALM studies, heeft het bestuur aan Blue Sky Group B.V. het mandaat gegeven om binnen de in het Beleggingsplan vastgestelde doelstellingen en restricties het operationele beleggingsbeleid uit te voeren. Binnen Blue Sky Group wordt dit uitgevoerd door de afdeling Vermogensbeheer.

Naast de Dienstverleningsovereenkomst en de Service Level Agreements (SLA) die de uitbestedingsrelatie vormgeven, heeft het bestuur van het pensioenfonds ook criteria opgesteld waaraan externe partijen (die worden aangesteld voor het uitvoeren van werkzaamheden door/namens het fonds) moeten voldoen. Deze criteria zijn vastgelegd in een integriteitsplan. Het bestuur controleert de werkwijze van Blue Sky Group als (fiduciair) vermogensbeheerder onder andere door middel van periodieke beoordeling van de ISAE 3402 rapportage inclusief 'In Control Statement' die Blue Sky Group uitbrengt. De navolgende beschrijving is de werkwijze zoals Blue Sky Group die hanteert en die in de rapportage is beschreven. De werkwijze wordt jaarlijks gecontroleerd door een externe accountant.

2.2 Intern / extern beheer

Het operationele vermogensbeheer is door Blue Sky Group grotendeels uitbesteed. Binnen de uitvoeringsorganisatie vindt het liquiditeitenbeheer plaats. Daarnaast worden de rentehedges en valutahedges intern uitgevoerd.

Het extern beheerde vermogen is via de Blue Sky beleggingspools verdeeld over diverse externe vermogensbeheerders via beleggingsfondsen/-mandaten. Bij de selectie van de vermogensbeheerders wordt expliciet gekeken naar eisen/wensen van het pensioenfonds zoals vastgelegd in Dienstverleningsovereenkomst, SLA en/of integriteitsplan.

Bij de selectie werkt de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group met een long list gebaseerd op data van diverse bronnen. De selectie van vermogensbeheerders vindt plaats op basis van site visits en diverse selectiecriteria. Met elke externe vermogensbeheerder worden heldere beleggingsrichtlijnen afgesproken, waarbinnen de beheerder kan beleggen. Nadat vermogensbeheerders zijn geselecteerd, worden de resultaten van en de ontwikkelingen rond deze vermogensbeheerders gevolgd met behulp van een gestructureerd monitoringproces. Minimaal op kwartaalbasis vinden monitoringgesprekken plaats, waarin in ieder geval de performance, het team, het proces, de stijl en ontwikkelingen worden doorgesproken.

De Blue Sky Beleggingspools voldoen aan de internationale richtlijnen van GIPS (Global Investment Performance Standards). Dat wil zeggen dat bij de inrichting van de pools, de beschrijving van het mandaat, de methode van waardering en berekening van rendementen best practices worden gevolgd.

2.3 Instrumenten

Het pensioenfonds beoordeelt elke belegging op grond van risico- en rendementsoverwegingen in relatie tot de verplichtingenstructuur. Er wordt uitsluitend belegd in categorieën waarvan het risicoprofiel voldoende bekend is. Nieuwe instrumenten worden door de uitvoeringsorganisatie uitvoerig getest: werkt het zoals gedacht, hoe kunnen we de risico's meten en hoe wordt het rendement berekend? Pas dan wordt een voorstel voor beleggen in deze nieuwe instrumenten gedaan. De daadwerkelijke belegging vindt uiteraard pas plaats na verkregen goedkeuring van het bestuur.

Het pensioenfonds kan strategische derivaten inzetten om balans- en beleggingsrisico's te beheersen. In het beleggingsplan legt het bestuur vast of en in hoeverre het hier gebruik van wil maken. Vanuit het oogpunt van risicobeheersing streeft het pensioenfonds ernaar de waarde van de derivatenportefeuille (positief of negatief) beperkt te houden.

Strategische derivaten worden afgesloten met centrale tegenpartijen en zakenbanken. Om het tegenpartijrisico te minimaliseren zijn met de zakenbanken raamwerkcontracten afgesloten. Om het kredietrisico te minimaliseren wisselt het pensioenfonds dagelijks onderpand uit.

In het kader van het beheer van de valuta- en renterisico's is het toegestaan over-the-counter (OTC) derivaten te kopen en te verkopen, mits aan de volgende specifieke richtlijnen wordt voldaan:

- De rating van de tegenpartij moet "investment grade" zijn (d.w.z. BBB of beter). Indien een tegenpartij onder de minimumrating zakt, dan worden geen nieuwe posities geopend met deze partij. Het bestuur zal dan tegelijkertijd onderzoeken of het mogelijk is de bestaande posities met deze partij te verminderen;
- Diversificatie van tegenpartijen dient te worden nagestreefd;
- Posities in OTC-derivaten mogen worden aangegaan, indien er voor deze derivaten een ISDA Master Agreement en Credit Support Annex aanwezig is of dat de transactie centraal geclareed wordt;

Separate afdelingen binnen de vermogensbeheersorganisatie van Blue Sky Group bewaken de totale geaggregeerde exposure van de posities in de beleggingsportefeuille.

Compliance met deze uitgangspunten is een nadrukkelijk toetsingscriterium bij de selectie van externe managers en beleggingsfondsen.

2.4 Rapportage

Blue Sky Group rapporteert op maandbasis de behaalde beleggingsresultaten. Op kwartaalbasis wordt een uitvoerig rapport beschikbaar gesteld, waarin het gevoerde en te voeren beleggingsbeleid met het fonds wordt besproken. Ook wordt in het jaarverslag van het pensioenfonds verantwoording afgelegd over het gevoerde beleggingsbeleid en de resultaten hiervan.

In de rapportage wordt inzicht gegeven in o.a. de dekkingsgraad van het fonds, de ontwikkeling van de dekkingsgraad ten opzichte van het vorige kwartaal, het genomen beleggingsrisico en de behaalde rendementen.

2.5 Verantwoord beleggen

Het Bestuur is zich bewust van zijn maatschappelijke rol als belegger. Die rol dwingt het pensioenfonds tot grote zorgvuldigheid in zijn handelen en het maatschappelijk verantwoord beleggen. Het fonds heeft hiervoor het ESG-beleid vastgesteld.

Het pensioenfonds is van mening dat ecologische, sociale en bestuurlijke factoren (ESG) een prominente rol dienen te spelen bij het vaststellen van het beleggingsbeleid. Dit uitgangspunt heeft het pensioenfonds vastgelegd in de investment beliefs. In de vastgestelde ESG-visie en het ESG-beleid heeft het fonds dit nader uitgewerkt.

Vanzelfsprekend respecteert het pensioenfonds de wet. Dat betekent onder meer dat geen beleggingen worden gedaan in bedrijven, die zijn betrokken bij clustermunitie. Ook houdt het fonds zich aan internationale sanctiemaatregelen, die van toepassing zijn op beleggingen.

Uitsluitingen

Het bestuur heeft in 2018 besloten om ESG-beleid in te vullen met de volgende stappen. Het gaat om uitsluitingen van:

- Ondernemingen, die de principes van de UN Global Compact schenden.
- Ondernemingen, die tabaksproducten fabriceren of hun toeleveranciers, die meer dan 50% van hun omzet halen uit leveranties aan deze bedrijven.
- Ondernemingen, die betrokken zijn bij controversiële wapens (hier geldt een uitzondering voor bedrijven die uitsluitend nucleaire wapens maken en zijn gevestigd in een 'Non Proliferation Treaty country' (NPT-land)).
- Overheden, die worden gesanctioneerd door de EU en/of VN.

Het fonds werkt voor de analyses van bedrijven en overheden samen met Sustainalytics.

De uitvoering van deze stappen is begonnen en is naar verwachting afgerond in de loop van 2019. Een onderdeel van de uitvoering is vanzelfsprekend dat wordt gecontroleerd op een goede uitvoering.

Externe managers

Het fonds maakt gebruik van externe vermogensbeheerders, die de beleggingen daadwerkelijk doen. In de selectieprocedure worden de externe vermogensbeheerders getoetst op hun ESG-beleid en in de contracten die met hen worden afgesloten, zijn richtlijnen met betrekking tot ESG opgenomen. Deze beheerders moeten dus ook de uitsluitingscriteria toepassen. Daarnaast eist het fonds dat externe managers de PRI hebben ondertekend.

Invloed uitoefenen

Het fonds hecht veel waarde aan goed bestuur binnen de ondernemingen waarin wordt belegd. Transparantie, aandacht voor alle stakeholders en respect voor de uitgangspunten van de UN Global Compact verdienen bij de bedrijven in portefeuille even goed aandacht als het nastreven van rendement op geïnvesteerd kapitaal.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is een direct instrument om de belangen van het fonds te beschermen en invloed uit te oefenen op het bestuur van een onderneming. Het fonds ziet het uitoefenen van stemrecht bij volmacht als een belangrijk actief onderdeel van het beleid ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen. Daarom wordt gestemd aan de hand van de uitgangspunten van het International Corporate Governance Network (ICGN). BSG werkt hier samen met Robeco. Over de uitgebrachte stemmen wordt gerapporteerd (zie de website).

Communicatie en rapportage

Het fonds biedt transparantie over zijn ESG-beleid en verlangt dat evenzeer van partijen waarmee wordt samengewerkt. Het bestuur legt periodiek verantwoording af over zijn besluiten en acties aan deelnemers, toezichthouders en derden. Jaarlijks wordt volgens de richtlijnen van de PRI gerapporteerd over de portefeuilles en de acties die zijn ondernomen. Daarnaast wordt tussentijds op de website verslag gedaan van relevante ontwikkelingen. Met de deelnemers vindt via social media een permanente dialoog plaats.

Mogelijke vervolgstappen

Uit het ESG-beleidskader blijkt dat het fonds maatschappelijke ontwikkelingen blijvend aandacht verdienen, vanwege de mogelijke gevolgen voor de beleggingsportefeuille en de rol die het fonds op dit terrein wil spelen. Het bestuur zal in de toekomst zich beraden op onder meer:

- De effecten van mega-trends (zoals klimaatverandering): risicomanagement en beoordelen van beleggingskansen.

- Het belang voor het fonds van engagement. Om zo ook invloed op ondernemingen uit te oefenen naast het stemrecht (engagement is ook onderdeel van het IMVB-convenant). Dit kan in samenwerking met andere pensioenfondsen.
- 'Positive screening', waarbij een voorkeur in de portefeuille wordt gegeven aan ondernemingen die veel aandacht besteden aan duurzaamheid.
- Uitbreiden van de betrokkenheid van de deelnemers ("achterban").

2.6 Integriteit

Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM heeft een integriteitplan opgesteld (zie artikel 143 Pensioenwet, artikel 18, 19 en 20 van het Besluit FTK Pensioenfondsen en artikel 5:68 Wft). In dit plan heeft het fonds minimumeisen neergelegd waaraan de door of namens haar ingeschakelde derden moeten voldoen. Periodiek ontvangt het fonds van de uitvoeringsorganisatie een rapportage waarin deze aangeeft hoe en in welke mate aan de gestelde integriteiteisen is voldaan.

2.7 Kostenbeheersing

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid maakt het pensioenfonds geen andere kosten dan die welke redelijk en proportioneel zijn in relatie tot de omvang en de samenstelling van het belegd vermogen en de doelstelling van het pensioenfonds. Op kwartaalbasis rapporteert de uitvoerder over de uitvoeringskosten, waarbij ook de kosten die rechtstreeks door/namens het fonds worden betaald alsmede de kosten die het fonds indirect betaalt door middel van de beleggingspools zijn opgenomen. Tevens vindt een vergelijking plaats met het door het bestuur vooraf goedgekeurde budget. Daarnaast krijgt het fonds tevens inzicht in een jaarlijks benchmarkonderzoek over de hoogte van deze uitvoeringskosten in vergelijking met de uitvoeringskosten van andere pensioenfondsen.

2.8 Deskundigheid

Het bestuur draagt er zorg voor dat het in alle fasen van het beleggingsproces beschikt over de deskundigheid die nodig is voor:

- Een optimaal beleggingsresultaat; en
- Een professioneel beheer van de beleggingen; en
- De beheersing van de risico's die verbonden zijn aan beleggen.

Het bestuur heeft zijn deskundigheidsbeleid vastgelegd in een deskundigheidsplan en evalueert dit periodiek.

3. Risico en rendement

Voor het bereiken van de beleggingsdoelstelling is het belangrijk dat er een gedegen risicobeleid wordt gevoerd en dat de behaalde resultaten worden geëvalueerd. In deze paragraaf wordt beschreven hoe het pensioenfonds een solide risicobeheersing en resultatenanalyse waarborgt.

3.1 Waarderingsgrondslagen

Voor alle bezittingen geldt dat zij gewaardeerd worden tegen de marktwaarde op het moment van meten. Indien er geen beurswaarde beschikbaar is, bijvoorbeeld omdat er geen officiële notering bestaat voor de betreffende investering, worden de bezittingen gewaardeerd tegen intrinsieke waarde.

3.2 Risicobeheersing

Risicomanagement in de context van het beleggingsbeleid zoals gedocumenteerd in de verklaring beleggingsbeginselen omvat een aantal dimensies en aspecten. Op de dimensie van het strategisch besluitvormend niveau is het risicomanagement geïntegreerd in de totstandkoming van het strategische beleggingsbeleid, door uitvoering van ALM studies, beleggingsstudies en het opstellen van het beleggingsplan. De aannames over rendementen, correlaties, rente- en inflatieontwikkeling, etc. – welke als uitgangspunten voor de ALM modellering en simulaties worden gehanteerd – worden zorgvuldig gevalideerd en door het bestuur vastgelegd. De vertaling van de ALM studieresultaten naar voorgesteld beleid – gegeven de pensioenambities en de afgesproken financieringsniveaus – wordt nadrukkelijk niet uitsluitend op rendementsverwachtingen beoordeeld, maar ook op robuustheid tegen schokken op de financiële markten, wijzigende vooruitzichten op de financiële markten door gewijzigde economische omstandigheden en een verantwoord risicoprofiel gelet op de aanwezige buffers van het fonds. Beleggingsbeleid en risicotolerantie zijn dekkingsgraad georiënteerd.

Een separate afdeling binnen Blue Sky Group Vermogensbeheer beoordeelt of transacties binnen de richtlijnen blijven. Deze afdeling bewaakt onafhankelijk de performance van de beleggingsportefeuille en de mate waarin het fonds aan beleggingsrisico's is blootgesteld.

Op uitvoerend niveau (operationeel) is een aantal risicomanagementmaatregelen getroffen. De leidende beginselen hierbij zijn dat:

- meting en rapportage vinden plaats bij een afdeling die onafhankelijk van de uitvoerende beleggingssubafdelingen opereert;
- doorlopend getoetst moet worden dat het portefeuillebeheer plaatsvindt binnen de richtlijnen, beperkingen, beleidskaders en voorstellen van deze nota, de beleggingsjaarplannen;
- alle betrokkenen in het beleggingsproces (bestuur, directie Blue Sky Group en afdeling Beleggingen en – waar van toepassing – externe manager(s)) tijdig en doorlopend dienen te worden voorzien van accurate informatie over portefeuilleperformance en de financiële positie het fonds;
- er transparant en onafhankelijk toezicht moet zijn op de uitvoering van het beleggingsbeleid door betrokkenen, zodanig dat inefficiënties ('implementation shortfall') worden gesignaleerd en waar mogelijk voorkomen;
- er een zodanig systeem van juridische, administratieve en interne beheersingsmaatregelen wordt ingericht en onderhouden dat de effecten van het pensioenfonds te allen tijde juridisch zijn afgezonderd van Blue Sky Group of een externe vermogensbeheerder;
- zoveel mogelijk wordt aangesloten bij internationaal geaccepteerde standaarden.

3.3 Resultaatmeting

Maandelijks rapporteert Blue Sky Group de performance van het pensioenfonds (dekkingsgraad, rendement) aan het Bestuur. Op kwartaalbasis ontvangt het bestuur een uitgebreide rapportage. Deze rapportages geven een beeld over de herkomst van het rendement en de genomen risico's.

3.4 Resultaatevaluatie

Beleggingsresultaten worden afgezet tegen een van tevoren door het Bestuur vastgestelde benchmark. Deze benchmark fungeert als graadmeter voor het gevoerde beleid en verschaft inzicht in het behaalde resultaat. Op kwartaalbasis evalueert het Bestuur de beleggingsresultaten aan de hand van resultaatrapportages.

De uitkomsten van de resultaatsevaluatie kunnen voor het bestuur aanleiding zijn om vervolgstappen te ondernemen. Te denken valt aan het stellen van vervolgvragen aan de uitvoeringsorganisatie of vermogensbeheerder, het aanpassen van beleggingsmandaten of het opstarten van een diepgaander onderzoek naar de inhoudelijke achtergrond van de uitkomsten.

Verklarende woordenlijst

ABTN	Actuariële en bedrijfstechnische nota. Een wettelijk voorgeschreven nota waarin de hoofdlijnen van de pensioenregeling, de actuariële grondslagen, de financieringsopzet, de sturingsmiddelen, het beleggingsbeleid en de organisatorische opzet van een pensioenfonds zijn beschreven.
ALM-studie	Studie waarbij in onderlinge samenhang de ontwikkeling van de beleggingen en de pensioenverplichtingen wordt geanalyseerd ter toetsing van het premiebeleid, indexeringsbeleid en beleggingsbeleid.
Benchmark	Maatstaf voor prestaties met betrekking tot bijvoorbeeld beleggingsperformance, kosten of serviceniveau.
Dekkingsgraad	In een percentage uitgedrukte verhouding tussen het totale vermogen en de pensioenverplichtingen van een pensioenfonds.
Derivaten	Van effecten afgeleide financiële instrumenten die geen of een geringe vermogensoverdracht kennen, zoals opties, futures en swaps. De prijsontwikkeling is (mede) afhankelijk van de prijsontwikkeling van de onderliggende waarde.
GIPS	Global Investment Performance Standards. Vormen een wereldwijde standaard voor de berekening en presentatie van historische beleggingsperformance door vermogensbeheerders.
Herbalancering	Aanpassing van de beleggingsmix van de beleggingsportefeuille op basis van de gewenste strategische verdeling naar beleggingscategorieën.
ISDA	International Swaps and Derivatives Association. Standaardcontract voor OTC-transacties in derivaten.
Marktwaarde	Bedrag waarvoor een belegging of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is meestal gebaseerd op actuele marktprijzen.
OTC-transacties	Over-the-counter-transacties ofwel onderhandse transacties.
Rentemismatchrisico	Verschil in rentegevoeligheid tussen de beleggingsportefeuille en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid is de mate waarin de marktwaarde verandert als gevolg van veranderingen in de markttrente.
Strategische assetallocatie	Langetermijn verdeling van de beleggingen over beleggingscategorieën (voornamelijk aandelen, obligaties en onroerend goed) en segmenten (regio, stijl of anderszins) daarbinnen. Is gebaseerd op ALM-studie.
SLA	Service level agreement. Overeenkomst waarin opdrachtgever en uitvoeringsorganisatie afspraken over het serviceniveau van de dienstverlening vastleggen.
Valutarisico	Risico dat waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

BIJLAGE 6: Beleggingsrichtlijnen

(actuele getekende versie beschikbaar)

6.1 Strategisch beleid

Strategische normgewichten en bandbreedtes

Beleggingscategorie	Strategie	Gewicht	Strategische bandbreedte	Operationele bandbreedte
Vastrentende waarden		50,00%	+/- 5,0%	
	Eurozone staatsobligaties 20+	3,75%		+/-0,5%
	Eurozone staatsobligaties 10+	17,50%		+/-0,5%
	Eurozone staatsobligaties	2,50%		+/-0,5%
	Wereldwijde bedrijfsobligaties	4,00%		+/-0,5%
	Amerikaanse high yield obligaties	3,00%		+/-0,5%
	Leveraged loans	3,00%		+/-0,5%
	EMD hard currency	5,00%		+/-0,5%
	EMD local currency	2,50%		+/-0,5%
	EMD corporates	1,25%		+/-0,5%
	Nederlandse woninghypotheken	7,50%		
Aandelen		40,00%	+/- 4,0%	
	Wereldwijd large- en mid cap	18,00%		+/-0,5%
	Wereldwijd small cap	5,00%		+/-0,5%
	Wereldwijd low vol	8,00%		+/-0,5%
	Opkomende markten	5,00%		+/-0,5%
	Private equity	4,00%		
Vastgoed		10,00%		
	Europa publiek	0,70%		+/-0,5%
	Noord-Amerika publiek	0,70%		+/-0,5%
	Azië-Pacific publiek	0,60%		+/-0,5%
	Europa privaat	4,50%		
	Noord-Amerika privaat	2,00%		
	Azië-Pacific privaat	1,50%		
Liquide middelen		0,00%		+/-1,0%
Totaal		100%	100%	

Door marktbevingen wijken de feitelijke gewichten af van de strategische normgewichten. De marktbevingen worden tot uitdrukking gebracht in de dynamische benchmarkgewichten (strategische met drift benchmarkgewichten).. De operationele bandbreedte definieert het maximale en minimale portefeuillengewicht van elke beleggingscategorie rondom het dynamisch benchmarkgewicht (strategische met drift benchmarkgewicht).

Herbalancering naar de strategische normgewichten vindt plaats in de maand mei. Als het gewicht voor obligaties en/of aandelen in de dynamische benchmark (strategische met drift benchmark) op maandeinde buiten de vermelde strategische bandbreedte valt, vindt na afstemming met het pensioenfonds tussentijdse herbalancering plaats. Hierbij wordt in principe geherbalanceerd naar het strategisch normgewicht.

Ten behoeve van efficiënt portefeuillebeheer mag de feitelijke portefeuille per categorie 0,5%-punt afwijken van de dynamische benchmark (strategische met drift benchmark). Daarnaast geldt een bandbreedte van +/- 1%-punt voor liquide middelen. De richtlijnen voor de bandbreedtes gelden alleen voor het liquide deel van de portefeuille. Controle hierop en eventuele bijsturing vindt plaats op basis van de asset allocatie op maandeinde (ex post). Daarnaast wordt voordat een transactie wordt uitgevoerd gecontroleerd of deze binnen de bandbreedte valt (ex ante).

Rentebeleid

De mate waarin het renterisico wordt afgedekt is afhankelijk van de hoogte van de 20-jaars swaprente. Onderstaande tabel geeft het strategische afdekkingspercentage van het renterisico.

20-jaars swaprente	Afdekking	Bandbreedte
<0,00%	VRW-portefeuille ⁹	+/- 3%
0,00%-0,49%	26%	+/- 3%
0,50%-0,99%	30%	+/- 3%
1,00%-1,49%	34%	+/- 3%
1,50%-1,99%	38%	+/- 3%
2,00%-2,99%	47%	+/- 3%
3,00%-3,99%	56%	+/- 3%
4,00%-4,99%	64%	+/- 3%
>5,00%	73%	+/- 3%

Het renterisico van de verplichtingen wordt berekend op basis van de DNB-rente (thans UFR). Hierbij wordt de BPV-methode gehanteerd.

De volgende categorieën worden meegenomen in de berekening van de renteafdekking: Eurozone Staatsobligaties 20+, Eurozone Staatsobligaties 10+, Eurozone Staatsobligaties, Global Credits (uitgegeven in euro's (gecorrigeerd voor kredietrisico)), Nederlandse woninghypotheken nominale renteswaps.

Indien op kwartaaleinde een grens wordt overschreden, wordt de staffel gevolgd tenzij het pensioenfonds anders besluit. Wanneer de 20-jaars swaprente zich boven 3% bevindt, wordt de afdekking volgens dit beleid niet verhoogd wanneer het pensioenfonds zich in reservetekort bevindt.

⁹ Alleen afdekking aan de hand van de vastrentende categorieën die meetellen voor de afdekking van het renterisico. Geen inzet van rentederivaten.

Valutabeleid

Een deel van het valutarisico wordt afgedekt. De mate van afdekking is afhankelijk van de beleggingscategorie en de hoogte van de beleidsdekkingsgraad. Onderstaande tabel geeft het percentage van het af te dekken valutarisico per beleggingscategorie.

Beleidsdekkingsgraad ≥	En <	Aandelen	ILB's	Obligaties ≥ BBB-	Obligaties < BBB-	Vastgoed
	115%	100%	100%	100%	100%	100%
115%	120%	65%	100%	100%	100%	65%
120%	125%	35%	100%	100%	100%	35%
125%	VEV+5%	0%	100%	100%	100%	0%
VEV+5%		0%	50%	100%	50%	0%

De beleggingscategorie Obligaties < BBB- bestaat uit: high yield, leveraged loans, emerging market debt en emerging market debt corporates. De beleggingscategorie Obligaties ≥ BBB- bestaat uit: investment grade credits. De beleggingscategorie Vastgoed bestaat uit: publiek vastgoed en privaat vastgoed.

Indien de beleidsdekkingsgraad op kwartaaleinde één van de grenzen overschrijdt, wordt het bestuur van het pensioenfonds geïnformeerd. Na akkoord van het bestuur wordt de afdekking van het valutarisico bijgestuurd.

Onderstaande tabel geeft de bandbreedte per af te dekken valuta.

Valuta afdekking	Norm	Bandbreedte
USD	Dekkingsgraad afhankelijk	+/- 1%
GBP, JPY, CAD, AUD en SEK	Dekkingsgraad afhankelijk	+/- 5%

Voor de beleggingscategorie aandelen wereldwijd ontwikkelde markten worden Hong Kong dollars afgedekt door middel van Amerikaanse dollars.

Aandelen opkomende markten, emerging market debt in lokale valuta (inclusief EMD in lokale valuta die bij de externe managers in Amerikaanse dollars worden gefinancierd) en private equity worden niet afgedekt.

Wanneer de valuta-afdekking buiten de geldende bandbreedte valt, stuurt de uitvoerder de valuta-afdekking bij tot de doelafdekking in één van de laatste vijf werkdagen van de maand. Het valutarisico in transacties wordt in principe afgedekt conform bovenstaande tabel. Vanuit efficiëntieoverwegingen kan bij transacties tot een (exposure) omvang van €10 miljoen hiervan worden afgeweken (geen afdekking).

Benchmarks

Categorie/Strategie	Benchmark	Bruto/ netto
Vastrentende waarden		
Global ILB's	Portefeullerendement	
Eurozone Staatsobligaties 20+	Portefeullerendement	
Eurozone Staatsobligaties 10+	The Bofa Merrill Lynch 10+ year AAA Euro Sovereign (customized)	
Eurozone Staatsobligaties	The Bofa Merrill Lynch AAA Euro Sovereign	Bruto
Global Credits	Barclays Global Aggregate Credit Index euro-gehedged	Bruto
Nederlandse woninghypotheken	Portefeullerendement	
VS High Yield	Merrill Lynch US High Yield Cash Pay Index	Bruto
Leveraged loans	Credit Suisse Leveraged Loan Index	Bruto
EMD external	JP Morgan EMBI Global Diversified	Bruto
EMD local currency	JP Morgan GBI-EM Global Diversified	Bruto
EMD corporates	JP Morgan CEMBI Broad Diversified Index	Bruto
Aandelen		
Wereldwijd ontwikkelde markten large- en midcap	MSCI World Standard	Bruto
Wereldwijd lage volatiliteit	MSCI ACWI IMI Minimum Volatility	Bruto
Wereldwijd ontwikkelde markten smallcap	MSCI World Small Cap	Bruto
Opkomende markten	MSCI Emerging Markets IMI	Bruto
Private equity	Portefeullerendement	
Vastgoed		
Europa privaat*	INREV All Funds index (peer group index)	Netto
Noord Amerika privaat*	NFI-ODCE index (peer-groupindex)	Netto
Azië-Pacific privaat*	ANREV all funds index (peer group index)	Netto
Europa publiek	GPR General Europa Adjusted (VK 20%)	Netto
Noord Amerika publiek	DJ US Select RE Securities Index	Bruto
Azië-Pacific publiek	FTSE EPRA/NAREIT Asia Pacific Liquid Net Total Return Dividends reinvested	Netto
Liquide middelen	EURIBOR 1-maands/- 15 bps	
Valuta afdekking	Customized benchmark gebaseerd op valuta forward rates	
Rente afdekking	Portefeullerendement	

* Bij de berekening van de relatieve performance wordt het benchmarkrendement gelijkgesteld aan het portefeullerendement.

6.2 Private beleggingen

Het strategisch normgewicht van illiquide beleggingen kan afwijken van het feitelijk gewicht in de portefeuille door uitstaande commitments of te ontvangen distributies. Dit wordt gecompenseerd door ten opzichte van de normgewichten meer of minder te beleggen in een publieke categorie. Onderstaande tabel geeft per illiquide categorie de publieke categorie weer waarmee het betreffende normgewicht wordt gecompenseerd.

Beleggingscategorie	Privaat	Publiek
Vastrentende waarden		
	Nederlandse woninghypotheken	Eurozone Staatsobligaties
Aandelen		
	Atlas (Nederland)	Publieke aandelen
	Private equity primaries	wereldwijd ontwikkelde
	Private equity secondaries	markten large- en midcap
Vastgoed		
	Europa	Europa
	Noord-Amerika	Noord-Amerika
	Azië Pacific	Azië Pacific

Private equity

Het strategisch normgewicht voor private equity is 10% van het normgewicht van de totale aandelenportefeuille.

Bij een belegging in private equity wordt het kapitaal niet ineens belegd, maar afgeroepen door de betreffende vermogensbeheerder zodra zich een interessante beleggingsmogelijkheid voordoet (capital calls). Het pensioenfonds werkt met een commitmentstrategie, waarbij de huidige allocatie naar private equity plus de totale waarde van nog niet opgevraagde commitments maximaal 20% van de totale waarde van de aandelenportefeuille bedraagt.

De private equity portefeuille is in opbouw. De actuele portefeuille kan hierdoor afwijken van het strategisch normgewicht en zich buiten de bandbreedtes bevinden die hieronder zijn weergegeven.

Private equity	Minimaal	Maximaal
Geografisch		
Europa	37,5%	42,5%
Verenigde Staten	37,5%	42,5%
Overig	15,0%	25,0%
Strategie		
Venture Capital	0,0%	10,0%
Mid market buy-out	40,0%	60,0%
Large buy-out	20,0%	40,0%
Special situations	10,0%	20,0%
Fase		
Primaries	70,0%	90,0%
Secondaries	10,0%	30,0%

Vastgoed

Vanwege de opbouw van privaat vastgoed en marktbevingen kan de actuele portefeuille afwijken van de strategische portefeuille.

Toegestane traditionele sectoren zijn: kantoren, winkels, woningen en bedrijfsruimten/logistiek.

.....

Toegestane niet-traditionele sectoren zijn bijvoorbeeld: zorgvastgoed, datacenters, studentenwoningen, zelfopslag, hotels, leisure, parkeergarages, en maatschappelijk vastgoed.

De maximale investeringsruimte voor privaat vastgoed bedraagt:

- de strategische doelallocatie minus de huidige allocatie minus reeds afgegeven commitments (“investeringsruimte tot aan de strategische doelallocatie”);
- + 75% van de waarde van openstaande uittredingsverzoeken (“additionele investeringsruimte in verband met uittredingsverzoeken”);
- + 20% van de strategische doelallocatie (“additionele investeringsruimte in verband met anticiperen op een toename van de totale beleggingsportefeuille en commitments die niet meer worden afgeroepen”).

Bij het afgeven van een commitment zal de waarde van de private vastgoed portefeuille plus afgegeven commitments niet méér bedragen dan de totale strategische vastgoedallocatie vermeerderd met 75% van de uitstaande uittredingsverzoeken.

Specifieke vastgoedrichtlijnen op de verschillende deelgebieden zijn weergegeven in de volgende tabel.

Restricties totale portefeuille vastgoed (publiek + privaat)			
Maximaal 40% leverage geaggregeerd	Totale vastgoedportefeuille		
DeelportefeuillesRestricties	deelportefeuilles	Van toepassing op deelportefeuille:	
privaat vastgoed			
Maximaal 40% leverage geaggregeerd	Europa	Noord-Amerika	Azië-Pacific
Maximaal 20%-punt verschil in leverage tussen deelportefeuilles	Vershil Europa – Noord-Amerika	Vershil Noord-Amerika – Azië-Pacific	Vershil Azië-Pacific – Europa
Maximaal 60% leverage op fondsniveau	Europa	Noord-Amerika	Azië-Pacific
Maximaal 25% in niet traditionele sectoren	Europa	Noord-Amerika	Azië-Pacific
Maximaal 60% in één enkele sector	Europa	Noord-Amerika	Azië-Pacific
Minimaal 3 verschillende sectoren	Europa	Noord-Amerika	Azië-Pacific
Minimaal 4 verschillende fondsen	n.v.t.	Noord-Amerika	Azië-Pacific
Minimaal 6 verschillende fondsen	Europa	n.v.t.	n.v.t.
Maximaal 25% exposure naar non-core fondsen	Europa	Noord-Amerika	Azië-Pacific
Maximaal 50% in één land	Europa (n.v.t. op allocatie naar Nederland)	n.v.t.	Azië-Pacific (n.v.t. op allocatie naar Australië)
Maximaal 60% allocatie naar Nederland en Australië	Nederland binnen Europa	n.v.t.	Australië binnen Azië- Pacific
Maximaal 30% in niet-euro landen	Europa	n.v.t.	n.v.t.
Minimaal 3 verschillende landen	Europa	n.v.t.	Azië-Pacific
Minimaal 80% ontwikkelde landen	Europa	n.v.t.	Azië-Pacific
Minimaal 80% Verenigde Staten	n.v.t.	Noord-Amerika	n.v.t.

.....

6.3 Risicobeheersing

Risicobudget

De onderstaande tabel geeft het relatieve risicobudget voor het liquide deel van de portefeuille in de vorm van een maximale ex-ante tracking error:

Risicobudget	Maximale tracking error
Totale liquide portefeuille	1,25%
Per beleggingscategorie:	
Vastrentende waarden	2,50%
Aandelen	3,00%
Vastgoed liquide	2,50%

De tracking error limiet wordt op maandeinde gecontroleerd. Indien de tracking error limiet wordt overschreden, wordt het pensioenfonds op de hoogte gesteld en doet de uitvoerder een voorstel voor bijsturing tot binnen de limiet.

Voordat een transactie wordt uitgevoerd wordt gecontroleerd of deze binnen het risicobudget past (ex ante).

Derivaten- en kasgeldrestricties

OTC derivaten

Ten aanzien van OTC derivaten gelden de volgende restricties:

- OTC transacties kunnen ontbonden worden wanneer de creditrating van een tegenpartij niet langer "investment grade" is;
- met ten minste zes tegenpartijen is een ISDA/CSA-contract afgesloten;
- transacties worden uitgevoerd op basis van "best execution";
- om concentratierisico's te vermijden geldt een limiet op de onderliggende waarde per tegenpartij. Deze limiet op onderliggende waarde is 25% voor zogenaamde "systeembanken" en 15% voor overige banken;
- het toegestane onderpand bestaat uit staatsobligaties van de Verenigde Staten, Duitsland, Frankrijk en Nederland;
- treshold amount is wettelijk 0;
- minimum transfer amount is maximaal € 500.000,-;
- uitwisseling van onderpand is op dagbasis.

Maximale derivatenpositie

- De waarde van de valutacontracten plus de waarde van de nominale rente swaps bedraagt maximaal +/-10% van de waarde van de totale beleggingsportefeuille. Indien de limiet aan het einde van de maand is overschreden, doet de uitvoerder een voorstel voor bijsturing.
- De waarde van de valutacontracten bedraagt maximaal +/-5% van de waarde van de totale beleggingsportefeuille. Monitoring vindt plaats op maandbasis. Indien de limiet aan het einde van de maand is overschreden, doet de uitvoerder een voorstel voor bijsturing.

Kasgeld

- Het pensioenfonds houdt maximaal 1% van het totale vermogen als kasgeld aan en doet dit bij een tegenpartij waarmee een ISDA overeenkomst is afgesloten.
- Wanneer tijdens een herbalancerings cash vrijgemaakt moet worden om aflopende valutacontracten te kunnen afrekenen, of wanneer een tussentijdse reset moet plaatsvinden van valutacontracten of rentederivaten, is het tijdelijk toegestaan meer dan 1% van het totale

vermogen op de rekening bij de huisbank ABN Amro aan te houden. De uitvoerder zal binnen vijf werkdagen het totaal aan kasgeld binnen de limiet brengen.

- Onder herbalancering vallen zowel de jaarlijkse herbalancering als de tussentijdse herbalanceringen.

Securities lending / borrowing

Securities lending

Bij reguliere securities lending mogen alleen direct of indirect aandelen worden uitgeleend. Als onderpand worden alleen AA of hogere kwaliteit staatsobligaties geaccepteerd.

De uitvoerder houdt voor het pensioenfonds (bij direct uitlenen van effecten) en voor de participanten in de Blue Sky Beleggingspools (bij indirect uitlenen van effecten via de beleggingspools) toezicht op de tegenpartijen en kan desgewenst partijen toevoegen of verwijderen van de lijst van mogelijke tegenpartijen.

Securities borrowing

Ter dekking van onderpandverplichtingen van het pensioenfonds mogen staatsobligaties worden geleend van de Blue Sky beleggingspools. Het pensioenfonds geeft haar participaties in de betreffende beleggingspool in dat geval in onderpand.

6.4 Toegestane instrumenten

Beleggingsportefeuille:

- Blue Sky beleggingspools;
- Beleggingsfondsen:

Cash management:

- Cash;
- Repo's, reverse repo's;
- Kortlopende staatsobligaties van Nederland, Duitsland en Frankrijk met een maximale resterende looptijd van 18 maanden.

Risicomanagement:

- Valutarisico: FX spot, FX forwards, FX swaps;
- De looptijd van de verhandelde valuta derivaten is maximaal anderhalf jaar en de expiratie wordt gepland rond de verwachte jaarlijkse herbalanceringsdatum;
- Renterisico: interest rate swaps.

6.5 ESG criteria

Het fonds heeft de PRI ondertekend. Daarnaast heeft het fonds het IMVB-convenant ondertekend.

Stembeleid:

In lijn met de principes van de PRI voert het pensioenfonds een actief stembeleid. Daarbij gebruikt zij de principes van de UN Global Compact en de uitgangspunten van het ICGN als richtsnoeren.

Class Actions:

Namens het pensioenfonds wordt waar mogelijk aangesloten bij class actions, gezamenlijke rechtszaken tegen een onderneming door een groep van gedupeerden.

Uitsluitingen:

Het pensioenfonds belegt niet in:

- de wettelijk uitgesloten ondernemingen (clustermunitie);
- bedrijven die herhaaldelijk en in ernstige mate schade toebrengen aan het milieu en de maatschappij (schendingen van de principes van de UN Global Compact);
- bedrijven die betrokkenheid zijn bij productie van en/of handel in tabaksproducten;
- bedrijven die betrokken zijn bij productie van controversiële wapens;
- staatsleningen van overheden die herhaaldelijk en in ernstige mate verantwoordelijk zijn voor (het toelaten van) schendingen van mensenrechten (inclusief arbeidsrechten), aantasting aan het milieu en/of corruptieve handelingen.

Eisen aan externe managers:

Het pensioenfonds eist van de uitvoerder dat de externe managers van liquide assets de PRI hebben ondertekend.

BIJLAGE 7: Overzicht beschikbare fondsdocumenten

Beleggingen

- ALM-beleidsdocument (strategisch beleggingsbeleid)
- Algemene Beleidskaders vermogensbeheer
- Beleggingsjaarplan basispensioenregeling
- Beleggingsplan nettopensioenregeling
- Beleggingsrichtlijnen
- Beleid implementatie beleggingen
- ESG-beleid

Communicatie

- Meerjarenbeleidskader communicatie
- Communicatiejaarplan

Governance

- Beloningsbeleid
- Crisisprocedure
- Diversiteitsbeleid
- Gedragscode
- Geschiktheidsplan
- Integriteitsbeleid
- Noodprocedure besluitvorming
- Reglement CBZ
- Reglement CC
- Reglement CPZ
- Reglement CV
- Reglement Sleutelfuncties
- Reglement RvT
- Reglement VO
- Reglement vicevoorzitters
- Statuten
- Taken en bevoegdheden secretaris
- Taken en bevoegdheden voorzitter
- Verkiezingsreglement

Pensioenbeheer

- Uitvoeringsovereenkomst

Risicomanagement

- Integrale risico-inventarisatie
- IRM-beleid
- Incidentenprocedure
- Risk Control Framework
- Risicobereidheid niet-financiële risico's

Visie en strategie

- Missie, visie en strategie (incl. strategisch plan)
- Strategische agenda

Uitvoering en uitbesteding

- Dienstverleningsovereenkomst Pensioenbeheer

.....

- Dienstverleningsovereenkomst Risicomanagement
- Dienstverleningsovereenkomst Vermogensbeheer
- Evaluatiebeleid accountant en actuaris